

L 1504

L 1584

Tempeltje van het Tjandi-Panataran-complex bij Blitar, met jaartal 1291 Çaka (d. i. 1369 A. D.) in den dorpel
oven den ingang. De top vanaf kroonlijst is uit de authentieke, bij de ontgraving voor den dag gekomen brok-
stukken door den Bouwkundigen Inspecteur bij den Oudheidkundigen Dienst, den Heer P. J. Perquin, gereconstrueerd.

DJĀWĀ

Driemaandelijksch Tijdschrift uitgegeven door het Java-Instituut bij
G. Kolff & Co. Weltevreden.

Onder Redactie van Dr. Raden Ario Hoesein Djajadiningrat, J. Kats, S.
Koperberg, Raden Ngabei Poerbatjaraka en J. W. Teillers.
Secretariaat der redactie: Kanarilaan 13, te Weltevreden.

No. 1

Januari — April

1921.

TER INLEIDING.

Het Java-Instituut beoogt de ontwikkeling van de door de onderlinge nauwe verwantschap wel als een éénheid te noemen inheemsche cultuur van Java, Madoera en Bali en tot dit doel wil het in de eerste plaats de kennis dier cultuur bevorderen en verbreiden. Eén der hiertoe geeigende middelen schijnt de uitgifte van een populair tijdschrift, dat onbekende dan wel nog niet algemeen bekende gegevens omtrent de Javaansche cultuur, bevattelijke studies en samenvattingen van in vaktijdschriften of afzonderlijke wetenschappelijke werken neergelegde onderzoekingen aangaande menig onderdeel ervan en pogingen om op het overgeleverde voort te bouwen of daaraan iets nieuws toe te voegen ter kennis brengt van een zoo groot mogelijken kring van inheemschen en belangstellende uitheemschen.

Als zulk een periodiek is het tijdschrift bedoeld, waarvan hierbij het eerste nummer verschijnt.

Ideaal ware indien zulk een tijdschrift in de op Java inheemsche taal werd uitgegeven, doch er waren verscheidene redenen, die het bestuur er toe brachten om het tijdschrift, vooreerst althans, in het Hollandsch te doen verschijnen. Het spreekt evenwel van zelf, dat hierbij toch ook en niet in de laatste plaats van inheemsche zijde medewerking wordt gevraagd en ook verwacht.

De Redactie.

I N H O U D.

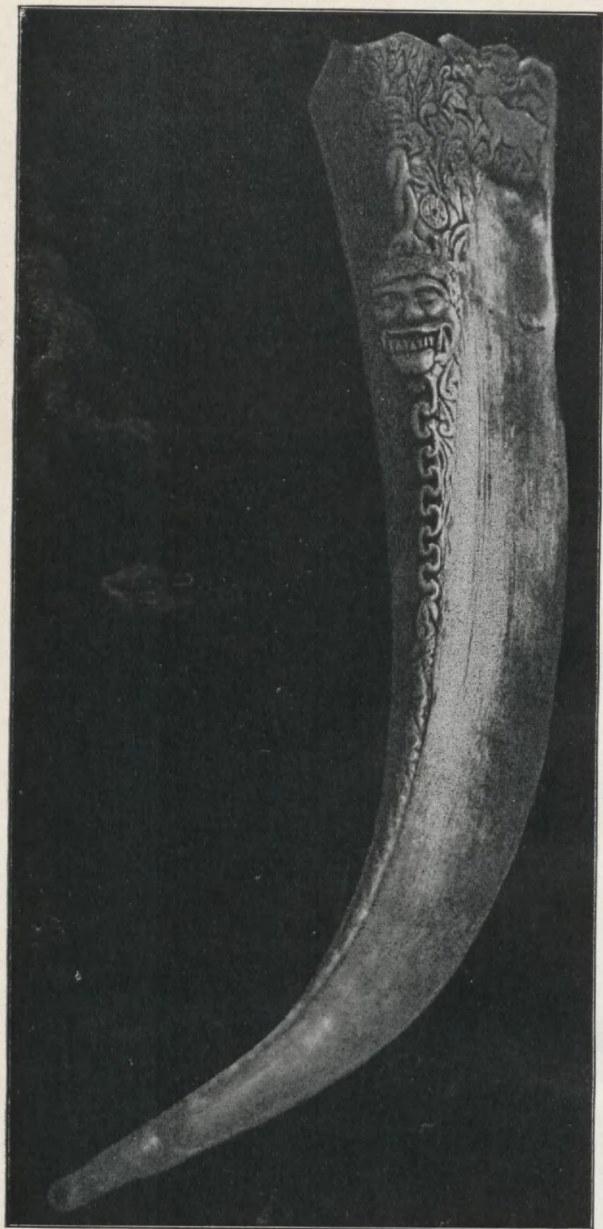
(Totaal inhoud
beschrijving)

	Bldz.
Ter inleiding	1 — 2
Inhoud	3 — 4
Uit het land van Bittertong — L. C. Westenenk	5 — 11
Een en ander over gebruiken bij den Soendanees — R. Hassan Soema di Pradja	13 — 20
Van pendopo naar volksschouwburg — Thomas Karsten	21 — 29
De Kalang's in Bagelen — Inggris	31 — 32
Kresna Goegah — J. Kats	32 — 36
Javaansche schooltaal	37 — 41
Nieuwe banen voor Java's kunst — H. J. Kiewiet de Jonge	43 — 47
Soendasche kinderliederen en -spelen	49 — 52
Eenige voorbeelden van geheime taal in het Javaansch — Jasawijata en Kartadarmadja.	53 — 54
Oud en nieuw uit de Javaansche letterkunde — Dr H. Dj.	55 — 58
Uit de Javaansche cultuurbeweging	59
Overzicht uit Boekbesprekingen	61 — 64
Het Java-Instituut	65 — 66
Congres Bandoeng 17 — 19 Juni 1921	67 — 68
Tentoonstelling houtsnijwerk	69 — 70
Proeve eener opgave van boeken en tijdschriftartikelen in hoofdzaak betreffende taal, land en volk van Java, verschenen in 1920 (enkele in 1919).	71 — 82

LIJST VAN ILLUSTRATIES.

	Tegenover Bldz.
Tjadi Panataran	1
Bittertong; Een der „Slachtoffers” van Bittertong; De boekit Seboentang; Lotos voetstuk; Brok van een beeld	5
Koeboe's en Boeddhabbeeld te Bingin	7
Hindoe-oudheden in de Pasemah-hoogvlakte Palembang	9
Inscriptie Palembang No. 1; Slavenkopjes met helm	11
Foto van een model van een Javaansche Volksschouwburg	21
Ontwerpschets van een Javaansche Volkschouwburg (lijnteekening).	26
Kresna Goegah	33

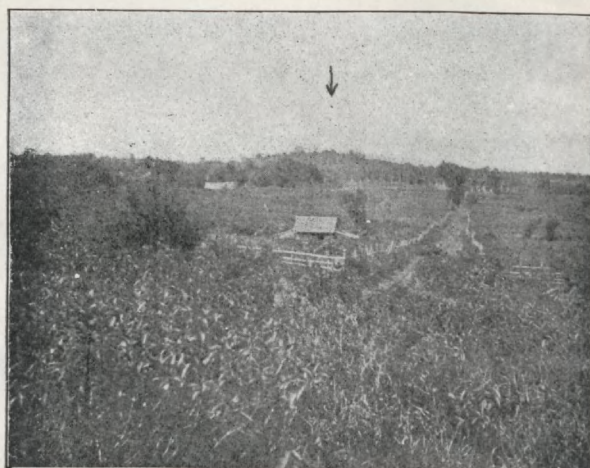
207

1

2

3

4

5

1. BITTERTONG (op een beschreven buffelhoorn); 2. Een der „SLACHTOFFERS” van Bittertong. 3. De BOEKIT SEBOENTANG (26 M.); 4. LOTOS-VOETSTUK, uitgegraven in November 1920 aan den westelijken voet van den Boekit Seboentang; 5. BROK VAN EEN BEELD, uitgegraven in November 1920, ten oosten van denzelfden heuvel. Naar opnamen van den schrijver.

UIT HET LAND VAN BITTERTONG (ZUID-SOEMATRA)

door L. C. WESTENENK

Nanang!

Koelo.....

Niko wikan di ngriki wènten negri silap di-soempahi Sepahit Lidah?

Enggih, koelo angsal chabar wènten di oeloe Krang ngriko; sinten Sepahit Lidah nikoe?

Tjerios wong sepoeh-sepoeh, Sepahit Lidah nikoe wong kramat. Kaloe dio nikoe sampoen ajoen njoempahi wong, wong nikoe dados batoe! ¹⁾.

Deze samenspraak van twee Maleiers ter hoofdplaats Palembang ²⁾, moge al dadelijk bewijzen, dat een beschouwing over Zuid-Soematra niet misplaatst is in het eerste nummer van het Tijdschrift van het Java-Instituut.

Immers, het bestaan van zoodanig, Maleisch heetend Javaansch, in het hart van den „Bhumi Malayu”, duidt wel op hechte banden welke hebben bestaan, over de zeeën, — daaruit spreekt wel de macht van Oud-Java, strekkend tot ver buiten het eigen eiland.

Gedurende eeuwen hebben die landen dan ook in betrekking tot elkaar gestaan, zij het ook met enkele tusschenpoozen. En innig moet het staatkudig verband zijn geweest, toen, vóór de middeleeuwen, Hindoesche vorsten uit het gemeenschappelijk oorsprongsland, het oude Kambodja, waar „l'Inde avait importé sa civili-

sation entière, ³⁾ hun macht deden gelden ook over Java en Soematra.

Reeds sedert de 2e eeuw van onze jaartelling, toen Ptolomeus de aandacht vestigde op deze rijke landen, dateert dan ook het verwisselen in naam en begrip van beide eilanden, zoodat zij eeuwen lang bij den vreemdeling tot één en hetzelfde land werden: labadiu, Yava-diu, en Yavadvipa.

Zelfs de Maleische legenden hebben het begrip van eenheid overgenomen, letterlijk, en het is..... Adam, die middels een scherp mes een eind maakte aan het éénzijn!

In het bijzonder ondervond de hoofdplaats Palèmbang den langdurigen invloed van de Hindoe's en van hun nakomelingen.

Immers zetelde in de onmiddellijke nabijheid ervan, tijdelijk, het Achter-Indische vorstenhuis van het machtige rijk Çrivijaya, ons door Coedès nader onthuld, dat eeuwen lang over bijna alle Indiën heerschte, en wier rasgenooten zich in de binnenlanden van Soematra verspreidden en er kolonies stichtten.

Later kwam de overheersching van Madjapahit, toen de invloed van Demak, van Mataram; en eindelijk, sedert de tweede helft van de 16e eeuw, gedurende bijna drie eeuwen, het bestuur van voornamen Javanen van Demak, te Palèmbang tot vorst uitgeroepen, en van hun nakomelingen of aanverwanten, die, in het bijzonder zij uit de 16e en 17e eeuw, tot den huidige dag in vereering bij de bevolking zijn gebleven.

Alle de groote figuren van vóór 1550 worden hier vereenzelvigd met het begrip „Madjapahit”, en dit woord is omhuld door een mystieken nevel, waarin alles verborgen is wat aan grootheid en macht doet herinneren.

Uit dien nevel treedt scherp omljnd naar voren de figuur van „Bittertong”, Pahit Lidah, en al is naar mijn overtuiging zijn plaats ver achter dien nevel, de bevolking schrijft aan hem

1). „Nanang!” Ja „Weet ge of hier (ergens) een verdwenen stad is, vervloekt door Bittertong?” Ja, ik heb vernomen dat er een is in den bovenstroom van de Krang; wie was toch die Bittertong? „Volgens verhalen van oude lieden was Pahit Lidah een man van bovenaardsche macht. Als hij een mensch wilde vervloeken, werd die versteend!”

Aanteekening. Ofschoon „Kramat”, van een mensch gezegd, „heilige” beteekent, was die vertaling hier minder gelukkig.

2). Twee Palembangers van gelijken stand namelijk. Een hoogere in rang, vooral in stand, spreekt hier een soort „ngoko”, waarin de meeste woorden Maleisch of verjavaanscht Maleisch zijn; de lageren spreken Javaansche of vermaleischt Javaansche woorden.

3). Aymonier, Le Cambodge, I, p. VI.

niet alleen toe het tot steen vervloeken van menschen en dieren met zijn bitteren, scherp tong, en het op deze wijze doen ontstaan van de merkwaardige beelden, welke men in de Pasemah-hoogvlakte aantreft, maar voor zijn rekening komt ook het doen verdwijnen in de lagere streken, aan de breede stroomen en groote meren, van bloeiende Çiwaitische en Buddhistische rijkjes, waarvan men nu nog slechts de roode baksteen en der tjandi's vindt, en urnen, kralen en scherven.

Pahit Lidah „terroriseerde” geheel Zuid-Soematra op zijne zwerftochten. Van den Vlakken Hoek aan de zuidpunt tot in Djambi, van Aboeng in Tanah Lampoeng tot Moeko-Moeko aan de wilde westkust, — het is al het rijk van Bittertong, den geweldige.

Wie was toch die Pahit Lidah, wie waren die „Bittertongen”? Of, zooals wij hen hebben te begrijpen, wie waren die..... beeldhouwers? ¹⁾.

Voor een proeve tot beantwoording van deze vraag hebben wij bijna twintig eeuwen terug te zien.

Reeds toen hadden de lage landen van Palembang door de verkeersgemakken en den vischrijkdom der breede wateren, door het vruchtbaar slob en de oneindigheid der bosschen, rijk aan allerlei wild en natuurlijke producten, de aandacht.

Wie de oorspronkelijke bewoners zijn geweest van deze lage landen zal misschien nimmer worden uitgemaakt, doch ik meen te mogen opwerpen, dat in de tijden, waarheen wij terugblikken, hier een watervolk woonde, waarschijnlijk nauw verwant aan de tegenwoordige bewoners van de eilanden tusschen Soematra en Malaka.

Voor zoover dat volk woonde op die eilanden, zal het zich hebben aangepast bij de voortschrijdende beschaving, welke vreemdelingen brachten, dan wel zij stelden zich verdekt op in ondiepe straten tusschen de eilanden.

Doch hier trokken zij zich terug in de alles opleverende, eindelooze bosschen. De Indiërs vonden hen hier, en, evenals later bij de ontmoeting met den Islam, zegden verscheidenen het oerwoud vaarwel, vooral meisjes en vrou-

wen, die een rustigen haard bij den vreemdeling verkozen boven het wilde leven in de bosschen, waarbij vooral zij zooveel hadden te verduren.

Maar velen, die de beschaving niet wilden, en nog niet wenschen, trokken steeds dieper terug, en zij trachten tot den huidigen dag zich verborgen te houden.

Een volkje van nog slechts ettelijke honderden, begaafd met goed verstand en groote eerlijkheid, maar dat bijna uitgeroeid is door pokken en andere besmettelijke ziekten, hun misschien door de vreemdelingen gebracht, en dat zal tenondergaan door apathie; menschen, die als „godsdienst” alleen kennen het vechten tegen kwade geesten, welke hen belagen, maar die toch te lusteloos en te loom zijn, te wars van zonnehitte en arbeid, te bang voor zweeten, om op eenigszins voldoende wijze zich het dagelijksch voedsel te verzekeren.

De overgebleven „boschmensen” van dat ras, die zuiverder Maleisch spreken dan welke stam in Zuid-Soematra ook, zijn de Koeboe's.

In oude tijden was Breedvoet ²⁾ in het noorden een hunner groote voormannen, en ik ben ervan overtuigd, dat de uit de Maleische overleveringen zoo bekende Lébar Daoen (Breedblad), die den Indischen prins tegemoet trad, toen deze op den melkwitten stier waren neergedaald, het reeds eenigszins beschaafde, immers niet meer vluchtende, opperhoofd der Moesi-Koeboe's was.

Het graf van Breedblad heb ik bezocht. Daar, recht tegenover het dorp Oepang, 1½ kilometer in het vlakke moeras aan den linkeroever der Moesi, leefden hij en zijn mooie dochter, die koningin zou worden, en zijn volkje.

Het is een plek zooals alleen Koeboe's die zich uitzoeken, om alleen te worden gelaten, om vrij te blijven van het gezeur der menschen.

Van latere inzinking van het terrein kan hier geen sprake zijn. Oepang is sedert Lébar Daoen nimmer verlaten, het graf heeft volgens de bevolking altijd zóó gelegen aan het moerasprankje, naar hem genoemd, en is altijd bekend en vereerd gebleven.

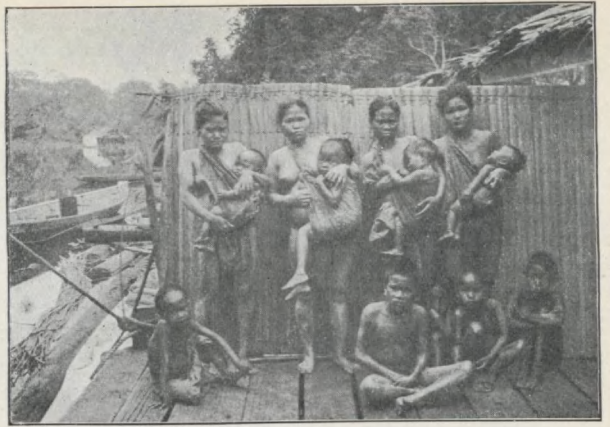
Kwamen die drie Indische „prinsen” af op het metaal dat deze landen den betooverenden naam van „Goudeiland” had bezorgd, en dat dan ook

1). Hoe „Bittertong” aan dien titel was gekomen, dank zij de hulp namelijk van „Madjapahit”, moge blijken uit mijn lezing op het 1ste Congres voor T. L. en V. kunde van Java, Kerstmis 1919, te Solo.

2). Lébar Telápak, eigenlijk: Breedzool, afkomstig uit de Blidastreek.

1

4

1 — 4 KOEBOE'S, opgenomen in November 1920
door den schrijver van het artikel.

2

5. BOEDDHA-BEELD, gevonden te Bingin in de
Boven Moesi.

3

5

een der plaatsen waar men goud waschte (melëmbang) Palembang (an) deed heeten?

Waarschijnlijk wel, doch ongetwijfeld had hen vooral de gunstige ligging van deze landen getrokken: aan een der ingangen tot de Straat van Malaka, den wereldweg, de drukke marktstraat voor geheel zeevarend Azië, een aangewezen rustpunt voor het verkeer tusschen de rijken aan Azië's oostkust en Java.

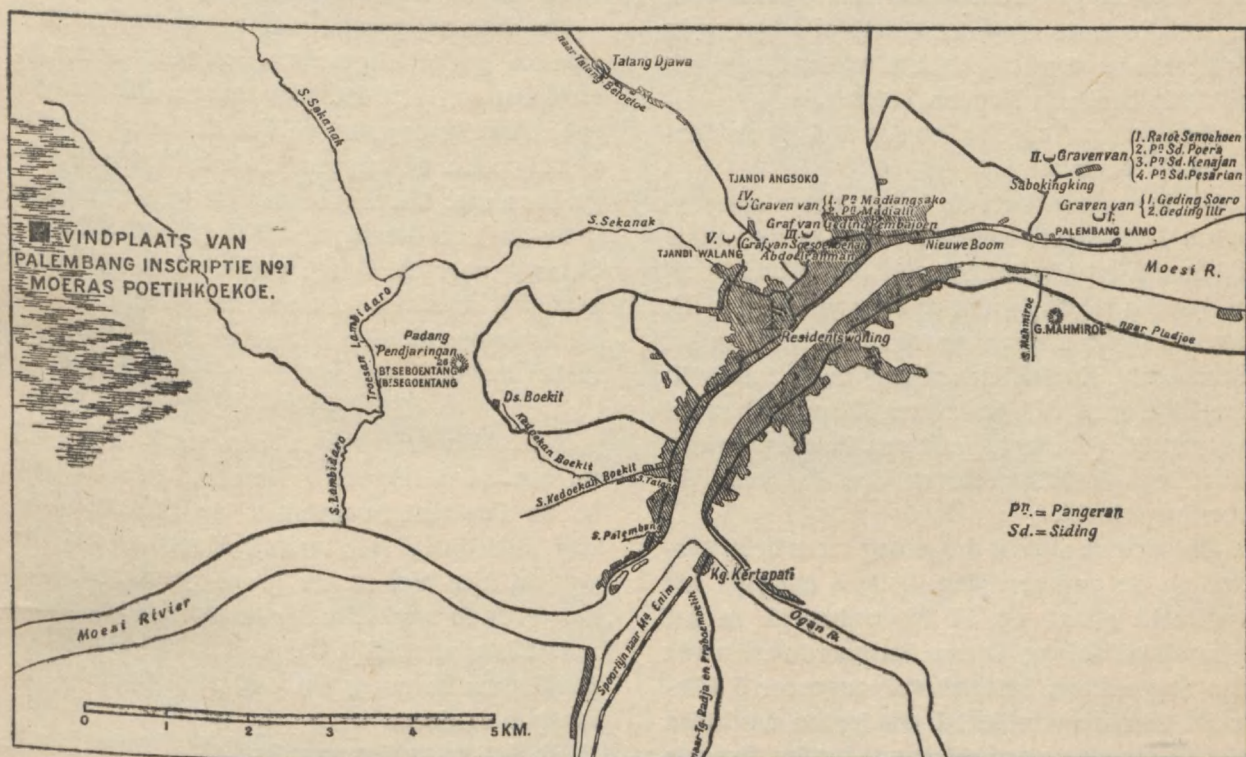
De Hindoe's, wier voorvaderen uit Voor-Indië waren getrokken naar het oosten en in het gebied van Oud-Kambodja bloeiende kolonies

zij, de kinderen van prinses Zeemeermin, de rechtstreeksche afstammelingen van Soeltan Iskander Zoelkarnain (Alexander den Groote)", en Lébar Daoen haastte zich naar den heuvel, den Boekit Segoentang, om hulde te brengen aan de bovenaardsche wezens.

Zoo heet het in de Sedjarah Melajoe, en in alle andere Maleische overleveringen.

„The most mysterious feature in the legend is the reference to Mount Siguntang!" heeft Wilkinson uitgeroepen³⁾.

Hoe heb ik mij moeite gegeven om den Se-

hadden gesticht, zwierven verder uit, naar het zuiden, en, de kust volgende, langs Bintan en Lingga¹⁾, zochten zij recht toe recht aan de geweldige massa's zoet water op, door de monden der Palëmbangsche stroomen naar zee gestuwd. Zoo voeren ook deze „prinsen" de Moesi op, passeerden ongemerkt Lébar Daoen en de zijnen, levend in hun vlakke diepe bosschen, en gingen eerst aan wal, toen zij aan den linker-oever mooi heuvelland²⁾ vonden, lokkend tot rust.

Ongezien door de kinderen van het land waren zij gekomen, waren „neergedaald op hun stier,

goentang en den Mahaméroë uit die legenden, terug te vinden op den Vuurberg bij Fort de Kock in de Padangsche Bovenlanden, en hoe voldaan waren Rouffaer en ik dat het mij gelukt was⁴⁾..... en hoe verrast was ik eenige maanden geleden, even na mijn komst hier, te bemerken, dat ik met imitatie te doen had gehad!

Immers, hier vond ik de origineelen, onvervalscht: den Segoentang en den Mahaméroë, de Tatang en de Padang Pendjaringan inclus! en nog wel in of vlak bij de hoofdplaats Palëmbang

3). Twentieth Century Impressions of British Malaya, p. 79.

4). Tijdschrift. Bat. Genootschap deel LVII, aflevering 3, bl. 241 en vlg.

1). Bangka werd een tusschenstation.

2). Boekit Segoentang, Seboentang of Segantoeng.

hang (het bijgevoegde schetskaartje geeft een en ander aan).

Hier vestigden zich de vorstenzonen uit Achter-Indië, en hier is eens de zetel geweest van het geweldige rijk, door een ontdekking van Coedès in een nieuw licht verschenen, het niet langer „nooit bevredigend gelocaliseerd Çrivijaya”, ¹⁾ het Sanbotsai uit de Chineesche geschiedwerken.

Uit de inscriptie van Kota Kapoer op het eiland Bangka weten wij, dat Çrivijaya in de 7de eeuw machthebber was op dit eiland, en dat het Java tot gehoorzaamheid had gedwongen, en Coedès wees erop dat Çrivijaya's koning in de 8ste eeuw een tempelstichting deed verrijen nabij de baai van Bandon (Siam).

Die vorsten droegen allen den titel (geslachtsnaam?) Warman.

Dit in verband met de feiten, dat reeds tusschen de 4de en 5de eeuw aan den oever van de Tji Sandé het Hindoesche vorstengeslacht Poernawarman regeerde, dat in ongeveer 400 A. D. een koning Moelawarman tot zegen was aan het Borneosche Koetei, en dat nog in de 2de helft der 14de eeuw Adityawarman Minangkabau tot hoogen bloei bracht, geeft een indruk van den machtigen invloedssfeer en den duur van dit vorstengeslacht.

Een nieuwe vondst moge nog meer licht werpen op de oudere tijden. Ik heb namelijk het voorrecht gehad op 17 November j.l. in het heuvelland Talang Toewo ten noordwesten van den Segoentang, hemelsbreed ongeveer 5 kilometer daarvan verwijderd, een lossen zandsteen met 14-regelige inscriptie aan te treffen. Evenals de straks te bespreken beelden in de Pasemah-hoogvlakte, lag de steen in een alang-alang vlakte, omgekeerd gelukkig, zoodat de jaarlijkse grasbranden het schrift niet konden bereiken en het nog gaaf is.

Een foto van de inscriptie wordt hierbij gevoegd. ²⁾ Bij vergelijking met de mij door Kern's geschriften bekende inscripties bleek groote overeenstemming met het schrift van den steen van Tjanggal in Zuid-Kedoe van 654 Çaka, en eenige geringe afwijking van de karakters op den zuil van Kota Kapoer van 608 Çaka. De figuren aan het begin en aan het eind van de laatste inscriptie, de verticale streepjes en de

puntjes, het rosetje, vertoonen echter een zoodanige overeenkomst met die van mijn vondst, dat men meenen zoude dat dezelfde hand beide steenen heeft bebeiteld.

Het behoeft nauwelijks vermelding, dat Dr. Bosch dadelijk op de hoogte is gebracht, en dat ik ook den heer Coedès ervan in kennis heb gesteld.

De lezing van deze Palembang-inscriptie No. 1 door Dr. Bosch heeft uitgewezen, dat het karakter van het honderdtal en dat van de eenheid in het jaartal, niet van elders bekend zijn, doch dat dit waarschijnlijk is 606 Çaka.

Het door mij gezonden afkopsel was niet bijzonder goed uitgevallen, zoodat sommige woorden nog niet leesbaar waren. Uit een geschiedkundig oogpunt schijnt de inscriptie niet van bijzonder belang te zijn, de inhoud is te vergelijken met het begin der Bangka-inscriptie.

In den tweeden regel wordt genoemd Çri Jayavaga; naar dr. Bosch vermoedt is dit waarschijnlijk de naam van een landstreek; een en ander moge uit een beter gelukten Abklatsch nader duidelijk worden.

Zijn de schrifthakkers van Oud-Palembang nu ook de scheppers geweest van de beelden in de Pasemah-hoogvlakte, de „slachtoffers” van Bittertong? (zie foto's). Moet hun aanwezigheid hier niet in elk geval gesteld worden lang vóór de komst der Segoentangsche edelen?

Het is een moeilijk terrein waarop ik mij begeef, maar ik waag het om, zoekende, enkele stappen te doen.

De Achter-Indiërs van den Boekit Segoentang uit de Sedjarah Melajoe, die zich in de benedenlanden hebben gevestigd, waren in elk geval niet de eerste Hindoe's in Palembang; andere zijn hen vóór geweest. De beelden toch, die wij in de bovenlanden hebben aangetroffen, zijn van een geheel ander type dan de gewone Çiwaitische beelden waarvan ik ook in de onmiddellijke omgeving van den historischen, niet langer legendarischen heuvel brokstukken heb gevonden (zie foto's).

Die beelden in de Pasemah-landen zijn gewone menschenlijke figuren, al zijn ook vele reusachtig of opzettelijk plomp.

Allen hebben wijd geopende oogen, en dikke lippen, aan de mondhoeken zich opvallend openend.

Gedeeltelijk zijn het goed gevormde, kranige

1). Prof. Krom, Rede bij zijn ambtsaanvaarding.

2). De karakters zijn met nat krijt gepenseeld.

1

2

HINDOE OUDHEDEN
in de
PASEMAH-HOOGVLAKTE,
:: PALEMBANG ::

1. BATOE GADJAH en 2. BEELD, naar opnamen
:: van Controleur Batenburg. ::
3. VIER BEELDEN, naar een opname van den
:: schrijver. ::
-
-

7

krijgslieden; blijkbaar afbeeldingen van de machthebbers, rijdend op een olifant of op een buffel. Zij dragen helmen, polskappen, beedom-windsels in den vorm van 5 tot 7 dikke ronde ringen, van den blooten voet tot onder de knie, en ronde platen tegen de schouders, aan den buitenkant der knieën en der ellebogen, een enkele zelfs op de nekwervels. De mindere krijgers, zij die op den oorlogsolifant (zie de afbeelding van den Batoe Gadjah) ten strijde trokken, dragen o.a. een pijlkoker en een breed zwaard; „puttees” en schermkappen aan de pols ontbreken niet. Maar het overgrootste deel der beelden is bepaald plomp, terwijl een derde categorie, naast apenfiguren in zeer ondergeschikte houdingen weergegeven (vooral als dragend of of steunend de steenen rijstblokken der meesters), uitgesproken negerkoppen telt (Negrito's? Semang's?).

De bovenlichamen van alle beelden zijn naakt of vrijwel naakt, de gehelmden uitgezonderd bij wie op den rug een lang over den gordel neerhangend gewaad zichtbaar is, onder den oksel gespleten, en waar even de gordel te zien is; de anderen zijn blootshoofds en kortharig, wel eens voorzien van schouderplaten, de „slaven” misschien uitgezonderd. Allen schijnen een lendenkleed van soepel materiaal (boom-bast?) te dragen, achter in plooiën en slippën neerhangend; de gehelmden vertoonen een kort kleed, dat ook een gedeelte van de dij bedekt.

Berijden en bestrijden van den olifant is hier een bijzonder geliefd thema, ook de karbouw treedt als rijdier op. Het lijkt geen twijfel of wij hebben hier te doen met een volk uit een olifantenland, en dan blijft onze blik gewend naar Achter-Indië.

Onder de talrijke reuzefiguren, plomp, met grootte ronde vreemd-starende oogen, treft men er vele aan, die kinderen op den rug dragen, of die kleine menselijke figuren blijkbaar mishandelen.

Men krijgt niet den indruk, dat hier aan een eeredienst moet worden gedacht; de beelden schijnen uitsluitend te zijn een uiting van kunst, van scheppingslust; verscheidene zijn bepaald geestig uitgevoerd waar zij den mensch in zijn overwinning op het dier weergeven.

Waar deze figuren zoo volkomen afwijken van de in ons Indië bekende produkten uit den Hindoe-tijd, moet worden gedacht aan andere

beeldhouwers dan zij, die hun kunst naar den Boekit Segoentang brachten.

Rouffaer heeft gemeend, en wel naar aanleiding van de eerste onthullingen over eenige beelden door dr. Tombrink,¹⁾ die jammer genoeg slechts weinig sprekende schetsen ervan kon overleggen, dat men hier te doen heeft met een Hindoe-periode uit den laatsten tijd van Madjapahit, uit de 15de eeuw dus.

Ik meen hieraan ernstig te mogen twijfelen.

Reeds eerder heb ik bewijzen kunnen aandragen voor de grootte waarde dikwijls van mondelinge overleveringen in Zuid-Soematra, mits zij niet door geschiedkundige of andere stellige gegevens worden weersproken, en waar nu omtrent de Pasemah-beelden bij de bevolking niets, maar dan ook letterlijk niets bekend is, daar moet men komen tot de overtuiging, dat het menschenras, dat hen uit steen hakte, in een ver verleden moet worden gezocht, en ook: dat die vreemdelingen zich niet zoodanig met de lieden van het land hebben vermengd, dat gemengde vestigingen zijn overgebleven; met andere woorden: dat het voornaamste door hen bewoonde centrum, in het stroomgebied van de Boven-Lematang (Pasemah), zich uitstrekkend over ruim 400 vierkante kilometer, na het vertrek der vreemdelingen,—men denke daarbij aan pokken, waarvoor tot in de vorige eeuw geheele stammen de oerwouden invluchtten — dat deze streek volkomen verlaten is, en dat eerst eeuwen later nieuwe bewoners zijn gekomen, zich wanend de eerste ontginners te zijn van het weder met zwaar bosch begroeide land. Zij vonden „versteende menschen en dieren” onder en tusschen de wortels der boomen..... men begreep niet wat men zag en er moest wel worden gedacht aan bovenaardsche gebeurtenissen, verricht door dito wezens, en zoo werd „Bittertong” geboren, de zwerver.

Het is geenszins onmogelijk, dat die trekkende Hindoe's de overgeblevenen waren van de stammen die zijn uitgezwermd van Pasemah. Brahmaansche bedelmonniken tevens roofridders; misschien de legendarische verpersoonlijking van Bhairava zelf? Een hunner is als Bikoe Bermanno bewaard gebleven²⁾ en waarschijnlijk

1). T. B. G. deel 19, bl. 1.

2). Handelingen Solo-congres Kerstmis 1919: De Hindoe-Javanen in Midden- en Zuid Soematra.

naar die monniken (bhiksu) heet men hen: „Redjang Bikoek”, begrepen als Redjang bai-koer (= staartmenschen), boosaardige ruzie-makers en giftmengers.

„De allereerste menschen in de bergen”, zoo zeide de oude pangeran van Rawas mij „waren déwo. Het schijnt, dat ergens over zee verschillende rassen opdracht kregen om alle rivieren hier op te varen. Zij waren kwaadaardig, om het minste of geringste was het oorlog. Maar zij hebben ons het réntjong-schrift gebracht, dat is zeker, want dat is niet van gewone menschen gekomen”.

Aymonier (le Cambodge. III, p. 387) deelt mede, dat in 220 of 230 A. D. de vorst van Funan, het toenmalige groote rijk zich uitstrek-kende over het zuidelijk deel van de Indo-Chi-neesche landen, dat deze Maharadja Fan-se-man een vloot liet bouwen, waarmede hij meer dan tien rijken aan zee onderwierp; ook Java, Soe-matra en Borneo zullen door de krijgers van Funan bezocht zijn, de Khmers, de Tjams.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat de kennisma-king met Zuid-Soematra geleid heeft tot het stichten van een kolonie in deze landen. Heeft een der partijen, na in de onlusten in het eigen land het onderspit te hebben gedolven, het veili-ger geacht zich terug te trekken van zee, honder-de kilometers het binnenland van Z. Soematra in, aan den voet van den vulkaan Dempoe? Wa-ren zij de voorloopers van Çrivijaya?

Zijn dus de beeldhouwers van de Pasemah-hoogvlakte lieden, die in nauw verband stonden met de krijgers van Funan uit de 3de eeuw?

Temeer ben ik geneigd het antwoord in deze richting te zoeken, waar de bevolking dier lan-den wordt beschreven als naaktlopend (lees: zeer weinig gekleed, hoogstwaarschijnlijk alleen een lendendoek dragend), terwijl de olifanten bij hen zulk een belangrijke rol speelden, een en ander in verband met hetgeen omtrent het karakter der beelden werd gezegd.

Wat betreft de krijgers op den oorlogsolifant, worde nog het volgende aangehaald uit Aymo-nier III, p. 380:

„Jamais ils ne faisaient la guerre sans élép-hants. Un corps d'armée, chez eux, devait comp-ter cent éléphants, et tout éléphant devait être entouré de cent soldats.

La selle de chaque éléphant supportait un entablement solide..... défendu par quatre hommes, dont le premier tenait une lance, le se-

cond un arc, le troisième une massue et le dernier un sabre”.

Hebben wij in de beeldhouwers van Pasoemah niet anders te zien dan de lieden van Çrivijaya, zoo valt hun binnentrekken in deze landen in of vóór de 7e eeuw; immers schreef I-Tsing in 692 A. D., dat in de versterkte stad Bhoja (wij weten nu, dat dit niet anders was dan: Palèm-bang als zetel van Çrivijaya) reeds meer dan 1000 Buddhistische monniken waren.

Waarschijnlijk echter zijn de beeldhouwers van Pasemah ouder. Zij wijken blijkbaar in aard zeer af van de tempelbouwers, die I-tsing heeft beschreven. En volkomen anders zijn zij dan de rustige kolonisten (later?) die zich vermengden met de inheemsche bevolking; de dochter van Lébar Daoen werd immers de gade van Sri Tri-boewano, zijn „broeders” huwden met de la-dangvrouwen, die hen het eerst hadden ontmoet.

Van die tijden af had ook naar de binnen-landen, in de lagere streken aan rivieren en meren, uitbreiding plaats van de kolonies der vreemdelingen, en de door hen achtergelaten sporen vindt men in vrijwel het geheele land.

En, wat zeker niet weinig spreekt voor een vreedzame vermenging: de titel der voorvade-ren, pojang moet de bevolking ontleend hebben aan het Po Yang van Kambodja ¹⁾.

Tot slot een idylle: hoe de prins van den Segoentang na veel verdriet het geluk vond.

Tal van vrouwen van het land waren hem als gade aangeboden, maar telkens, dadelijk na het huwelijk, vertoonden de meisjes huiduitslag of schurft.

Op één na 40 meisjes had dit lot getroffen, en de vorst was de wanhoop nabij toen hij hoor-de, dat Demang Lébar Daoen een beeldschoone dochter had.

„Vadertje, ik hoor dat er een schoone bloem groeit in uw dorp; zou het mogen, dat ik die bloem aanschouw?”.

Demang Lébar Daoen begreep dadelijk wat de vorst bedoelde, schrikte doodelijk, denkend aan het lot van 40 meisjes min één,..... „Heer, bij mij bloeit geen bloem, mooi genoeg om in Uwen hof te worden geplant” ²⁾.

Maar Triboewana, die het geluk zocht, hield

1. Po Yang Amê — Heer God Vader.

2). In de legende: „Ja Toeankoe, tidak ada boenga jang patoet akan ditanam dalam taman Toeankoe”.

„SLAVEKOPJE“ en HINDOE-KOP MET HELM.

aan en zeide ten slotte dat hij over zeven dagen zelf zou komen zoeken naar de bloem in doesoen Lébar Daoen.

Ratna Tjéndra Poeri, de trots van haar vader, werd nu in een onderaardsch verblijf verbor-gen, met hare dajangs (vrouwen) en haar speel-goed. Alleen haar tamme béo werd vergeten, en toen de prins na lang zoeken wilde teruggaan, verklapte de praatgrage vogel zijn meesteres (goesti).

Demang Lébar Daoen verwenschte den vogel en riep uit, dat niemand van zijn volk meer béo's mocht houden ¹⁾.

Maar ziet, nadat het meisje uit de diepe vlakke bosschen met den prins gehuwd was, trad zij den angstigen vader mooier dan ooit tegemoet..... zij zelf was van goede geboorte, haar deerde de felle glans niet van de grootheid van den afstameling van Alexander den Grootel

Een nuchter woord tot besluit van deze aardige legende, welke zoo zonder waarde

1). Aan de beneden-Moesi houdt men tot den huidi-gen dag streng de hand aan dit verbod.

schijnt; als illustratie tevens van hetgeen om-trent dergelijke verhalen werd gezegd.

Het is naar mijn overtuiging waar, dat alle die meisjes (min één, die al een stapje verder was) door schurft werden geplaagd, want,..... zij waren Koeboe-meisjes, en schurft en huiduit-slag zijn, de eeuwen door, de onafscheidelijke metgezellen geweest van dit ras.

De Maleiers, die dit zullen lezen, hebben mis-schien het gevoel dat hier iets vernederends wordt gezegd, omdat zij slechts hun huidig ras met de huidige Koeboe's kunnen vergelijken; en deze laatsten, hoe sympathiek in vele opzichten, zijn een voorbeeld van vuilheid.

Maar laten zij dan navorschen, hoe andere menschenrassen in die oude tijden ervoor ston-den, in Europa bij voorbeeld, en hun conclusie zal dan zijn, dat zij zich waarlijk niet hebben te schamen over hunne pojang's, en zij zullen bij de overdenking van het weinige dat nu reeds te zien komt door den zwaren mist van bijna twintig eeuwen, overtuigd worden van den luis-ter, welke uitstraalde van deze landen.

EEN EN ANDER OVER GEBRUIKEN BIJ DEN SOENDANEES

door H. S. d. P.

R. Hassan Soema di Pradja

Tal van overgeleverde gebruiken hebben invloed op het bestaan van den Soendanees, van vóór zijn geboorte tot lang na zijn dood.

Plaatselijk verschillen die gebruiken van elkaar, en door de veranderde tijdsomstandigheden wijzigen ze zich ook gaandeweg; en vele ervan worden meer en meer verlaten, als zijnde, uit een hygienisch zoowel als uit een economisch oogpunt, niet meer geschikt voor de tegenwoordige tijdsomstandigheden.

Het laat zich aanzien, dat binnen afzienbaren tijd ze geheel in „onbruik” geraken.

Wellicht kan het zijn nut hebben, die verouderde gebruiken vast te leggen; en beginnen we met die

Bij de geboorte van een kind.

Die gebruiken, zooals ze in de Preanger in zwang zijn, beginnen reeds, als de maandstonden uitblijven. De eerste drie maanden heet men „ngandeg” of „njiram”. ¹⁾

In dezen toestand gedraagt de vrouw zich veelal anders dan in gewone omstandigheden; zij wordt dan opvliegend van aard, veeleischend, ontevreden, haatdragend en heeft een sterke voorliefde voor alles, wat zuur smaakt.

Er wordt zorg voor gedragen, dat zij geen voorwerpen, levende of levenlooze, ziet, die haar afkeer of vrees kunnen inboezemen. Apen, misvormde personen, afschuwelijke afbeeldingen mag zij niet zien. Evenmin mag zij op visite gaan bij een zieke, of bij eene familie, bij wie een sterfgeval is voorgevallen. Dit zou op de goede vorming van de vrucht een slechten invloed uitoefenen.

Integendeel, men maakt er werk van, dat ze

omgeven wordt door schoone, prachtige ornamenten, afbeeldingen, etc, waar ze al hare aandacht op moet concentreeren. Dit werkt, zegt men, heel heilzaam op de ontwikkeling van het embryo. Zij zal dan een schoon, fijn besneden kind krijgen.

Van deze en dergelijke „pamantang” (afgeleid van „pantang” of „pantrang” d.i. ontzeggen, vermijden, onthouden) blijft de echtgenoot evenmin verschoond, d.w.z. hij moet zich gedurende den tijd, dat de vrouw in gezegende omstandigheden verkeert, de eene of andere bezigheid, die hij anders gewoon is te doen, ontzeggen. Zoo mag hij b.v. geen kip slachten, geen lus knopen, niet op de varkensjacht gaan. Eene overtreding hiervan zou zich straks op het kind wreken.

In het eerste geval zal hij een kind krijgen met een misvormden hals, in het tweede een kind met misvormde vingers en in het laatstgenoemde geval zal het kind er uitzien als een varken, een kind met vooruitstekende kaken („tjadok”).

Dit noemt men „noerboewat” (hoogstwaarschijnlijk een samentrekking van „noeroet” d.i. volgen en „boewat” d.i. werk, maken, doen), zoowel in gunstigen als in tegengestelden zin.

Aan de wenschen en verlangens van de vrouw wordt echter zooveel mogelijk voldaan, al lijken die soms ook een weinig strijdig met de goede zeden of de hygiëne, want, deed men dit niet, dan zou men een ziekelijk kind krijgen, dat voortdurend kwijlt, hetgeen moeilijk te genezen is.

Op den 100sten dag van de zwangerschap, te rekenen van dien, waarop de menstruatie gewoonlijk opkomt, wordt een eenvoudig offerfeestmaal gegeven, waarbij aanzitten respectabele ouden van dagen, van wie bekend is, dat zij uitmunten door levenswijsheid en godsvrucht.

De vrouw krijgt dan bij die gelegenheid een fleschje odeur of een flesch water, die haar en

1). Het woord „ngandeg” is afgeleid van „kandeg”, dat zooveel beteekent als ophouden, dus in casu de stondevloed; „njiram” van „siram” d. i. begieten. De toestand wordt aldus vergeleken bij eene plant, die, om te groeien, op eene begieting wacht.

„het door haar gedragene” (noe dikandoeng) ¹⁾ zegening moet brengen.

Ook op de 4de, 5de en 6de maand wordt dit kleine plechtigheidje herhaald. Nu kan echter volstaan worden met eenige „porties boeboer”, al dan niet gesuikerd met arensuiker, aan burens en armen te geven.

Behalve dit offermaal wordt elke maand ook nog aan een „kijahi” d.i. godsdienstgeleerde ten geschenke gegeven een ei, vergezeld van een lampje, waarin de noodige olie en pit, een naald verder „bangsal” (gabah), „salam” d.z. bladeren van den geurigen salamboom en „waloeh” d.i. pompoen.

De kijahi zegent dan deze geschenkjes.

Die voorwerpen hebben alle een symbolische beteekenis. Het ei stelt voor het embryo, de vruchtzelf. Het lampje wil zeggen, dat het kind helder van begrip, de naald, dat het scherp van verstand zal zijn, terwijl salam, waloeh en bangsal onderscheidenlijk zeggen willen „salamet (geluk) „waloeha” (voorspoed) en „boengsoer-bangsar” (gemakkelijke bevalling).

Het spreekt vanzelf, dat telkens een andere kijahi de eer krijgt. In plaats van een gewone stalen naald ontvangt soms de kijahi van een rijke of Regentfamilie een gouden.

Voor haar, die voor de eerste maal zwanger is (reuneuh dara) treft men zwaardere of lastige voorzorgsmaatregelen. Streng wordt er dan ook toegezien, dat ze die bijzonderlijk voor haar in het leven geroepen wenken en aanwijzingen stipt opvolgt. Doch, men weet gelukkig altijd een „kijas” d.i. middel, te vinden om het dreigende gevaar af te wenden, voor het geval tegen een dier voorschriften gezondigd wordt.

Een voorbeeld. De zwangere vrouw mag tegen en na het invallen van den avond het huis niet uit gaan. Het middeltje daarvoor? Zeer eenvoudig. Vóór ze het huis verlaat, steekt ze een gewone naainaald in haar „kabaja” ter hoogte van de linkerborst. Die naald trekt ze er niet uit, vóór ze weer veilig en wel in huis zit.

Een ander middel is een mes met een stukje „panglaj”, dat zij in hare hand geklemd houdt.

Van een aardbeving wordt beweerd, dat ze een belemmerenden invloed op den groei van de vrucht uitoefent niet alleen, doch dat zij

— als het geluk niet erg meewerkt — ook zelfs een abortus kan veroorzaken.

Om dit gevaar af te wenden gaat de vrouw, zoodra de schokken zich niet meer laten voelen, naar de badkamer en laat zich haar geheele lichaam goed met koud water overgieten, al moet dit ook in den nacht gebeuren.

Men begrijpt, dat deze en dergelijke voorschriften voor de betrokkene soms hinderlijk kunnen zijn, ja allerlei ongeriefelijkheden en onaangenaamheden met zich brengen. Dit neemt echter niet weg, dat men toch aan den anderen kant grooten eerbied moet hebben voor de groote zorg en toewijding, waarmede eene in gezegene omstandigheden verkeerende vrouw wordt behandeld.

De meeste vrouwen, gedachtig aan dien onvermijdelijken plicht, haar door de wet der natuur opgelegd, maken dezen tijd van beproeving, hoe zwaar die haar ook valt, met waarachtige berusting en gelatenheid door.

In de 7de maand wordt weder een feest gevierd; nu veel luisterrijker dan in de 3de maand (100ste dag). Men noemt dit feest „babarik” of „tingkëban”, d.w.z. een feest van offer tot afwending van gevaar.

Men kan dit offerfeest ook beschouwen als een dankgebed, dat men den Allerhoogste wijdt.

Men kiest daarvoor liefst een der laatste dagen der Inlandsche maand uit en wel die met het mystieke getal 7 dus den 27sten.

Voor de verschillende ceremoniën worden in gereedheid gebracht zeven soorten geurige bloemen; pinangbloesems een „doewëgan kalapa gading” (jonge ivoorkleurige klappervrucht), voorts 7 stuks „samping këbat”, een groote kom of kan voor „roedjak” (tijn gemaakte vruchten, vermengd met suiker en aangemengd met water).

Op de bast van de „doewëgan” grift men twee afbeeldingen, die voorstellen den schoonen held uit het wajangverhaal „Ardjoena” met zijn gemalin „Soemadra” of bekende figuren uit onze dagen, of men grift er alleen de namen van die helden op.

De 7 soorten bloemen zullen dienen voor „siram këmbang” (lett. zich met bloemen baden) terwijl men de 7 stuks kain bestemt om de vrouw telkens van een nieuw droog kleed te voorzien, na 7 malen wassching.

De verschillende gerechten bestaan uit hoewi (batatus), bonteng (komkommer), waloeh

1). In plaats van „reuneuh”, zwanger, zegt men ook „keur boga kakandoengan”.

(pompoen), en katjang (peulvruchten), eieren en visch. Er mag echter geen vleesch, afkomstig van wat geslacht is, in voorkomen, dus geen rund- noch schapen- of kippevleesch.

De „roedjak” is ook van een bijzondere soort, en wordt bereid uit het noodige water met 7 soorten aard- en boomvruchten (meest gëdang (pepaja), dalima (granaatappel), hoewi, limoes (manggahsoort), djamboe, danas (ananas) en salak), welke fijn gesneden door elkaar gemengd worden, waarin natuurlijk de noodige ingrediënten. Men noemt ze „roedjak kanitrèn”.

Die gerechten doet men ook niet, zooals gewoonlijk op schotels en borden, doch in „takir” d.z. stukken pisangblad, op kunstige wijze, in den vorm van schuitjes, toegevouwen, waarvan de uiteinden aan weerskanten door middel van een fijne bamboenaald vastgespeld. Die schuitjes worden weer op hun beurt ordelijk geplaatst op platte maanden, van bamboe gevlochten „nji-roe” of „tampir”.

De tampirs, 3—7 in getal, worden op een rij geplaatst, op een behoorlijken afstand van elkaar. Om zoo’n tampir heen, waarop de takir’s met verschillende gerechten, scharen zich 4—5 personen, daartoe uitgenoodigd, alle mannen, terwijl de voorste groep gevormd wordt door eerbiedwaardige ouden van dagen, dan wel door de notabelen van de plaats.

In vele gevallen zijn er, afgescheiden van deze nog eenige ambëgan — d.i. plaats, waar men de spijzen heeft klaar gezet — gereed gemaakt op de gewone wijze voor de elite ter plaatse.

Als ieder de hem aangewezen plaats aangenomen heeft, wordt een aarden gendi met water gebracht. De gendi gaat van hand tot hand het cirkeltje rond. Iedereen, die aanzit, zegent het water, met „doeä noerboewat”. Met dat water zal straks de zwangere vrouw de „siram këmbang” verrichten.

Na afloop dezer zegeningsplechtigheid prevelt een der aanwezigen, meest de godgeleerde van de plaats, de gebruikelijke „doe’a salamët”, waarna ieder van de gerechten neemt, wat hem bevalt; wat er overblijft, neemt men mee, want er mag niets van achter blijven, zelfs de achtergebleven takir’s worden direct van de plaats verwijderd.

De matten, waarop ze zoo straks gezeten waren, worden schoongeveegd en ondersteboven omgelegd. Eigenaardig mag het ook heeten, dat

de aanzittenden tegelijk van hunne zitplaatsen moeten opstaan.

Aan de partij nemen geen vrouwen deel. Ze bekomen ieder afzonderlijk behoorlijk hare porties. Na ontvangst hiervan verwijderen de meesten zich van de plaats, terwijl een groep ouden achterblijft, om straks bij de plechtigheid van siram këmbang de gezegende vrouw van dienst te zijn.

De wassching heeft als volgt plaats.

De aanstaande moeder verlaat het huis, begeeft zich, gevolgd door die oude vrouwen, naar de badkamer of wel alleen naar het achtererf.

Daar krijgt ze uit de gendi het gewijde water, waarmee haar gezicht en haar lichaam wordt gewasschen. Ze doet dit zelf niet, doch wordt door andere vrouwen geholpen. Daarop wordt haar een droge kain aangereikt, om die voor de natte te verwisselen.

De aanstaande moeder houdt bij de verwisseling de kain zoodanig, dat er tusschen de natte en de droge kain een ruimte ontstaat; een der helpende vrouwen doet dan fluks de beschreven doewëgan er tusschen in vallen.

Deze plechtigheid wordt 7 malen herhaald.

Bij de laatste maal echter moet de samping van een donkere kleur zijn, terwijl dan de „doewëgan” door den echtgenoot van den grond wordt opgeraapt, gehalveerd en weggeworpen.

Na afloop gaat de vrouw weer hare kamer in. De echgenoot brengt de gendi naar eene vier-sprong, waar hij ze op den grond in gruzelementen werpt.

De plechtigheid is hiermede nog niet afge-loopen, de vrouw wordt nu de kan met roedjak aangereikt, met een lepel schept ze daar wat uit, doet dit in een „tëkor” — het verschil met „takir” zit hem alleen in vorm — en verkoopt het aan de kinderen, die rondom haar zijn geschaard, voor glasscherven of stukjes uit een gebroken dakpan (talawëngkar).

Soms krijgen de kleuters elk een „takir” gerechten op den koop toe.

Op te merken valt, dat in de bewerkte „doewëgan” een symbolische beteekenis opgesloten ligt, n.l. dat het kind op dien held of op diens gemalin, zoo het een meisje is, zal lijken.

In de achtste maand wordt alsnog eene slamëtan gehouden, bestaande uit pakjes „djawadah” — Inlandsch gebak — in pisangbladeren gewikkeld, die aan vrienden en kennissen in hunne woningen worden gebracht.

Van nu af aan mag de zwangere vrouw geen arbeid meer verrichten, welke haar kan vermoeien, evenmin mag zij hooren noch zien, wat haar vrees kan aanjagen of onaangename gewaarwordingen dan wel eene heftige gemoedsbeweging kan opwekken. Het een en ander kan n.l. allicht aanleiding geven tot eene ontijdige bevalling, die veelal veel gevaarlijker is dan eene tijdige.

Nu reeds wordt een vroedvrouw aangewezen, die haar zal behandelen tot het kind 40 dagen oud is. Zeer zelden neemt men zijn toevlucht tot opgeleide accoucheuses, laat staan tot bijstand van artsen.

In vele gevallen komt dan deze vroedvrouw bij de familie inwonen, om te allen tijde bij de hand te zijn.

Hoe meer de negende maand nadert, hoe vaker men gebeden opzegt voor eene gemakkelijke voorspoedige bevalling. Allerhande maatregelen worden getroffen, allerhande „kijas” worden te baat genomen, om booze geesten van zich verwijderd te houden of om goede geesten gunstig te stemmen. Vooral koestert men voor de „koenti anak” een ongekend groote vrees; een geest van een vrouw, die gestorven is tijdens hare zwangerschap of in het kraambed. Zoo’n geest wil naar men beweert, en waaraan men met vaste overtuiging gelooft, in eene kraamvrouw varen; het is, alsof ze alsnog de moedervreugde wil smaken; vandaar dat eene zwangere vrouw niet erg gesteld is op een mogelijk bezoek. Die „koenti anak” wordt voorgesteld als een vrouw met loshangende haren en een groote gapende wond aan den rug, waaruit ongekend onwelriekende lucht opstijgt.

In de kamer, waar de aanstaande moeder haar kraambed wil doen neerzetten, hangt men aan de wanden of in de hoeken „panglaj”, „djaringao” en „djoekoet palias”.

Om haar middel draagt zij een koord van garen, voorzien van 40 à 50 geknoopte lussen. Dit getal is niet willekeurig genomen, het komt overeen met het aantal hoofdstukken, dat de zwangere vrouw heeft hooren lezen uit de „watjan” — een geschrift in dichtmaat, de biographie van den wijd en zijd beroemden Egyptischen grooten godgeleerde, Sjech Abdoel Kadir Zaelani —.

Is de negende maand of in enkele gevallen de 10de of de 11de verstreken, zonder dat de

lang verbeide bevalling heeft plaats gehad, dan heet men de vrouw „reuneuh moendingeun” — zwanger als een karbouw. De „kijas” ter bespoediging der bevalling bestaat dan hierin, dat men een trouw om den hals der zwangere vrouw slaat op dezelfde wijze, als men dit bij karbouwen doet, waaraan men, met de noodige behoedzaamheid natuurlijk, trekt en haar zoodoende leidt naar een karbouwenstal in de buurt of om het huis heen, terwijl een kleine jongen achter haar trippelt, met een zweep in de hand, klappende en het geloei van den karbouw „o-é, o-é” nabootsend.

De „paradji” — vroedvrouw — ook wel genoemd „indoeng beurang” — moeder van den dag — die als een schaduw de aan hare zorgen toevertrouwde zwangere vrouw volgt, weet zoo al, wanneer de bevalling ongeveer zal plaats hebben. Allerhande medicijnen, droge en vloeibare, worden in gereedheid gebracht.

Als de dag der bevalling daar is, dan is ze erg druk in de weer; ze zoekt dan een kamer uit, waar ze het minst gestoord kan worden in haar werk; overtollige personen worden geweerd uit de kamer; zij alleen blijft daar, houdt de a.s. kramvrouw gezelschap, beurt haar op, en brengt haar den natuurplicht onder het oog; daarbij zit zij niet stil: nu schikt zij het kleed, dan houdt ze hare handen lenig door deze met sesamolie te besmeren, dan weer schikt ze het kussen, dan weer dit, dan weer dat.

Een pandanmat wordt dan uitgespreid en daarop een zacht kussen geplaatst. Naast zich heeft ze liggen een kan met aftreksel van „randoe”-blaren en een fleschje sesamolie. Zoodra ze bemerkt, dat de voortekenen van eene spoedige baring zich sterker doen voelen, wordt de vrouw op de mat neergelegd.

Als de baringsweeen slechts bij tusschenpoozen optreden of deze met blijkbare inspanning gepaard gaan, dan maakt ze het knellende kleed van de barende vrouw wat losser, spreidt over het geheele onderlijf een dun kleed uit, knoopt de haarwring evenzoo los, laat den echtgenoot bij zich komen, dien zij vlak naast het hoofd zijner vrouw laat plaats nemen. Eene andere vrouw laat ze de barende bij de knieën vasthouden, terwijl zezelf—aldoor prevelende en gebeden opzeggende, de komst van den nieuwen wereldburger poogt te bespoedigen door hare zachte handen over het geheele onderlijf te glij-

den en strijken en den echtgenoot van tijd tot tijd op het hoofd ter hoogte van de kruin laat blazen, dan wel over zijn vrouw ter hoogte van de ligging der baarmoeder heen stappen; en alles, wat sluit, wordt opengemaakt, vensters, deuren, kisten, ja zelfs de krissen of sabels worden uit hun schede getrokken.

Dit zijn een paar voorbeelden uit vele, die bij een met moeite gepaard gaande bevalling in gebruik zijn.

Als dan eindelijk het kind ter wereld komt, legt de „indoeng beurang” het op een „njiroe”, platte mand van bamboe gevlochten, en snijdt onmiddellijk de navelstreng door; dit doorsnijden van de navelstreng moet geschieden door middel van een dun bamboemesje — hini — als hakplankje doet dan dienst een stuk „koneng” — curcuma — .

Het kind wordt dan flink gewasschen, daartoe legt de vroedvrouw het op hare beenen, die, languit gestrekt, als kussens dienen, terwijl de nageboorte op den vloer rechts van het kind gelegd wordt.

Het gebeurt weleens, dat de nageboorte niet onmiddellijk het kind volgt. Dan roept de „indoeng beurang” haar toe „Ri-ri, ri! haast U wat, treedt gauw naar buiten, Uw broeder wacht U al lang!”

De navelstreng wordt dan 3 à 5 maal met sterk wit bindgaren omwonden, vastgesnoerd; zij wordt verder besmeerd met kalk en „koneng”, waarop een geldstuk, een zilveren, soms ook een gouden tientje, als prop gelegd wordt; en daarna wordt het kind warm ingebakerd.

Het kind wordt nu toegesproken. Aan het oor zegt de „paradji” b.v.: „Luister niet naar hetgeen niet voor je ooren bestemd is”, tegen zijn handen: „Neem niet, wat niet voor je handen bestemd is” enz, tot elk zintuig en iedere ledemaat zijn beurt gekregen heeft.

Daarna legt ze het kind op den vloer, en slaat met een steen of stok op den vloer, vlak naast het hoofd en naast de voeten, waarop ze het aan een „kijahi” overgeeft om gezegend te worden. De bedoeling is, dat het kind niet schrikachtig van aard zal zijn. En het zegenen heet „ngadanan”, omdat de kijahi bij de zegening de „adan” formule's voorzingt.

De nageboorte wordt na ingezouten te zijn in een aarden pot gedaan, toegedekt, en zoo in den

grond begraven, dan wel men gooit ze in een groote kali of in zee¹⁾.

De kraamvrouw wordt nu op haar beurt, na massage, aan een flinke wassching onderworpen, waarna ze zich van een droog kleed voorziet. De „paradji” leidt haar nu naar eene andere kamer, waar ze zich neervlijt tegen een stapel kussens, met de beenen languitgestrekt, terwijl de voeten tegen een wel een kinderhoofd grooten steen rusten, om niet af te glijden. Dit noemt men „njanda” d.w.z. zitten tegen iets aanleunende.

Aangenaam zal haar houding na zoo'n zware krachtingspanning wel niet zijn.

Naast haar wordt dan een laag houten bankje neergezet. Daarop wordt wat bras gestrooid met een paar geldstukken. Hier bovenop stapelt men 7 stuks kain, die dan als een zachte bultzak voor het bed van den nieuwen wereldburger fungeeren, terwijl hoofd- en rolkussens in overeenstemming met het kind d.w.z. miniatuur, op de gewone manier worden neergelegd. Onder het hoofdkussen legt men „kanteh” — Inlandsch garen. — Naast het bankje staat de luiermant met schoon goed, terwijl naast het hoofd of aan het hoofdeinde van het kind de „kandjoet koendang” of „gonggorekan” ligt d.i. een zakje, een reticule, van allerlei knipsels gemaakt, die aan elkaar genaaid een veelkleurig geheel vormen. Daarin bergt men: panglaj, koentji, koneng, het bamboemesje, witte uien enz.

Dag en nacht brandt in die kraamkamer onafgebroken licht.

Familieleden, vrienden en kennissen met of zonder hun echtgenooten brengen bij de kraamvrouw een bezoek. Ieder brengt dan een kleinigheid mee als een tastbaar blijk van gedeelde vreugde. De een sarongs, de ander wat geld, weer anderen wat rijst met kippevleesch.

Vóór het kind de borst krijgt, wordt in zijn teeren mond wat honig gedruppeld; men drukt daarop zachtkens een jonge pinangvrucht. De bedoeling is, om het kind te leeren zuigen en dat het zacht en vriendelijk van gemoed worde, terwijl de moeder, nadat ze zich neergevlijd heeft, wat katjang, djagong, uien en nog andere ingredienten te kauwen krijgt. Dit noemt men „ngawajahan”. Daarbij krijgt ze een weinig rijst en kippevleesch.

Men moet niet denken, dat de „pamantang”,

1). Hierover uitgebreider aan het slot.

die wij reeds boven beschreven, hiermede op-
houden. Neen! die blijven dan nog van kracht
tot den 40sten dag na de geboorte.

Hoewel de kraamvrouw nu in de eerste plaats
rust noodig heeft, wordt haar die zelden gegund.
Overdag niet, 's avonds niet, 's nachts evenmin.
Overdag wordt ze gestoord door bezoekers, die
van hun belangstelling doen blijken; in de
avonduren door „vocale muziek”, want er wordt
elken avond een „tembang” partij gehouden.

Zoolang de moeder daartoe zelf niet de
noodige bedrevenheid heeft, wordt het kind door
de vroedvrouw gewassen en gekleed.

Bakery volgens de regelen der kunst is niet
ieders werk.

Dagelijks wordt de moeder gemasseerd en
neemt dan allerlei medicijnen in, die versterkend
en bloedstelpend werken.

Tegen het invallen van den avond neemt men
het kind uit zijn bed en legt het op den schoot
neer. Er wordt wierook gebrand, terwijl alle
hoeken van het huis met „panglaj” worden
bespuwd, evenzoo de kraamkamer om de „san-
dekala” — schemeravondgeest — verre van
kraamvrouw en kind te houden.

Tegen den 3den of 5den dag is het eindje
van den navelstreng meestal opgedroogd en valt
dan vanzelf af. Deze gebeurtenis „poepoet poe-
seur” genoemd, wordt ook met een eenvoudige
„slametan” gevierd, terwijl het kind nu den ge-
heelen nacht door niet op zijn rustbed mag
liggen.

Om beurten neemt men het op de schoot, het
wordt gewiegd, gesust en men zingt het voor.
Bij deze gelegenheid krijgt het kind meestal pas
zijn naam.

Dit gaat aldus in zijn werk: De vader
schrijft op drie stukjes papier drie verschillende
namen, die hij zijn kind graag zou geven, rolt
de stukjes daarna op, en werpt ze de moeder
toe. De moeder neemt er een van, en leest dan
af, wat daarop geschreven staat. Dit is dan de
naam dien het kind dragen zal.

Het luisterrijke en het meest kostbare feest
is het feest, dat gegeven wordt, als het kind 7
dagen oud is. Men noemt dit feest „noeroen-
keun”.

Den dag, daaraan voorafgaande, worden de
noodige voorbereidselen getroffen. Den geheelen
nacht door wordt er druk en vroolijk en uitgela-
ten gezongen; liefst neemt men daarvoor een

„wawatjan” over de kinderjaren van den Profeet
Mohamed.

Heel vroeg in den ochtend tegen het kriecken
van den dag slacht men een geit of schaap, dat
meestal aan de geestelijkheid wordt geschonken,
en het vleesch wordt dan ook uitsluitend onder
de leden der plaatselijke geestelijkheid verdeeld.
Dit noemt men „ékah”.

Op het voorerf heeft men staan een staketsel
van bamboe, waaraan allerlei koekjes en gebak-
jes hangen, versierd en opgetuigd met jong klap-
perloof. Dit noemt men „këbon alas” — tuin
van porties — .

Tegen een uur of 7, 8 van dienzelfden ochtend
kleedt men het kind op zijn mooist. De „para-
dji” ook netjes uitgedost, draagt het kind, en gaat
daarmee het huis uit, gevolgd door ouden van
dagen, geestelijken en andere belangstellenden.

Vóór haar loopt een vrouw, die een goedrijpe
klappervrucht aan een touw voortsleept, terwijl
de vroedvrouw zelf nog in haar hand de „kan-
djoet-koendang” en een mes met panglaj
besmeerd houdt. De optocht maakt nu 3 maal
een rondgang om het huis, waarna de paradji
zich met het kind naar de këbon alas begeeft
en hurkende in den grond krabt en een paar
kluitjes in de „gonggorekan” doet. Daarop
wordt het ontstane gat bespuwd. Vóór ze het
huis binnentreedt, wordt ze met het kind eerst
toegezongen. Dit noemt men „njawer” waarbij
men het dan bestrooit met bras, vermengd met
stukjes koneng en kleine geldstukken.

Het kind wordt daarna op een zacht kussen
op een tafel geplaatst, dan wel gedragen door
een geestelijke.

Ieder, die aan den gebedsang „asrakal” mee-
doet, knipt met een schaar waaraan ringen, die
door garen aan elkaar verbonden zijn, hangen,
een vlokje haren van het kind. Dat vlokje wordt
in een bak met water gedaan, waarin opgerolde
sirihbladeren en eenige geldstukken liggen. Met
den zang wordt voortgegaan.

Om de plechtigheid niet al te lang te rekken
nemen er uit de groep meestal niet meer dan ze-
ven personen deel aan de knipplichtigheid. Soms
krijgt het kind pas bij deze gelegenheid zijn
naam, dan wel wordt deze voor het eerst bekend
gemaakt.

Na afloop van deze „parasan” wordt dan de
„slametan” klaargezet, waaraan door iedereen,
uitgezonderd de vrouwen, wordt deelgenomen.

Elk neemt tot zich, wat hem bevalt.

Op den 40sten dag wordt alsnog een eenvoudige „slametan” gehouden. De kraamvrouw wordt door de vroedvrouw — voor de laatste maal — gemasseerd, gewasschen, van schoone kleeren voorzien, gekamd, gepoederd, om haar zoo aanlokkelijk mogelijk te maken.

Dan vereenigen zich weder ouden van dagen tot een gezellige groep. Een diepe bamboemand, gevuld met bras, vruchten, koekjes, gebakjes en vleesch, staat voor hen. Dit noemt men „për-wantën”. Voorts is er een jonge hen of haan, al naargelang het kind een meisje dan wel een jongen is, voor „hoerip orok”, verder een kom water, waarin wat geld „tjangkroeban”.

Als zich de rook van den wierook omhoog kronkelt, neemt de „paradji” onophoudelijk prevelende het kind op haar schoot, strooit wat bras uit den bamboemand voor de hen of haan, wast daarna hare handen met het water uit de kom en geeft vervolgens het kind aan de moeder zeggende: „sědja masrahkeun”, terwijl ze haar voorts om vergeving en verschooning vraagt voor hetgeen zij mogelijkerwijze verkeerd gedaan heeft.

Een bijzondere soort van soep of drank „pahinoen”, die men alleen bij en voor deze gelegenheid klaar maakt, wordt in kopjes aan vrienden en bekenden aan huis gebracht.

Na afloop wordt de vroedvrouw medegegeven de „tjangkroeban” de „për-wantën” en nog geld, zooveel als de stand van de familie het veroorlooft; soms krijgt ze nog wat nieuw kain en sits; bovendien wordt haar de kain, die de kraamvrouw bij hare bevalling aan had, ten geschenke gegeven.

De vrouw wordt nu sterk genoeg geacht om weder gewone dagelijksche bezigheden te verrichten, en ze heeft dan reeds de noodige bedrevenheid verkregen om het kind te bakeren, enz.

Zij weet nu, hoe ze het kind als het geeuwt moet toespreken, als het niest of als het den hik heeft. In het eerste geval zegt ze b.v. „soep bajoe, kakoeroengan” (treed binnen levenskracht, en sluit je op!) terwijl hare hand zachtjes op den mond van het kind drukt. In het tweede geval „hoerip paras” (fleur op uiterlijk!) en als het niezen zich herhaalt, dan laat zij daarop volgen: „tjeng sawanna” (weg, stuip); in het derde geval „maling tjikoer” (je hebt „tjikoer” — een geneeskrachtig kruid — gestolen), daarbij een stukje „sirih” blad op het voorhoofd van het kind plakkend.

De „hoerip orok” wordt dan verder verzorgd en goed, want het kwijnen hiervan wordt als een slecht voorteeken beschouwd voor het verdere levenslot, van het kind zelf.

Boven meldden we reeds, dat de nageboorte of in den grond wordt begraven of aan den stroom toevertrouwd. Deze nageboorte wordt beschouwd als de broeder van het kind, die „gelijktijdig” ter wereld komt; van daar, dat dan ook hiervoor dezelfde eerbied als tegenover het kind zelf wordt betoond. Het wegwerpen geschiedt dan ook niet zoo eenvoudig als men wel denken zou.

Na eene flinke wassching wordt ze ingezouten met de noodige ingredienten, geparfumeerd, d.w.z. met welriekende bloemen bestrooid, in wit katoen gewikkeld, en zoo in een aarden pot gedaan, vergezeld van de noodige spreukpapier-tjes, een naald met draad, en wat geld, soms ook een stalen pen; daarna wordt de pot met wit goed toegedekt en naast de kraamvrouw aan het hoofdeinde van het kind geplaatst. Op dien pot plaatst men een „aseupan boetoet” — oude kapotte trechtervormige bamboe mand, om rijst gaar te stoomen — voorzien van vier kalkkruisjes. Daarin worden nog gestoken kleine bamboe staafjes met „tjabe beureum” „koneng tēmēn”, „panglaj”, „djaringao” zeven in getal.

Een dag of twee daarna wordt ze meest onder het huis, in den grond begraven, of onder een missigit, onder een, schuur, met aarde toegedekt. Daaruit steekt nu een stuk bamboe, een geleding lang, die door een „batok sapotong” een gehalveerde klappernootdop wordt toegedekt. Daarnaast brandt dan wierook en wordt ze met bloemen bestrooid.

Het toevertrouwen aan den stroom gaat ook met plechtigheid gepaard. Soms maakt men er een pretje van, door een optocht door de plaats met muziek te maken. Voor het vertrek wordt de pot, waarin de nageboorte — „bali, santēn” — bewierookt en gezegend, daarop in een draagdoek gedragen, terwijl de man, die haar draagt zich op zijn Arabisch kleedt, met een zonnescherm; liefst doet daarvoor dienst een staatsiepajoeng.

Het is net iemand, die een verre reis gaat ondernemen. De reis naar de rivier wordt, of te voet, of in een wagen, gedaan. Indien de pot, in den stroom geplonsd, onmiddellijk zinkt, dan ziet men daarin het voorteeken, dat het kind daar zal blijven wonen, waar het geboren is;

drijft ze af, dan is dat een teeken, dat het kind „zijn broeder” zal volgen, dat het later eene verre reis zal ondernemen of zijn geboorteplaats verlaten. (In vele streken huldigt men alsnog het geloof, dat de nageboorte telkens bij eene nieuwe geboorte terugkomt).

Tot nu toe hebben we stilzwijgend aangenomen, dat zoowel de moeder als het kind voorspoedig zijn; maar het kan voorkomen, dat een van beiden bij de geboorte het leven inschiet of dat het kind doodgeboren wordt, of dat beiden ten gevolge van de eene of andere omstandigheid het leven verliezen.

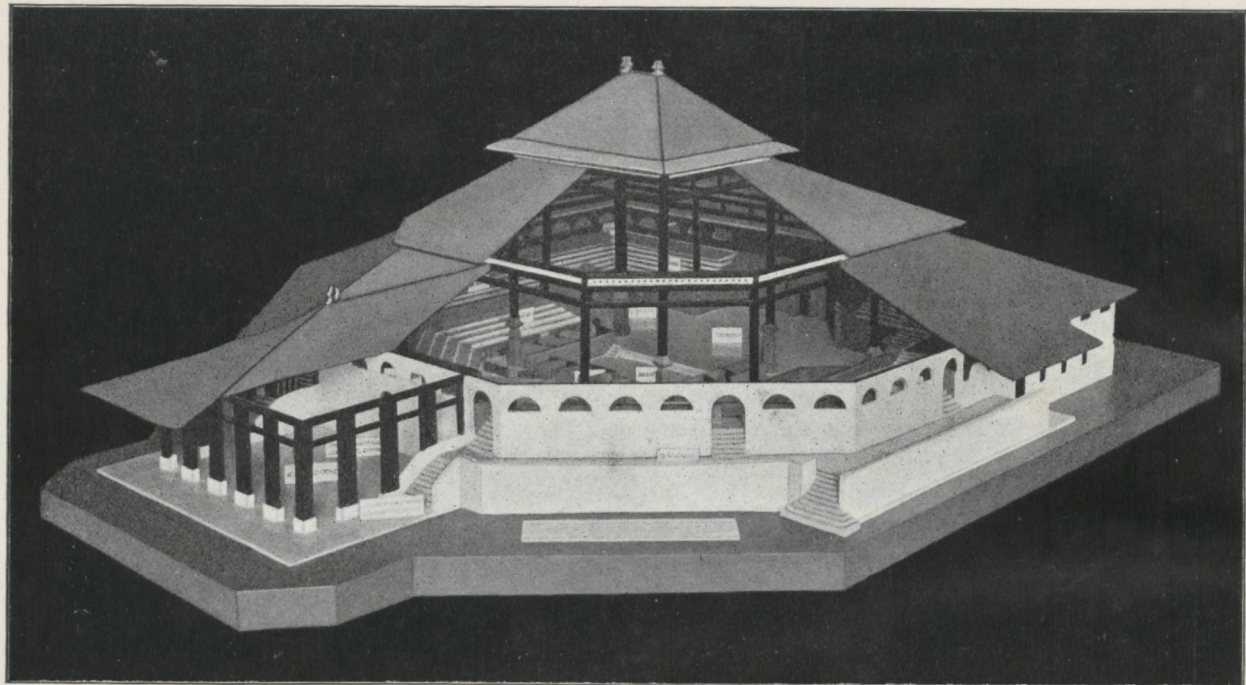
In deze gevallen blijven de verschillende plechtigheden natuurlijk uit.

Is de moeder behouden, dan wordt het kind gewoon begraven, terwijl de „slamĕtan” alleen op dien eenen dag gegeven wordt, en eenvoudg uit eenige porties boeboer bestaat. Alleen, ingeval het kind van de mannelijke kunne is en geboren wordt uit de moeder, die voor het eerst het moederschap meemaakt — „dara” — en bovendien op den heiligen dag, den Vrijdag, dan

wordt het graf gedurende 7 dagen bewaakt. Er heerscht n.l. onder het dievengilde het weerzinwekkende geloof, dat een bezit van zoo'n „majit orok” — lijk van een pasgeboren kind — hen onvindbaar maakt, hen voor de handen der politie behoedt; van daar dat het graf bewaakt wordt door de familie, die bang is, dat dieven het lijk zullen weg halen. Na dien zal geen dief zulks doen, want dan is de machtige kracht, die in het lijk zit verdreven.

In het andere geval, dus als de moeder sterft, wordt deze, zoo het kind daarbij niet is ter wereld kunnen komen, begraven; hare vingers worden echter aan elkaar genaaid, en de naald wordt daarin geplant en zóó, haar in het graf medegegeven. Aan alle hoeken van het huis zet men tusschen de bilik in, vast „oepih” — bladscheede van den betelnootboom, en ananasbladeren, voorzien van kalkstrepen, die er als een kris of slang uitzien. Dit zijn n.l. „kias”, dat de geest zich niet zal oplossen in een „djoe-rig koenti” alias „koentianak”.

Ontworpen door
Ir. Thomas Karsten

Foto naar een model van een
Javaanschen Volks-Schouwburg

VAN PENDOPO NAAR VOLKSSCHOUWBURG

door Ir. Th. KARSTEN.

Het lijkt op het eerste gezicht, alsof de vorm van het schouwburggebouw ener kultuurperiode wel bepaald zal worden door de toneelkunst die die periode voortbrengt, — alsof, dus, de laatste zich den tempel zal vormen, die zij naar haren aard behoeft, en alsof van een omgekeerde beïnvloeding van bouw of spelkunst, geen sprake kan zijn.

Bij nader overdenken, echter, blijkt de samenhang in dezen niet zoo enkelvoudig, en moeten wij konkluderen tot een wisselwerking tusschen bouw en spel, tusschen tempel en dienst, een wisselwerking, die het rechtvaardigt om ook de betekenis van den schouwburgbouw op zich zelve na te gaan.

De toneelkunst, immers, behoort tot die groep van geestesuitingen, die zeer nauw verband houden met het maatschappelijk leven, wier idealen zowel als wier grenzen in meerdere opzichten direkt bepaald worden, in andere minstens beïnvloed, door min of meer materiele sociale feiten en verhoudingen. Of het toneel een hofspel is, een aristokratenvermaak of een volkskunst, of het een kunst is van grover of edeler dilettantisme, dan wel van beroepsspelers, — dat is mee en allereerst van zeer feitelijke sociale verhoudingen afhankelijk; en of het dan zijn idealen zoekt in een verering van oude helden, in een kultus van schone en edele traditie, of dat het geeft vooral overvloedig en luchtig vermaak, met schijn van smaak en geest, — of wel dat het, vol vuur en vol verwarring, artistiek niet minder revolutionair dan politiek meeleeft in een woelende maatschappij, als een aktieve stuwende kracht: ook die gééstelijke houdingen kunnen eerst juist begrepen worden door ze als deel van het sociale leven te zien en te waarderen.

En het is nu door deze betrekking tussen toneel en maatschappij, dat het toneelgebouw als zodanig mede een belangrijke rol speelt, het is in deze rij van oorzaken en gevolgen dat het bouwwerk kan beïnvloeden het spel, den kring

van toehoorders, en zo de toneelkunst als geheel.

Voor de Javaanse toneelkunst in het bijzonder — en hier en verder begrijpen wij daar de toneelmatige danskunst en de muziek, voor zover die met deze beide samengaat, bij in — voor de Javaanse toneelkunst, dan, zijn er tal van redenen, die een overdenking van hare verhouding tot den toneelbouw tans zeer zeker opportuun maken.

Hoe, toch, is hare huidige situatie?

Allereerst, valt op de grotere plaats die in het toneelleven de wajang wong, de wireng enz. meer en meer zijn gaan innemen, in vergelijking met de wajang poerwo, de wajang golek en dg., — het voortdringen dus van het „mensen”-toneel ten koste van het „poppen”-toneel. Statisties bewijsbaar is zo iets moeilijk; maar het enkele feit dat de wajang wong in den zoveel korteren tijd van zijn bestaan zich zulk een positie verwierf als zij in 't hart van 't volk heeft, lijkt bewijs genoeg.

De bevolkingstoename op zichzelf, die 't aantal toehoorders groter maakt, en dan al vaak té groot om allen behoorlijk van het noodzakelijk kleine poppenspel te doen genieten, moet wel een der oorzaken wezen. Is het een andere, dat het poppenspel diepzinniger is, als duisterder ook, fijner en fantastischer, — en dat de toenemende uiterlike en techniese ontwikkeling den Javaan — volk én adel — onrustiger maakt, direkter van bewustzijn en van waardering, en zo méér ontvankelijk voor wajang wong dan voor wajang poerwo?

De oorzaken hiervan moeten wij onbesproken laten; hoe het ook zij, — worden bij de wajang poerwo nauwliks practiese eisen gesteld aan de omgeving (en bij de volgende beschouwingen laten wij haar dan ook buiten rekening), bij de wajang wong dient dit wel te geschieden, vooral dan zodra het auditorium werkelijk groot wordt

en dit grotere auditorium overal goed moet kunnen zien.

Tegelijk nu met het meer maar voren komen van de wajang-wong, doet zich het in dit verband belangrijke verschijnsel voor van het maatschappelijk meer zelfstandig worden dezer kunst. Ontstaan als zuivere hofkunst, en dat ook tans nog voor zover van werkelijk superieure kwaliteit, — zijn daarnaast opgekomen een beoefening door dilettanten in clubs, sociëteiten enz. en ene door beroepsspelers. Zijn het deze, die de wajang wong vooral hare verspreiding naast de wajang poerwo hebben bezorgd, zo voltrekt zich door hen ook de vrijmaking dezer kunst uit de economische afhankelijkheid van de vorsten. Hoogst belangrijk noemden wij deze ontwikkeling: want bij alle grondige waardering voor wat de hoven in hunne spelen presteerden en nog presteren, voor de verrijnde voortreffelijkheid daarvan, dienen wij er ons tegelijkertijd bewust van te zijn, dat een verdere toekomstige ontwikkeling der toneelkunst, aansluitende aan de enorme geestelijke omzettingen in het volk die in deze tijden plaats grijpen, in 't algemeen toch niet van hen, en zeker nooit van hen alleen, zal kunnen uitgaan, — dat daarvoor een meer direkt kontakt van volk en toneel nodig is. En dan geven dat dilettantisme en dat beroepsspel de feitelijke, de materiele mogelijkheid dier nieuwe ontwikkeling.

Deze maatschappelijke verzelfstandiging nu van de „mensen”-toneelkunst, — als gezegd, met dans en muziek voor zover daaraan verbonden in begrepen, — mét haar voortdringen in vergelijking met de poppenspelen, mét de daarmee gepaard gaande voortdurende vergroting van het toehoordertal, deze allen brengen in sterke mate de betekenis van den toneelbouw naar voren. Of bij een hooft de menigte, die daar in het gunstigste geval van buitenaf naar mag kijken, goed kan zien en tegen regen beschut is, pleegt eigenlijk geen gewicht in de schaal te leggen; ja dat ook de lagere gasten binnen dikwijls maar weinig kunnen zien, is een offer aan de vormelijkheid der inachtnaam van rang-en-stand, dat door alle partijen vanzelfsprekend gebracht pleegt te worden Maar anders is dat bij een democratische dilettanten-uitvoering en nog meer bij een uitvoering-tegen-entree: daar wil ook de kleine man, in groten getale opgekomen, beschut staan, liever zitten, en goed kunnen zien en horen; en daar-

mee is het vraagstuk dan in zijn vollen omvang gesteld.....

Het is nu de gewone pendopo, zoals wij die allen kennen, die voor deze doeleinden nog vaak gebruikt wordt en voor de hofspelen altijd. Daarnaast echter dringt de westerse schouwburg op: de zaal met het afsluitbare en verhoogde toneel aan één uiteinde. Tegenover de traditionele waarde van de pendopo, is de positie van dit zaaltoneel¹⁾ in vele opzichten gunstig: want gegeven de feitelijke toestand, moeten wij in de eerstvolgende jaren rekenen met een wezenlijke toename van het aantal dier schouwburgen, die immers de westerling voor zijn eigen genoeg wenst, respectievelijk met een belangrijk betere inrichting van de bestaande. Zij ook zullen, zij 't vrij duur, toch in principe altijd voor opvoeringen verkrijgbaar zijn, terwijl de pendopo's als partikulier bezit daarvoor niet steeds beschikbaar zullen wezen. Daarmee staan wij dus voor de vraag, welk van deze beide toneelvormen de voorkeur verdient; en komt het er dus op aan, ons bewust te worden van den invloed van beide bouwwijzen op spel en toehoorders, van hunne voordelen, van hunne tekortkomingen, om daaruit konklusies te kunnen trekken.

Ook moet nu hier herinnerd worden aan het opkomen hier en daar in de Inlandse wereld, naast de traditionele toneelvormen, van toneelspel geheel naar Westerse wijze, als „toneelstukjes” met alle bijbehoren van voetlicht, realistische kostuums, dito koelissen, enz. Is het Javaanse of Inlandse kunst? of is het niet eerder een dergelijk Westers kunstpogen door Inlanders, als bv. ook bij de schilderkunst, van Raden Saleh af, zo veelvuldig voorkomt?

Belangrijker dan ook dan wat in deze richting te verwachten is, lijkt de mogelijkheid van een ontwikkeling der traditionele toneelkunst zelve, waarop wij boven reeds zinspeelden. Het is moeilijk te ontkennen, en verkeerd er in dit verband de oogen voor te sluiten, dat de huidige economische en intellektuele invloeden op het volk, den adel inbegrepen, den zin voor traditie en mystiek verzwakken en de waardering voor realiteiten versterken. Doch ook en vooral zal daardoor opgewekt worden een levendige be-

1). De Westerse vorm zal hier verder worden aangeduid als „toneelzaal”, „zaaltoneel” of „zaal-schouwburg”, in tegenstelling tot de pendopo, het „pendopotoneel” of den „pendoposchouwburg”.

hoeft naar meer direkte en scherper geformuleerde behandeling van de fundamentele levensvraagstukken van dezen tijd, dan die in de wajang enz. geboden wordt.

Kan nu die behoefte aan pakkender toneel enerzijds leiden tot een waardering en beoefening van het teaterspel naar Westerse wijze, als zoeven aangeduid, niet minder mogelijk en zeker meer wenselijk is het dat zij zich uite in een ontwikkeling, een verjonging der zoveel eigener traditionele kunst. Reeds heeft het optreden der figuren Semar c. s. altijd gelegenheid geopend, de vragen-van-den-dag ook in het meest abstrakte spel niet onaangeroerd te laten; maar moet de tijd nog ver zijn van nieuwe stukken, die hetzij in histories, hetzij in symbolies kleed de vragen die in elk Inlands milieu smeulen of branden ook op het toneel stellen en behandelen?

Het is juist het Javaanse fantastische en onstofelijke toneel, dat jonge schrijvers de gelegenheid zou geven hun volk te prikkelen, te roeren en te treffen, — veel zekerder en veel dieper, dan hen met de nuchtere Westerse toneelvorm zou lukken, waarbij altijd te véél gezegd moet worden én te weinig.....

Wij zijn met deze vragen minder afgedwaald van ons onderwerp dan het lijkt, — immers is de Westerse spelvorm ook min of meer aan het Westerse zaaltoneel gebonden, terwijl voor een verjongd traditioneel toneel de mogelijkheid van de pendopo als schouwburg open blijft. De behandeling der hier opgeworpen vragen van de toneelkunstige zijde mag ons echter verder niet bezighouden; zij zijn slechts aangevoerd, om het huidig en toekomstig verband tusschen spel en bouw te tonen. Mogen zij van andere, meer deskundige zijde in dit tijdschrift veelvuldige bespreking vinden; dit opstel beperke zich verder tot het bouwkunstige.

Tans dan de pendopo in dit verband overdenkende, valt het allereerst op dat deze bouwvorm op zichzelf ouder en véél ouder is dan de wajang wong; wat overigens gelden mag als een voorbeeld van de beïnvloeding van toneelspel door bouw: immers het is duidelijk dat de wajang wong zich in zijn vorm aan de pendopo, als voorhanden speelgelegenheid, heeft moeten aanpassen. De weg echter voor die aanpassing is indertijd natuurlijk gegeven geweest, niet slechts door de topeng, de wirengdansen en dg.,

maar ook door de talrijke andere ceremonieën, die zich bij het hofleven in de pendopo pleegden af te wikkelen, — en zo dateert feitelijk de eenheid van spelvorm en ruimtevorm al van een vroegere periode. En het is op deze eenheid van spel en ruimte dat de nadruk gelegd moet worden. De Javanen zouden niet de artiesten zijn, die zij in alles blijken, wanneer zij een disharmonie tusschen beiden hadden kunnen verdragen; de volkomen stijl van heel hun leven, omgeving en doen, volkomen als stijl tot wat in zeker verband gebreken mogen heten, zou zelfs voor wie het spelen nooit in zuivere omgeving zag, bewijs genoeg kunnen zijn voor de stijleenheid ook in dit geval.

Zoals een sterke persoonlijkheid bij den onbewusten opbouw van zijn leven uit intuïtie die elementen kiest, die bij hem passen, zó dat het ten slotte uiterlik en innerlik tot een typiese eenheid wordt, — zo kiest een volk dat karakter heeft, met meer of minder bewustzijn voor geheel verschillende levensuitingen ook zulke vormen die, bij elkaar gebracht, een wel veelvoudig, maar toch volkomen eenheitlich beeld geven. Waarmee vooral gezegd wil wezen, dat het niet als een toeval mag worden beschouwd, dat het Javaanse toneel zich in en uit de pendopo heeft ontwikkeld, of dat de vorsten zich niet, als bv. wel in Europa, bijzondere ruimten voor dit vermaak lieten bouwen, — doch dat dit tot de wezenlijke kenmerken van het spel behoort.

Wát nu het karakteristieke van de pendopo als schouwburg is, zal door den Javaan nog sterker dan door den Westerling gevoeld worden; toch zullen wij een poging wagen enkele trekken ervan vast te leggen, en wel in direkte vergelijking met het Westerse zaaltoneel, dat immers de konkurrentie met de pendopo voert. De volgende eigenschappen lijken ons dan van de pendopo als schouwburg de meest typiese: in de eerste en voornaamste plaats het ongescheiden zijn van speelruimte en toeschouwersruimte, wat onmiddelik samengaat met het niet-afsluitbaar zijn van het toneel, zelfs tijdelik niet, zomede met de zichtbaarheid van het spel van alle zijden; uit een en ander volgt dan van zelf de onmogelijkheid van het aanbrengen van grote decoraties, als koelissen en dg.; daarnaast moeten dan nog genoemd worden de ontwikkeling van het spel in de breedte meer dan in de diepte, en de vlakke aanleg van den vloer, die

het spel vanuit slechts betr. weinig plaatsen goed zichtbaar doet zijn. De laatstgenoemde eigenschap is natuurlijk voor onzen tijd niet anders dan een groot nadeel; en geen toekomst hoegenaamd kan de pendopo als schouwburg ooit hebben, zo dit niet ondervangen wordt; wij komen hierop straks terug en zullen eerst de andere kwaliteiten met die van het zaaltoneel vergelijken.

Want tegenover de genoemde van de pendopo, vertoont het huidige Westerse toneel juist de recht-tegenovergestelde; het meest karakteristieke is de volkomen scheiding van toeschouwersruimte en toneel, met de afsluitbaarheid van het laatste; hieruit volgt dan technie van zelf het zichtbaar zijn van het spel van slechts één zijde en de uitbreiding van het toneel meer in de diepte dan in de breedte; terwijl dat alles tot gevolg of doel heeft de mogelijkheid van een volledige en verwisselbare decoratie van het toneel, met eigen verlichting, koelissen en alle verdere toebehoren. Wij laten hierbij, en met reden, de jongste Westerse toneelbedoelingen, die wel een andere richting op willen, voorlopig buiten beschouwing; er mag immers niet op gerekend worden, dat die binnenkort tot Indië zouden doordringen, en daardoor den strijd tussen pendopo en zaaltoneel direkt zouden beïnvloeden.

Een zo positieve en konsekwente tegenstelling nu, als bij deze vergelijking van Javaans en Westers toneel te voorschijn komt, moet diep wortelen, — moet wortelen in de fundamentele kenmerken der beide kulturen-zelve. Wij mogen ons hier niet laten verleiden tot al te verre uitweidingen op dit gebied, maar zouden toch op de verhouding van werkelijkheid en fictie in 't Oosten en in 't Westen willen wijzen om deze tegenstelling in de toneelvormen beter te doen begrijpen. Het type Westerling van de laatste eeuwen is in wezen een betrekkelijke realist, iemand die de feitelijkheden en de logika voelt als essentieel belangrijker, dan het ontastbare en de fantasie, — zonder overigens deze laatste te kunnen of te willen missen; een mentaliteit die door de sedert de Middeleeuwen blijkende behoefte aan logiese bewijzen van een Godsbestaan wellicht het scherpste wordt gekarakteriseerd. Wat hij nu aan fictie, aan verbeelding in zijn leven haalt, blijft voor hem ook al moge hij er zich een ogenblik in vermeien, ja, in verliezen, het blijft voor hem steeds essentieel

staan buiten zijn eigen normale realiteit; ja, het kan hem eerst werkelijk pakken, indien het een soort van andere realiteit wordt, een nieuwe schijn van tastbare werkelijkheid, waarnaar hij kijkt vanuit zijn eigene. Ook de voorbeelden van buiten de toneelkunst die dit bewijzen, zijn legio; maar niet minder duidelijk spreekt het uit haar zelve, speciaal uit het gehele laat 19 eeuwse toneel. De zaal wordt volkomen donker gemaakt, het toneel verhoogd, omlijst als een schilderij, sterk verlicht; met eindeloze verfijning en vindingrijkheid wordt gepoogd te weeg te brengen den indruk van een „brok werkelijkheid”, in het stuk, in het spel, in de grime, in de omgeving (Ibsen, stijl der Meiningers, Heyermans), waar die werkelijkheid, b.v. door het zingen bij een opera, of door het gegeven milieu der stukken, te vreemd of te zonderling dreigt te worden, wordt alles gedaan om haar toch tot een komplette zelfstandige, logies-denkbare, maar vooral tastbare nieuwe realiteit te maken (Wagner; Reinhardt- en Rooyaards-opvoeringen; revues). Het kijken naar zulk toneel moet dan vanzelf vrij intensief gebeuren; want om die andere gefingeerde werkelijkheid voortdurend te kunnen aanvoelen, meeleven, genieten is een sterke individuele overgave noodig, die de hele persoonlijkheid als oplost in het gezicht — maar na welks afloop de terugstoting plaats heeft in de werkelijke werkelijkheid, waartoe het typiese applaus een der hulpmiddelen is; in de sprekende tegenstelling tusschen pauze en speeltijd drukt zich dan evenzeer die tusschen leven en verbeelding uit. Is een zo intensief meeleven van volkomen vreemde fictie reeds alleen denkbaar door een sterke concentratie der kijkende individuen — zo spreekt zich 't naast zijn realisme even belangrijke individualisme van den type-Westerling ook nog in andere dingen uit; vooral in 't volkomen donker-zijn van de zaal, en 't allen-in-dezelfde-richting kijken, waardoor gedurende 't spel alle indrukken, die de toehoorders van elkaar zouden kunnen krijgen, zoveel mogelijk onderdrukt worden.

Hoe anders is dit alles bij Oosters spel! Want de Oosterling, en zeker de Javaan voelt niet het feitlike en logiese, maar juist het ontastbare en het verbeelde als het belangrijkste in zijn leven, — en voor hem is het ongeziene en onzienlike dan ook niet minder reëel dan het zichtbare; de bewijzen voor deze mentaliteit, die elders meermalen zijn aangevoerd en hier

niet kunnen worden herhaald, liggen in talrijke grovere en fijnere levensuitingen van het volk, ook geheel buiten het toneelspel. Aldus echter is voor hem ook de fictie op het toneel een stuk van zijn werkelijkheid, als een realisering, een zichtbaar-worden van wat hij in het ongeziene reeds beseftte, als een materialisatie van wat toch wel reeds bestond. En van zelf zal hij de toneelfictie — die dus eigenlijk geen fictie meer is het meest intensief voelen, niet, wanneer zoals bij den Westerling, zij op een afstand van hem tot een nieuwe, zelfstandige realiteit wordt gevormd, maar integendeel wanneer zij zo innig mogelijk deel uitmaakt van de gewone, de tastbare werkelijkheid. Daarmee verliezen dan het realisme op het toneel en de min of meer verrijnde natuurnabootsing allen zin; vanzelfsprekend wordt daarentegen een verheffing van het spel juist boven het gewone, als uitdrukking van de hogere geestelijke werkelijkheid, waarvan het de verstoffelijking is. Waar aldus het spel en stuk fijner maar toch zeer werkelijke werkelijkheid wordt, is er voor den toeschouwer geen reden tot die concentratie in zijn aandacht, die het Westerse toneel eist; en vandaar dan enerzijds de lange duur der spelen, maar anderzijds ook de heel andere wijze van kijken van het auditorium: dat kijken (en het horen van de muziek) wordt niet, als bij den goeden Westersen toehoorder, een zo intensief mogelijk en ook intellectueel indringen, meeleven in een andere werkelijkheid, — integendeel: het moet hier zijn een stil en vererend ontvangen, als in een dromerige overgave, van de hogere werkelijkheid, een kijken zo onbevangen, dat het geziene als direkt en blijvend wáár gevoeld wordt, — een meer passief dan actief opnemen, waartoe dan weer de muziek een sterk hulpmiddel is. Daarvoor is dan natuurlijk het wederkerig elkaar-zien der toehoorders geen beletsel, noch zelfs een weinig konversatie onder het spel, wanneer dat lang duurt, mits, natuurlijk, de toehoorders de bedoelde stemming gemeen hebben en niet verbreken.

De samenhang nu van deze beide zoo typies verschillende gesteldheden van spel en toehoorder in West-Europa en Java met beider tooneelbouwwijzen is tans wel vanzelfve duidelijk. Zodra, als in de Westerse zaal, het toneel verhoogd en tot een afzonderlike afsluitbare ruimte gemaakt wordt, worden ook verbeelding en werkelijkheid gescheiden en tegenóver elkaar gesteld,

en is de noodzakelijke konsekwentie dat op het toneel een nieuwe realiteit, middels koelissen enz. wordt opgebouwd. Zodra, omgekeerd, in een open ruimte wordt gespeeld, zonder realistische décor, blijven verbeelding en wereld één, wordt het spel een deel der werkelijkheid, met alle konsekwenties in beiderzijdse gevallen.

En zo blijkt inderdaad ook langs dezen weg de stijleenheid van de speelwijze en den toneelbouw, die boven reeds werd gesteld; en wel, niet alleen voor het Javaanse toneel, maar ook voor het Europese; en dit houdt dan de onvermijdelike konsekwentie in, dat het Javaanse spel, op een Westers toneel vertoond, noodzakelijk essentiele eigenschappen moet prijs geven en op den duur onvermijdelik zou verbasteren. En al wie dus het Javaanse toneel graag naar karakter bewaard zou zien, zij 't ontwikkeld, hij moet niet anders wensen dan dat het zich verre houde van het zaaltoneel, en zoveel mogelijk blijve bij de pendopo.

De boven mede genoemde typiese eigenschap van de pendopo, dat het spel er rondom, dus in drie afmetingen gezien wordt, als een ruimtebeweging, in tegenstelling tot het zaaltoneel, waar alles van één kant wordt gezien, meer als een reliefbeweging in verschillende plans tegen een achtergrond, — is een gevolg van het onafgescheiden zijn der toneelruimte, maar dan wel een zeer gunstig gevolg. Want het is duidelijk, hoezeer het de plastiek der bewegingen en der plaatsing van de figuren ten opzichte van elkaar, en nog meer spelmogelijkheden verrijkt tegenover wat het Westerse toneel meebrengt. Dit laatste heeft dan ook steeds met deze moeilijkheid gevochten, nu eens de oplossing zoekende in het forceren der dieptewerking door kunstmatige perspektiefversterking, dan weer door alle dieptewerking op te geven en het spel zuiver als een relief-spel onmiddelik tegen een achtergrond op te lossen. Het prijsgeven van het open toneel zou dan ook in dit opzicht zonder meer een verarming beduiden, — afgezien van alle stijlfragen.

Voor wij besluiten met een onderzoek naar de wijze waarop de pendopo voor de taak als schouwburg ten volle geschikt is te maken en naar wat zij dan waard is, moet nog kort worden herinnerd aan de niet-onbelangrijke omstandigheid dat in het Westerse toneel, zoals dat boven werd beschreven, in Europa zich opmerkelijke stromingen voordoen, wier bedoelingen

zeer sterk naderen tot wat hier feitelijk bestaat: het opheffen van het realisme op het toneel, het nader brengen van het spel tot de toeschouwers tegelijkertijd met de vergeesteliking ervan. Het zou ons veel te ver voeren deze stromingen hier na te gaan; zoals reeds werd opgemerkt, lijkt de kans dat de Westerse toneelontwikkeling in Indië daardoor in de eerste decennieën werkelijk sterk beïnvloed zou worden, zeer klein. Dat neemt echter niet weg, dat deze door de beste geesten in Europa bevorderde stromingen hier ongetwijfeld mogen worden aangehaald tot morelen steun van den eis, het Javaanse niet-realistiese toneel aan passende gebouwen te helpen, én dat, als deze er eens zouden zijn, zij zéker ook wel voor bepaalde moderne Europese spelen zullen zijn te gebruiken.

De bedoelde Europese ideeën zoeken aansluiting vooral bij het Oud-Griekse en Oud-Romeinse teater, niet-overdekte bouwwerken, bestaande uit een half amfiteater (stoelenrijen boven-achter elkaar in half-cirkelvorm); aan de rechte zijde ligt dan een breed, ondiep toneel, aan de achterkant afgesloten door een hoge architectuurwand. De merkwaardigste moderne prestatie in deze richting is wel het tijdens den oorlog in Berlijn opgerichte Reinhardt-teater, een verbouwd cirkus, dat echter in zoverre zeer tweeslachtig is, dat het behalve het zeer grote open voortoneel, óók heeft een enorm breed afsluitbaar toneel met alle moderne chicanes, als draaitoneel, koepelhorizon enz., en dat dan ook meer geschikt lijkt voor het op grootse of verbluffende wijze werken met massaas spelers of voor volkstoneelfeesten, dan tot verdieping en vergeesteliking van het in effect en realisme bevangen Westerse toneel.

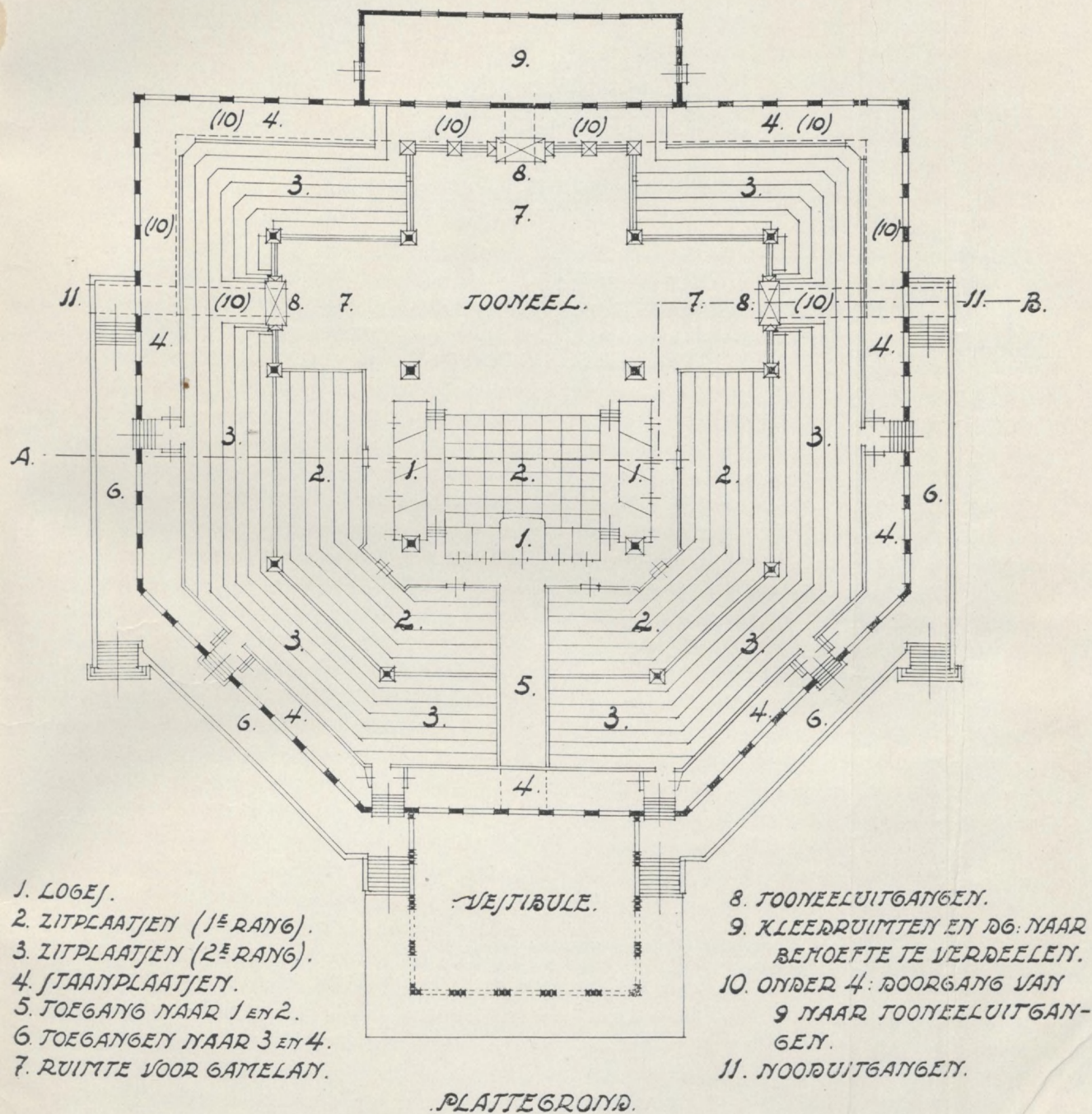
In één opzicht echter kunnen sommige dezer nieuwe Westerse ideeën hier wel direkt nuttig gebruikt worden, en dat is in die gevallen waar de omstandigheden tot het gebruiken van een zaaltoneel voor Inlands spel nopen: met name hoe daarbij door verlichting, door gebruik van een effen-kleurig of stemmig gebatikt achterdoek in plaats van koelissen enz., enz. een werking is te verkrijgen, die niet zó in strijd is met den geest van de wajang wong als de meestal in zulke gevallen gebruikte gewoon-Westerse toneelinrichtingen van den derden rang dat zijn.

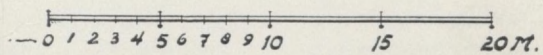
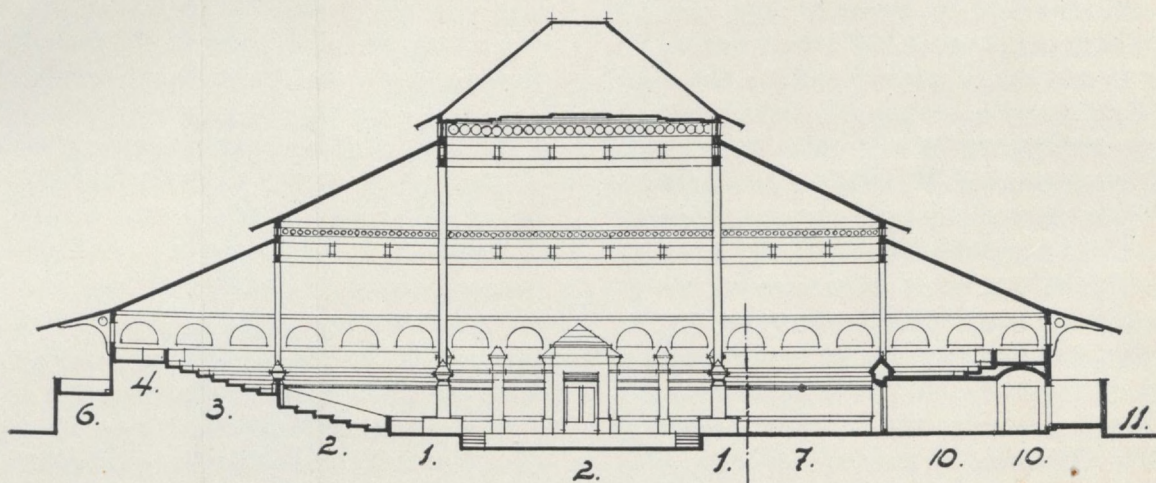
Zoals reeds is opgemerkt, zal de pendopo zich alleen dan in zijn functie van Inlandsen

schouwburg kunnen handhaven, wanneer haar vorm zodanig wordt ontwikkeld, dat aan den modernen eis van behoorlik zien voor alle toehoorders ten volle voldaan wordt. Het spreekt vanzelf dat in zulk een geval de pendopo geen pendopo meer zou blijven in den zin van ontvangstruimte van een woonhuis, maar zou worden een schouwburg en niets dan een schouwburg, alleen bruikbaar voor opvoeringen van toneel, muziek, wellicht van bioskoop, en voor vergaderingen. Dat zulke gebouwen opgericht zouden worden, nodig zouden zijn, is allerminst een hersenschim. In onze grote steden met hun Inlandse bevolkingen van honderdduizenden hebben ongetwijfeld eigen gebouwen voor dier behoefte aan feest- en vergaderruimte zin; tot nu zijn het de Europese ondernemers, de toneelinteressenten en de bioscoop exploitanten, die deze behoefte bevredigen en uitbuiten, — en het gaat er dus slechts om in plaats van deze en dergelijke meestal bovendien ook naar Westersen maatstaf tamelijk minderwaardige scheppingen, een eigen inheems type te ontwikkelen, te propageren en, zo nodig — net als bij de Westerse toneelgebouwen hier! — met overheidssteun tot stand te brengen.

Bij de eerste pogingen om den pendoposchouwburg te realiseren, zal het zoals van zelf spreekt zaak zijn om met grote voorzichtigheid vooruit te gaan, en van de pendopo alles over te nemen, wat niet met de gestelde voorwaarde: goed kunnen zien van alle plaatsen, in strijd is. Waar voor de vervulling van deze voorwaarde op zichzelf ten slotte niet veel meer nodig is, dan het verhogen der opeenvolgende stoelenrijen, zo dat elke toeschouwer net over zijn voorman heen ziet, zal een dergelijke pendoposchouwburg dus in principe van de gewone kunnen worden afgeleid door b.v. het middengedeelte en de daarvoor gelegen speel-en gamelanruimte vlak te laten, en de daaromheen liggende ruimte trapsgewijze te verhogen.

In een ontwerpschets, afkomstig van het architectenburo waarvan schrijver dezes deel uitmaakt, en welke schets bij dit opstel is gevoegd (pag. 26) is gepoogd deze gedachten te verwezenliken; daarnaar is ook gemaakt het hierbij afgebeeld model, dat door genoemd buro is ingezonden op de „Tentoonstelling van Hedendaagsche Indische Architectuur” van den Bond van N.I. Kunstkringen (o.a. geëxposeerd te Weltevreden in Mei 1920). Er zij hier, ook in

verband met wat in de pers over genoemd model is geschreven, uitdrukkelijk op gewezen, dat het niet bedoeld is als een zelfstandige architectonische schepping, doch slechts als een behoedzame omvorming van de pendopo tot een volksteater, waarbij aan de pendopovormen verder in 't algemeen is vastgehouden, — geheel in den geest zoals boven voor een eerste poging is verlangd. Een korte beschrijving van deze oplossing is hier wellicht op zijn plaats.

Zodra men de zitplaatsen buiten het midden gaat verhogen, — wat als gezegd van bedoelde omvorming de hoofdzaak is — komt natuurlijk de vraag naar voren hoe de middenruimte, het toneel en die verhoogde plaatsen nu rangsgewijze toegankelijk zullen gemaakt worden. In dit geval is dit als volgt opgelost.

Het middelste gedeelte, gelegen binnen de vier middenstijlen, de soko goeroe, is een paar treden verdiept, als parterre, en ook voor zitplaatsen bestemd. Het gedeelte daarom heen is vlak gelaten, zowel voor de beste zitplaatsen als voor een daarachter gelegen omgang; evenzo het toneel, reikende van af de soko goeroe tot aan de volgende rij stijlen, de pilar belandar. De zitplaatsen echter buiten den genoemden omgang tot aan die zelfde rij stijlen zijn verhoogd, doch nog toegankelijk vanuit den omgang om de soko goeroe. De bedoelde tweede rij stijlen, pilar belandar of panochoen, is nu niet op den grond geplaatst doch op een omlopende muur, waarachter de verdere, ook weer oplopende plaatsen zijn gelegen, die echter alleen van de achterzijde toegankelijk zijn. De laatstbedoelde plaatsen nu liggen in principe zo hoog, dat daaronderdoor, en dus door poorten in de bedoelde muur, het middengedeelte van den schouwburg is te bereiken; en wel de meer genoemde middenomgang door een enkelen breeden toegang aan de voorzijde, en het toneel door meerdere poorten: één links, één rechts en één in het midden, welke tevens als nooduitgangen voor het publiek der gehele middenruimte kunnen dienen. Door een terugspringen van de genoemde muur tegenover het midden van de zaal, is daar de toneelruimte zoveel groter, — dieper — gemaakt; bij de Djokjase speelwijze zou hier vermoedelijk de gamelan komen, die bij de Solose terzijde wordt geplaatst. In elk geval vormt de muur de achterwand van de toneelruimte, tot een hoogte van enige meters, waarboven weer zitplaatsen zichtbaar zijn;

de vorm- en kleurbehandeling van de muur zouden ook zodanig moeten zijn dat zij, ook geheel onversierd, een aangename en stijlvolle achtergrond voor het spel vormt. — De zoeven genoemde plaatsen buiten de pilar belandar zijn als gezegd slechts van achteraf toegankelijk, en wel vanaf een breeden omgang, die binnen langs de buitenwand der gehele schouwburgruimte loopt, en bv. ook voor de goedkoopste staanplaatsen bestemd ware; hij heeft op regelmatige afstanden middels trappen uitgangen naar buiten, resp. naar een buiten onder het overstekende dak gelegen terras. Op te merken is, dat bij gelegenheden dat een klein aantal toeschouwers wordt verwacht, de schouwburgruimte voor het oog gemakkelijk is te verkleinen door de even genoemde hogergelegen plaatsen achter de tussenmuur aan het oog te onttrekken middels tijdelijke afscheidingen, b.v. gordijnen, tussen de pilar belandar. Om de normale kijkrichting ongeveer overal loodrecht te houden ten opzichte der stoelrijen, is de grondvorm der hogere rangen niet vierkant gehouden, doch zijn deze aan de van het toneel afgekeerde hoeken schuin ontworpen.

De uitgangen van het toneel leiden middels gangen, onder door de daarboven gelegen gangen en plaatsen, naar de kleedruimten enz., die in een aanbouw achter het gebouw gelegen zijn, en niet nader zijn uitgewerkt. Vóór is een ingangshal aangebouwd, tevens foyer, waar ook de kaartjesafgifte zou kunnen zijn gelegen; doch deze accessoires zijn natuurlijk eerst bij een feitelijk uit te voeren oplossing van belang, en niet bij een academische als deze.

In afwijking van de gewone pendopo, is verder, speciaal om geluiden van buiten enigermate tegen te houden, de buitenste rij stijlen vervangen door een wand, welke, voor de ventilatie, van openingen is voorzien; overigens geschiedt de luchtverversching door openingen in het dak, aangebracht zoals dat ook wel bij gewone pendopo's plaats heeft, wier dakvorm dan ook in hoofdzaken is aangehouden. Een juiste opmerking, die naar aanleiding van het model is gemaakt, betreft het gebrek aan voldoende dagverlichting binnen; door het aanbrengen van bv. één groot daklicht recht tegenover het toneel boven de pilar belandar, dan wel op andere wijze, zou hierin kunnen worden voorzien. Inderdaad immers behoort op een gebruik van den schouwburg ook overdag gerekend te worden.

De avondverlichting zou voor alles erop zijn in te richten, dat de toeschouwers bij het kijken naar het toneel binnen hun gezichtsveld geen lichtpunten zien, waardoor immers niet slechts het oog wordt vermoeid, doch de waarneming van licht, schaduw en kleur op de spelers beïndrukkend wordt bemoeilikt. Een z.g. indirecte verlichting ware wellicht het best; een speciale verlichting van het toneel zou door schijnwerpers mogelijk wezen.

Tot zover het hierbijgaande ontwerp, waarvan uitdrukkelijk is op te merken, dat het natuurlijk slechts één der mogelijke oplossingen geeft voor de omvorming van de pendopo tot een volksschouwburg, waarvan de gebreken dus ook niet aangevoerd mogen worden tegen de in dit opstel opgeworpen algemene beginselen; op den duur en in de praktijk van het toneel zal trouwens elke eerste oplossing langzamerhand moeten leiden tot een vast en geheel-goed type.

Tot slot willen wij, nu de geduldige lezer zich door dat voorbeeld er een voorstelling van heeft kunnen vormen, hoe de pendopo-schouwburg er eventueel zou kunnen uitzien, nagaan wat nu verder de waarde van een dergelijk gebouw zou zijn.

Op zijn betekenis voor de stijl van het Javaanse toneel behoeven wij niet terug te komen; dat was het uitgangspunt. Maar de kansen op verwezenlijking zouden in dezen schonen tijd te gering zijn, wanneer alleen dát argument kon worden aangevoerd..... Gelukkig is er meer; en dan is voor alles op te merken hoe veel en veel gunstiger een dergelijke bouw wat betreft de kosten is dan een zaalschouwburg. Het teater volgens het evengenoemde ontwerp bevat gemakkelijk 2000 à 2500 toeschouwers, een getal, dat voor een zaaltooneel enorm groot is, en buitengewone kosten met zich zou brengen, door de noodzakelijkheid om daarin balkons te maken; want doordat het toneel niet in maar aan het uiteinde der zaal ligt, worden anders de afstanden tot de uiterste plaatsen te groot. Zaal-schouwburgen voor 700 à 1000 personen (zoals bv. ook 't ontwerp voor Soerabaja geeft) zijn voor Indië voorlopig een maximum; en de kosten hiervan worden, ten eerste door den bouw van balkons en alles wat dat meebrengt, en ten tweede door de eisen van het toneel, met zijn brandgevaar, zijn magazijnen, zijn toestellen, decoraties enz., dan nog veel en veel hoger, (twee

à driemaal zo hoog) dan bij den pendoposchouwburg die dan zoveel meer mensen bergen kan — wat juist voor een Inlands volksteater van belang is.

De rendabiliteit van den laatste is daardoor vanzelf niet zo moeilijk te bereiken als bij een zaalteater; hiervoor is ook van groot belang, dat eerstgenoemd gebouw onder meer zeer gunstig is voor bioskoop — in tegenstelling met den zaalschouwburg, die door de ligging der beste plaatsen vóóran daarvoor minder geschikt is.

Bij de pendopo echter wordt, door het spannen van het projektiedoek tegen de toneelachterwand en het bestemmen van de toneelruimte voor de goedkope plaatsen, juist de geschikte situatie verkregen. En hoewel hier allerminst de bioskoop zal worden verdedigd, — voor de materiele totstandkoming van een schouwburg zal zij soms onmisbaar kunnen zijn en aanvaard moeten worden.

Ook kan het de rendabiliteit gunstig beïnvloeden het pendopoteater zeer goed zal wezen voor muziekopvoeringen ook van Europese muziek. Het is bekend, dat elke gewone pendopo een zeer gunstige akkoestiek heeft, juist ook wanneer zij met publiek is gevuld, en in het bijzonder van een zijkant naar het midden en de andere kanten toe, — wat aan niets anders toe te schrijven is dan aan de ruimtevorm, speciaal de plafondvorm zelve; deze immers kaatst het geluid door de helling van een zijde naar het midden of naar de overzijde toe, terwijl een herhaalde terugkaatsing, die de z.g. galm veroorzaakt, niet mogelijk is, ook al, doordat er geen tegenoverelkaar liggende grotere verticale muren zijn. Het mag dan ook — diep kunnen wij hier niet op ingaan, — verwacht worden dat de pendopo met oplopende vloer die goede akkoestiek zal behouden; de stenen wand achter de toneelruimte zal hem eerder nog verbeteren.

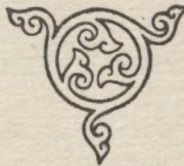
Een fraaie eigenschap, die aan de amfiteater-vorm, zoals ook de pendoposchouwburg die min of meer krijgt, eigen pleegt te zijn, is dat de toeschouwers elkaar goed zien, en daardoor psychies zich veel eerder als één menigte voelen dan in een toneelzaal, waar allen dezelfde kant uitzien. De aanblik van een volbezet groot amfiteater, stadion, of circus opzichzelve kan al een sterke emotie geven; het is een, overigens zeer verklaarbaar, feit dat de toeschouwers hier meer voeling met elkaar hebben, elkaar eerder beïnvloeden, dat er meer stemming in een dergelijke

gegroepeerde massa zit of te brengen is, dan in ene die zichzelf minder ziet. Op de betekenis die dit heeft bij Javaans toneelspel is na wat over de wijze van kijken boven gezegd is, duidelijk; ook echter maakt dit het gebouw zo geschikt voor metingzaal, — en mede in dat verband is zijn grote capaciteit een voordeel boven het Westerse teater: afgezien van de wetgeving op het vergaderen, is het reeds enkel wegens de weersgesteldheid — waar wel meer blijvend rekening mee is te houden..... — wenselijk dat in de steden de grote metings niet altijd in de open lucht behoeven te worden gehouden.

Wanneer wij er ten slotte aan herinneren dat ook bepaalde moderne Europese toneelspelen den pendoposchouwburg zullen kunnen gebruiken, willen wij hieraan verbinden de opmerking dat, zal de tooneelruimte bij zuiver traditioneel-Javaanse opvoeringen wel als regel geheel vrij blijven van decoraties, het toch denkbaar is ook in een dergelijke geheel open tooneelruimte bepaalde milieu's aan te geven. Natuurlijk is alle „realisme”, zijn achterdoeken en koelissen onmogelijk, — maar niet is 't onmogelijk om door enkele welgekozen en welgeplaatste voorwerpen een milieu zódanig aan te duiden, dat de toeschouwer precies voelt wat bedoeld wordt. Zonder dat dan een andere nieuwe toneelrealiteit wordt geschapen, als in het zaaltoneel, wordt aan de omgeving der hogere werkelijkheid-op-

't-tooneel de nuance gegeven die vereist is. Wil men bv. het toneel een feesteliker aanzien geven, dan kan de stenen achterwand met tapijten, doeken enz. worden versierd; maar wij bedoelen nog meer. Zo ware al met een enkel matje met wat sirihgerei of zo iets reeds een eenvoudig Inlands interieur aan te geven; met 'n baleh-baleh, met stoelen en 'n tafel, met 'n schutssel, 'n tapijtje en zo meer kunnen rijkere binnenruimten worden gesuggereerd; planten helpen om 'n tuin of 'n bos te laten voelen; speelt een poort, een wal of zo iets in een stuk een wezenlike rol, dan worden die even aangeduid door een paar houten stijlen, 'n balustrade of i.d. Zal deze wijze van toneelbehandeling o.m. bij de bedoelde moderne Europese opvoeringen te pas komen, zo is het evengoed denkbaar dat ook het verjongde Javaanse toneel deze mogelijkheden gebruikt, — juist ook omdat de behoefte aan meer direkte beelding in de lijn der Inlandse ontwikkeling ligt.

En zo lijkt er alle reden toe de pendoposchouwburg te beschouwen, niet alleen als het ideale in-stijl-blijvende teater voor het traditionele Javaanse toneel, maar ook, en wellicht zelfs vooral, als, een uiterst bruikbaar openbaar gebouw van typies eigen karakter, waarvan de totstandkoming zowel ideeële als nationale en praktische waarde zou hebben.

DE KALANG'S IN BAGELEN

door INGGRIIS.

In Bagelèn worden op vele plaatsen, zooals Gombong, Petanahan, Karanganjat, menschen aangetroffen, wier gewoonte een beetje anders is dan die van de gewone Javanen. Die menschen zijn daar bekend onder den naam van Kalang's.

De Kalang's zijn ijverige menschen. Hun voorkomen is niet precies gelijk aan dat van de Javanen. Hun mond is een beetje vooruit gestoken (Jav. Mentjoe) en ze hebben geen snor of baard, zijn dus weinig behaard. Als de Kalang's loopen, maken zij altijd vlugge en korte bewegingen met hun armen en beenen (Jav. Ngiplik), wat de gewone Javanen niet doen.

Hun kleeding is bijna gelijk aan die der Javanen, doch de Kalang's houden meer van kleinnoodiën. De mannen en vrouwen dragen bijna altijd gouden ringen en op een feest zijn ze veel mooier uitgedost.

De erven, waarop hun steenen huizen staan, worden ouder gewoonte door hooge muren omringd. De versieringen van hun huizen zijn in den regel van hout vervaardigd. En het is een gewoonte, dat de Kalang's er honden op na houden.

In bekwaamheid en vlijt doen die menschen niet onder voor de Javanen. Zij drijven handel in kain, tabak of in allerlei kleinnoodiën, vandaar dat zij in den regel welvarend zijn.

Wanneer een Kalang gaat trouwen, geschieden de huwelijksvoltrekking en 't feest op de Javaansche wijze, met dit kleine verschil echter, dat op den feestdag de hoofdingang van 't huis der bruid met een ladder afgesloten wordt. De bruidegom en de gasten mogen niet naar binnen gaan, vóór zij tol betaald hebben aan een deurwachter in den vorm van geld of een kleinnood.

1000 dagen na een sterfgeval wordt bij een Kalang een huiselijk feest gevierd ter herdenking van de(n) overledene. Er worden dan een houten karbouw (ongeveer $\frac{1}{2}$ M. lang) en een houten pop (ongeveer 2 dm. hoog) gemaakt. 's Nachts wordt de karbouw midden in de pen-

dopo en de pop op een tafel in de voorgalerij gezet. Te middernacht wordt de pop zeven maal om den karbouw rondgedragen. Onder-tusschen slaat men op een gong, terwijl een jongen een eend met een zweep slaat om haar te doen kwaken. Vervolgens wordt de houten pop naar 't erf gebracht, waar een stapel kleeren van den overledene ligt. De pop wordt voorzichtig op de kleeren gelegd, waarna ze in brand wordt gestoken. Daarna begint men met eten en drinken.

De Kalangs, die de gewoonte hebben een pop te verbranden, worden daarnaar „Kalang-obong" genoemd, terwijl anderen, wier ouders een Javaan en een Kalang zijn, Kalang mendak heeten. Bij deze menschen bestaat geen popverbranding.

Volgens een legende, die nu nog in Bagelèn leeft, wordt van de Kalangs 't volgende verteld.

Er was eens een vorst, die met zijn dienaren naar een bosch ter jacht ging. Hij schoot veel vogels dood. Tegen den middag was hij erg vermoeid en ging onder een boom zitten. Daar zag hij een klapperdop. Hij loosde daarin zijn water, waarna hij verder ging. Het toeval wilde, dat een varken 't urinewater van den vorst op dronk. Het varken werd zwanger en een paar maanden later werd een meisje geboren. Geheel verlaten lag 't in 't bosch. Op een dag kwam een vrouw daarin, en tot haar blijdschap vond zij er een lief kind op den grond. Dit raapte zij op en bij haar werd 't kind groot gebracht. Op 15 jarigen leeftijd moest 't meisje dagelijks weven in een hutje, dat op palen was gebouwd. Bij ongeluk viel één van haar pantoffels op den grond. Zij was echter te lui om ze zelf op te rapen en sprak een gelofte uit, dat een man, die haar pantoffel terug kon brengen, haar echtgenoot, en een vrouw, die dat deed, haar vriendin zou worden.

Een bruine hond liep toevallig voorbij en hoorde dat. Weldra raapte hij de pantoffel op en stelde die 't meisje ter hand. Het meisje

hield haar gelofte en de hond werd haar man. Al spoedig was 't meisje in blijde verwachting en na eenige maanden beviel ze van een zoon. Op 20 jarigen leeftijd ging de zoon met den hond naar een bosch om jacht te maken op wilde varkens, echter zonder dat hij wist, dat die hond zijn eigen vader was. Aan den zoom van 't bosch zag hij een varken en spoedig schoot hij 't dood. Zijn hond snelde naar 't gedooide dier, doch daar gekomen bleef hij stilstaan en wilde 't varken niet bijten. De jongeling werd hierover woedend en maakte den hond af.

Heel alleen ging de jongeling huiswaarts en thuis gekomen vertelde hij zijn moeder zijn wedervaren. De moeder schrok hevig, toen zij 't verhaal van haar zoon hoorde en zei hem, dat die hond eigenlijk zijn vader en 't gedooide varken zijn grootmoeder was. De moeder en de zoon waren toen zeer bedroefd. Na eenigen tijd trouwde de jongeling met een rijke vrouw; de kinderen kregen den naam van Kalang. Vandaar dat men nu beweert, dat de Kalangs van een hond en een vrouw afstammen. En 't gevolg hiervan is, dat ze veel van honden houden.

Een ander vertelt omtrent de afkomst van deze Kalangs het volgende:

In de 17de eeuw toen Soeltan Ageng over 't rijk van Mataram regeerde, was op Midden-Java een volk, dat zich in de bosschen ophield. Dit volk bestond uit menschen, die een zwervend leven leidden evenals de Zigeuners. Ze hadden geen vaste woonplaats en trokken van 't eene bosch naar het andere. Ze leefden van allerlei vruchten en niet zelden gingen ze naar de rivieren ter vischvangst en met pijl en boog schoten ze wild.

Het waren zeer gevaarlijke menschen, want

't kwam heel dikwijls voor, dat ze naar de nabijgelegen desa's op roof uitgingen. Talrijke huizen werden dan geplunderd; de bewoners verloren have en goed, want hun werd alles, wat er te vinden was, afgenomen.

Dit kwam den vorst van Mataram ter oore. Zonder dralen gaf de vorst den Patih last om de boschbewoners gevangen te nemen. Met zijn zwaar gewapende soldaten ging de Patih 't bosch in, waar zich de roovers bevonden. Het duurde niet lang, of de boschbewoners werden gevat en naar Mataram overgebracht. Op last van den Sultan werd hun toen een plaats aangewezen, waarop zij zich moesten vestigen. Ze mochten die plek, die omringd was door hoge muren, niet verlaten, zonder vergunning van den vorst. Deze menschen heetten daarom Kalangs d. w. z. de omsloten menschen. (Kalang komt van 't Javaansche woord: kalang. En 't Javaansche woord „dikalang” beteekent „omsloten worden” of „omringd worden”. De plaats der Kalang's was vroeger omringd door hoge muren. Vandaar dat de erven van de tegenwoordige Kalang's ook door muren worden omgeven.)

Het was den Kalang's ten strengste verboden hun verblijfplaats te verlaten. Hoe kwamen zij dan aan eten? De Sultan gaf hun werk. Zij werden namelijk touwslagers en zadelmakers en zoodoende verdienden zij veel geld, waarvan zij konden leven.

Ten slotte nog dit: Vroeger was het den Kalang's streng verboden te trouwen met de gewone Javanen. Tegenwoordig gebeurt het echter heel vaak, dat de Kalang's met de Javanen huwen en het is dus best mogelijk, dat dit geslacht zoo langzamerhand uitsterft.

KRESNA GOEGAH

(Afbeelding bij een Javaansche lakon)

door J. KATS.

De Pandawa's hebben de ellende van de twaalfjarige ballingschap en de vernederingen van het daar op volgende dertiende jaar gelukkig doorstaan. Na ernstige beraadslaging hebben zij besloten, van hun neven, de Kaurawa's, de teruggave van het hun toekomende deel van

vorst van Dwarawati (Dwaraka), dien hij echter slapende aantreft. Een oogenblik later treedt ook Ardjoena binnen met eenzelfde doel. Stil zetten zich beiden neer, om het ontwaken van Kresna af te wachten: Doeryodhana aan het hoofd-, Ardjoena aan het voeteneind. Als de

het rijk te eischen. Wordt aan hun verzoek geen gehoor gegeven, dan zullen zij met geweld nemen, wat hun niet goedschiks wordt gegeven. Aan beide zijden voelt men, dat het wel zoo goed als zeker zal uitloopen op een strijd en ieder tracht zich de hulp van machtige bondgenooten te verzekeren. Onder deze bekleedt Kresna wel de eerste plaats. Doeryodhana, het hoofd van de Kaurawa's, begeeft zich zelf naar den machtigen

vorst nu de oogen opslaat, bemerkt hij het eerst Ardjoena. De Kaurawa is echter het eerst gekomen en zoo besluit Kresna, geen van beiden met zijn machtig wapen bij te staan, maar toch ieder van hen te helpen: den een met zijn raad, den ander met een geweldig leger van gewapende herders. Doeryodhana kiest het leger, Ardjoena krijgt de toezegging dat Kresna hem als wagenmenner in den strijd zal vergezellen.

Het bovenstaande is ontleend aan het Mahābhārata. De Javaansche lakon „KRESNA GOE-GAH” (Kresna gewekt) verhaalt daaromtrent het volgende.

Vorst Soejoedana heeft van de goden een aanwijzing gekregen, dat hij — om de Bratajoeda te winnen — Kresna, die in de put Djalatoenda in het Koendjaka-woud ligt te slapen, moet wekken. Met de Korawa's begeeft hij zich op weg, in gezelschap van Joedistira en de zijnen, die eveneens naar het Koendjaka-woud gaat.

Intusschen heeft Abjasa aan Angka Widjaja, die zich bij hem op den Retawoe bevindt, opgedragen, om zijn vader Ardjoena te gaan meedeelen, dat Kresna een gelofte heeft gedaan en nu in zijn bovenmenschenlijke gedaante (triwikrama) in de Djalatoenda ligt te slapen. Dit is alles echter slechts schijn: in werkelijkheid heeft Kresna zijn ziel uit 't lichaam losgemaakt, om zich naar Hjang Girinata, den Hemelheer, te begeben.

In het Koendjaka-woud, waar Setyaki de wacht houdt bij Kresna, zijn alle bezoekers reeds aangekomen. Het eerst treedt Soejoedana naar voren, om te trachten Kresna — die de gedaante van een geweldigen reus heeft aangenomen — te wekken. Het gelukt hem niet. Evenmin slagen vorst Joedistira, Werkodara, Nangkoela, Sadéwa en de Korawa's. Men laat hem een wagen over het lichaam rijden: ook hierdoor is Kresna niet wakker te krijgen. Nog één is er, die niet zijn krachten heeft beproefd: Djanaka. Deze treedt nu op den slapende toe en, terwijl allen vol spanning afwachten, wat er zal gebeuren en hoe hij het zal aanleggen, om den vriend weer tot het bewustzijn te roepen, legt hij zich rustig naast dezen neer, zijn ziel verlaat het lichaam en stijgt op naar Endra's hemel.

Intusschen bevindt Kresna zich in het godenverblijf. Narada krijgt bevel, hem een boek te brengen, waarin deugden en ondeugden, kennis en domheid en dood en leven der menschen staan vermeld. De tijd zal nu spoedig aanbreeken, waarin alle schuld zal worden afgelost. Nog is Kresna met Narada in gesprek over de inhoud van het merkwaardige boek, als plotseling Djanaka verschijnt. Kresna zegt hem, dat hij een gelofte heeft afgelegd, om hem, die hem zou kunnen volgen, als een zeer nauw met hem verbonden bloedverwant aan te nemen. Van Narada krijgen de vrienden bevel, om nu naar de aarde terug te keeren.

Nadat Kresna zijn bovenmenschenlijke gedaante heeft afgelegd, deelt hij aan Joedistira en Doerjoedana mee, dat zij mogen kiezen tusschen zijn persoon en het door hem verkregen leger van Sèwoe Nagari. Soejoedana laat de keus aan Joedistira, die het leger wil hebben, maar die, op een wenk van Kresna zijn neef, als de oudste, het eerst laat kiezen. Nu verzoekt Soejoedana, tot groote vreugde van Kresna, om het geweldige leger te mogen bezitten, wat hem wordt toegestaan, zoodat de persoon van Kresna als helper in den strijd aan den Pandawa-vorst ten deel valt.

Verblijd over de aanwinst van een machtig leger als bondgenoot in den komende strijd, keert Soejoedana naar Ngastina terug. (Lk. Kresna goegah).

* * *

Het is niet de bedoeling, in dit artikel nader in te gaan op de afwijkingen, die er tusschen de Oud-Indische en de Javaansche lezing van het verhaal bestaan. Wel vestigen wij de aandacht op de hierbij gevoegde teekening, die het moment in beeld brengt, waarop — volgens de beschrijving in de lakon — Korawa's en Pandawa's de reuzengestalte van Dwarawati's vorst omringen, ten einde te trachten hem uit zijn slaap te wekken. Dit tafereel is geteekend door R. Soelardi te Soerakarta en zal, met meer dergelijke afbeeldingen, worden opgenomen in een over eenigen tijd door de Commissie voor de Volkslectuur (die welwillend haar toestemming gaf tot het opnemen van deze reproductie in dit tijdschrift) uit te geven verzameling van ongeveer 150 lakon's uit de wajang poerwa. Zoowel voor de verzameling van die lakon's als voor de samenstelling van de daarbij behoorende tafereelen, werd de hulp van P. A. A. P. PRANG-WADANA, Hoofd van het Mangkoenegaransche Huis, ondervonden.

De afbeelding geeft, behalve Kresna in zijn reuzen-gedaante, Soejoedana, Karna, Sakoeni, Ardjoena en Joedistira.

Door het reuzen-type—hier met een volledige kroon getooid en met een radpijl (tjakra) in de rechterhand—wordt de „tiwikrama” van Kresna voorgesteld. Volgens de Javaansche opvatting wordt hiermee aangeduid de „sterke inspanning van krachten van een met wondermacht begaafde, om den geest in dien gespannen en hoog opgewonden toestand te houden, waarin iemand

wonderen kan verrichten", in de bedoelde lakons gewoonlijk alleen voorkomende bij Kresna, als deze zijn goddelijke macht wil toonen. Oorspronkelijk beteekent het woord: „de drie schreden", ook: „Hij, die de drie schreden doet", namelijk god Wisnoe (van wie Kresna een awatara, een nederdaling, is), die eens in een reusachtige gestalte met drie schreden de drie werelden zou zijn doorgestapt (oorspronkelijk was Wisnoe een zonnegod: opkomst, hoogtepunt en ondergang van de zon zijn de drie schreden).

Bij Kresna bevinden zich vijf personen met de meest uiteenloopende karakters.

Daar is vooreerst Soejoedana, de hooge figuur met de kroon (die bij wajang-poppen van Jogja en andere streken dikwijls ontbreekt). In de lakon's steeds de tegenstander van de Pandawa's, die stelselmatig worden achteruit gezet door hun neven.

Vóór Soejoedana staat de veel kleinere figuur van Joedistira (Poentadéwa), de zoon van den god der gerechtigheid, zelf de verpersoonlijking van vredelievenheid en recht. Het groote contrast tusschen de hoofd-vertegenwoordigers van de beide groepen is op gelukkige wijze tot uitdrukking gebracht in algemeene lichaamsbouw en in gelaatstrekken.

Ook Karna, die naast Soejoedana staat en Ardjoena, de achterste van de rij, vormen een paar, dat — hoewel elkaars tegenstanders — in vele opzichten overeenkomt. Beiden buitengewoon bekwaam in het hanteeren van pijl en boog, geducht in den strijd, uitblinkend in mannelijke schoonheid, waarbij Ardjoena en in slim overleg, waarbij Karna de kroon spant, zoons van eenzelfde moeder en toch reeds als jongeling elkaar bestrijdend. Ardjoena, wat zijn ouderdom betreft, „de middelste der Pandawa's", het middelpunt ook van zoo menig avontuur van de broeders, — Karna, de bondgenoot van de Korawa's, die de zonen van Destarata trouw vergezelt op hun tochten, waarbij het einde gewoonlijk is een, voor hen ongunstig verloopende, ontmoeting met de Pandawa's. Ardjoena, onbezorgd door het leven gaand, geliefd en bemind bij wie met hem in aanraking komt, meermalen den schijn gevend van zich moedwillig in de meest dolle, avonturen te storten, — Karna, door zijn geboorte (hij is een voor-zoon van Déwi Koenti bij den zonnegod) steeds teruggehouden van de plaats, die hem rechtens toe-

komt onder de zoons van zijn moeder, toch trotsch zijn weg gaand en zich van zijn waarde bewust.

En verder: Welk een verschil, bij alle overeenkomst, tusschen den oudsten en den middelsten der Pandawa's, een verschil, als het ware uitgedrukt in de haardracht: Joedistira met de „keling"-haarwring, rustig en bescheiden naar beneden gericht, — Ardjoena met de „soepitoerang", welke sierlijk naar boven krult, een teeken van levensblijheid en onbezorgden levenslust.

Als vijfde persoon geeft de teekening patih Sakoeni, den aanstoker van de vijandige verhouding tusschen Pandawa's en Korawa's, die steeds weer nieuwe listen en lagen bedenkt, om Pandoe's zonen nadeel toe te brengen, die niet voor leugen en bedrog terugdeinst om maar de Pandawa's in een slecht daglicht te kunnen plaatsen en om den tegenslag van de op zijn aandrijven handelende Korawa's te kunnen bedekken of verbergen. Valschheid en verraad teekent zijn gelaat, (men zie vooral ook den mond) volharding en wilskracht zijn uitgedrukt in zijn houding, een volharding, die van geen toegeven aan de billijke eischen van de Pandawa's wil weten en die ten slotte niet terugschikt voor het ontketenen van den geweldigen strijd, waarbij een geheel geslacht zal worden vernietigd.

Wij zullen hier geen beschouwingen houden over den opzet van de teekening (hoofden van Soejoedana, Karna, Sakoeni en Ardjoena in één lijn; deze figuren met Joedistira in een driehoek geplaatst met de hoekpunten: kroon-top en voet van Soejoedana en dodot van Ardjoena, evenals ook het geheele tafereel in een driehoek is vervat: kroon-top van Soejoedana en van Kresna en dodot van Ardjoena; aanduiding van het woud door wat bladeren in de bovenhoeken en aan den bovenrand; enz.). Wij maken slechts opmerkzaam op de karakteruitdrukking van de afgebeelde personen; het levendige van de geheele voorstelling; de juiste keuze van de meest karakteristieke vertegenwoordigers van elke groep: Soejoedana, Karna en Joedistira, die den slapende trachten te wekken, Sakoeni, die ook hier „achter" de Korawa's en hun handelingen staat; Ardjoena, die zich bepaalt tot de rol van belangstellend toeschouwer, en „zijn beurt afwacht".

Wanneer de Javanen zich toeleggen op een juist gebruik en een vervolmaking van wat in

de schatkamer van hun nationale kunst te vinden is, dan zal zeker de nu nog door vele Westelingen onderschreven meening, dat de vorm van deze poppen „hoogst gedrochtelijk” is. plaats maken voor een meer waardeerend oor-

deel over deze — door fijnvoelende kunstenaars uitgedachte, den aesthetischen zin van een geheel volk bevredigende — uitbeelding van de heldenfiguren der eeuwen-oude wajangverhalen.

JAVAANSCH E SCHOOLTAAL

door de deelnemers aan den Javaanschen taalcursus te Weltevreden.

De leerlingen van een onderwijsinrichting vormen een kleine, min of meer afgezonderde maatschappij, waarvan de leden ongeveer dezelfde belangen hebben en gedurende een groot deel van den dag onder dezelfde omstandigheden leven. Het kan dus niet verwonderen, dat zij onder elkaar dikwijls woorden gebruiken met een eigen beteekenis. Deze woorden zijn soms oorspronkelijk; soms ook zijn ze aan de dagelijksche taal ontleend met een wijziging van de bedoeling. Hieronder volgt een overzicht van eenige woordgroepen, zooals die onder leerlingen van een lagere school op Midden-Java en van een vakschool (voornamelijk een kweekschool voor Inl. onderwijzers op Midden-Java) voorkomen.

Als voorbeeld van het gebruik worden eenige korte samenspraken gegeven. Daarop volgt een lijstje van de meest bekende woorden met verklaring.

I. Lagere school.

Samenspraak van schoolkinderen onder elkaar ($\pm$ 8 tot 12 jaar oud).

Riman — Akoe maoe dierès.

Kasim — Jagènè. Apa konangan olèhmoe mbo-
los?

R — Ora, wajahè oembar isih ana ndjero.

K — Ora dipentjak karo goeroemoe?

R — Ija!! Karo manèh akoe rada ditjing.

K — Gènèja? Apa kerep ngesèd, kowè?

R — Ja ora. Djarè garapakoe ora mbedja-
dji.

Sidin — Ma, mbèsoek kapan iksamenè?

Dama — Koerang sepoeloh dina.

S — Kowè kira-kira bisa moenggah ora?

D — MBok-manawa ora. La wong akoe
kerep mlintjoer.

S — Toedjoenè ora dilorod. Bidjiné akèh
papate?

D — Akèh. Moeng ètoeng rada mèmper.
Dèk didoe balapan kaè begdja akoe.

Schooltaal.	Beteekenis voor de leerlingen.	Beteekenis in 't dage- lijksch leven.
Moenggah.	Moenggah klas: ver- hoogd worden.	Mandoevoer: stijgen, omhoog gaan.
Dilorod.	Dioedoenaké pangkate: verlaagd worden.	Diglandang Mangisor: naar beneden getrokken worden.
Dierès.	Dioekoem; gestraft wor- den.	Arrest.
Mbolos.	Loenga tanpa pamit: zon- der verlof weggaan.	Ninggal padjagongan tan- pa pamit: Een feest zon- der afscheid te nemen, verlaten.
Njlèntèt.	id.	(Komt niet voor).
Liboer (liboeran).		id.
Toetoep.	Vacantie.	Deksel.
Ngesèd.	Ora mleboe; Verzuimen.	(Komt niet voor).

Schooltaal.	Beteekenis voor de leerlingen.	Beteekenis in 't dagelijksch leven.
Mlintjoer.	Ora mleboe tanpa sabab: zonder reden verzuimen.	(Komt niet voor).
Oembar.	Ngaso: uitspanning.	Tjoel: aan zich zelf overlaten.
Kring. Klinting, tong.	Kasèp, te laat.	Klanknabootsing.
Kedjaman.	Djam: luiden van de bel.	(Komt niet voor).
Bidji.	Angkaning kapinteran: cijfer van waardeering.	id.
Iksamen.	Oenggah-oengahan: dag van overgang.	Examen.
Balapan.	Rikat-rikatan (ētoeng): om 't vlugst (rekenen enz).	Reboet disik: om 't hardst loopen.
Ngetoembar.	Toelisan boender ² (ronde vorm van de letters).	(Komt niet voor).
Ngeri.	Toelisan lintjip (spitse vorm van de letters).	id.
Mbata sarimbag.	Toelisan pesagi (vierkante vorm van de letters).	id.
Labragan.	Rikatan (niet met zorg).	Dilabrag = disrengani: beknord worden.
Ngenèt.	Mindoni (in 't net schrijven).	(Komt niet voor) „net”.
Ngeti.	Ngati-ati (met zorg schrijven enz).	id.
Adil-adilan.	Ora toeroenan: niet afkijken.	id.
Lowok.	Ora mleboe: verzuimen.	Lowong: oningevuld; blanco.
Ora mbedjadji.	Garapan ala: slecht werk.	Ora ana adjinē: waardeeloos.
Didjing.	Disrengeni: beknord worden.	(Komt niet voor).
Ditjing.	Digetingi (gehaat worden).	Geboycot worden (alleen van kinderen).
Antri.	Djēdjēr-djēdjēr (op een rij staan).	Aantreden.
Radja.	Soegih doewit (rijk).	Ratoe: vorst.
Didjotak.	Disatroē (gehaat worden).	Komt niet voor.
Dipentjak.	Disrengeni (beknord worden).	Een slag geven bij 't schermen.

Samenspraak van kweekelingen onder elkaar.

Parman — Sēh, djarē kowē maoe mentas digewēs karo malaēkat. Dosamoe apa? Apa ndjasoera, apa nglirik doewēkē kantjanē?	Narsa — Koewē mentas dolan saka ngendi, Ma, mēh kedjaman.
Lantip — Ora, moeng ngepēk waē. Wah tji-laka sēh. Goeroe-goeroe lijanē pada kroengoe. Akoe iki mbandjoer dipleroki waē.	Sama — Saka stasioen njekēt.
Parman — La kok ora nglara waē, jēn ora bisa apal.	N — Djarē Sapar didahboek, mbeling konagan.
Lantip — Ora. Nanging rak ja kebangeten ta. Oewong kok dikon ngotjēh kaja manoe. Sarwa begadja, ditilpoen kantjanē boeri ora konangan.	S — Lawong botjah mbako. Wong mbeling kok nganti konangan.
	N — Sēh; kowē isih doewē doewit apa Ajo pada andil gedang gorēng.
	S — Isih wareg. Maoe ngrampas sega gorēng rong piring. Nanging akoe koedoe ambajar seketip, metjahakē gelas.
	N — O, dadi botjah — botjah bengok — bengok seketip! seketip! maoe kaē, metjahakē gelas.

Schooltaal.	Beteekenis voor de leerlingen.	Beteekenis in het dagelijksch leven (of verklaring).
Malaekat. Digewēs.	Directeur. Disrengeni: beknord worden.	Engel. „Gewest”. Indertijd maakte één der onderwijzers in het bijzonder van de aardrijkskunde-les gebruik, om de leerlingen te vermanen, enz.).
Didonder.	Disrengeni: benord worden.	„Donder”.
Kepēk.	Tjatetan: aanteekeningen.	Wadah kinang: sirihdoos.
Ngepēk.	{ Ndeleng tjatetan: in de } aanteekening kijken. }	—
Ngeblak.	Noeroen: afkijken.	Blak = pola: model.
Ndjasoera.	Nggladrah: onoplettend.	Naar een koeli, Djasoera geheeten.
Nglirik.	Noeroen: afkijken.	Ngingeti barang sing ana ngiringan: een schuinen blik op iets werpen.
Kasihān. Diplēroki.	Kekasih: lieveling. Diēwani: geminacht worden.	— Schuin kijken.
Ngaboek.	Ndjoepoek doedoe doewēkē: iets wegnemen.	Ndjadjan ora mbajar: snoepen zonder te betalen.

Schooltaal.	Beteekenis voor de leerlingen.	Beteekenis in het dagelijks leven (of verklaring).
Didagboek.	Dipēngeti ing dahboek: aangeteekend in het dagboek.	„Dagboek”.
Mbeling.	Ora netepi pranatan: zich niet aan de regels houden.	Kaja beling: als scherven van glas of porselein.
Njekēt.	Njawang wong wadon naar een meisje kijken.	Schets voor 't eigenlijke werk.
mBoedioetama.	Demen tetoeloeng: graag helpen.	(„Boedi Oetama”).
Kompanjon. Andil.	Oeroenan toekoe djadjan: bijdragen om snoepgoed te koopen.	(„Compagnon”). („Aandeel”).
Mbolot. Karjagana.	Ora adoēs: niet baden. Nggladrah: onoplettend.	Bolot: lichaamsvuil. Naar iemand, Karjagana geheeten.
Ndjanaka. Gemblēngan.	Nglemmer, ndjanaka. Pinter banget: erg knap.	Als „Djanaka”. Wesi sing wis digemblēng: gesmeeld ijzer.
Atos.	id.	„hard”.
Klonēng.	Bēl, djam: tijd om te beginnen of te eindigen.	Geluid van de bel.
Dikempoes.	Disrengeni: beknord worden.	Didamoni: geblazen worden.
Ditjoro.	Ditjolong (wēdang, lenga): weggenomen worden (koffie, olie, e. d.)	Kakkerlak: tjoro.
Ngoeranda.	Dolan-dolan: wandelen.	Koeranda, naam van een bekenden boemelaar.
Njoekra.	id.	Soekra, naam van een bekenden boemelaar.
Golēk kolor.	Golēk alem:	Oesoēs-oesoēs = tali sroewal: band van een broek.
Golēk bidji. Ngilēni.	geprezen willen worden. Ngakon djadjan: snoepgoed laten koopen.	(Komt niet voor). Ngilēni djangkrik: een krekel voor het gevecht aanvuren.
Tani. Mbako.	Sregep: vlijtig. Ala roepanē, kelakoeanē, oega bodo (leelijk van uitzicht, gedrag, ook dom).	Toenemen, betrouwbaar. Tabak.
Njētan.	Sregep: zeer vlijtig.	Kaja sētan: als een duivel.
Ngodok.	Mlakoe adoh: ver loopen.	Kaja kodok: als een kikvorsch.

Schooltaal.	Beteekenis voor de leerlingen.	Beteekenis in het dagelijksch leven (of verklaring).
Nggeni. Ngotjoh.	Kēdanan: verliefd. Ngolok-olok: grieven, krenken.	Kaja geni: als vuur. (Wordt niet gebruikt.).
Odjog-odjog.	Ora weroeh doega: geen manieren kennen.	id.
Lenga pendjalin.	Pentoeng, stok (om mee te slaan).	id.
Seketip!	Metjahakē gelas: een glas breken.	Een dubbeltje.
Ngotjēh.	Ngapalakē plek: woordelijk uit 't hoofd leeren.	Oeninē manoek: tjilpen van een vogel.
Mesin. Tilpoen.	id.	Machine.
Kokok. ngGatoetkatja.	Mbisiki kantjanē voorzeggén.	Telefoon.
Ngratjoen.	Bregas: mooi. id.	Djarot, genggeg: krachtig Kaja Gatoetkatja: als id.
Inden. Keprok.	Ngidjēni apalē: b. v. een der leerlingen leert een les, terwijl onderling is afgesproken om het niet te doen.	Ngleboni ratjoen: vergiftigen.
Disèmpok.	Patjangan: aanstaande.	As. (a.s.)
Disangsot.	Ora loeloes iksamenē: niet slagen.	Oep. bedil keprok: niet afgaan van een geweer.
Pil paris.	Diwanēni: gebrutaliseerd worden. id.	Ditanggoelang: weerstreefd worden.
	Tahoe (e.s.v. lekkernij).	Ditangkis (afgeweerd worden). Pil van Parijs.

NIEUWE BANEN VOOR JAVA'S KUNST

door Ir. H. J. KIEWIET DE JONGE.

Ook op het gebied der kunst wacht het Java-Instituut mooi maar moeilijk werk!

Want alles is daar nagenoeg schijndood.

Geen nieuwe wajangstijl leefde in den laatsten tijd op, geen nieuwe muziekvorm, geen nieuwe literatuur, geen nieuwe teeken-, schilder- of beeldhouwkunst. Hoogstens een enkel nieuw batikpatroon of koperwerkmotief maar dan nog binnen het starre raam van traditie.

Eenige te midden dier doodscheit in het bijzonder verfrissende pogingen, zooals die tot het vinden van nieuwe houtsnijtechniek en wajangstijl aan het Mangkoenegorosche hof, een verrassend persoonlijke uiting van een Balisch beeldhouwer, eenige verzen van Noto Soeroto en in diens laatste bundel een paar wel suggestieve teekeningen van Jodjana, vooral ook het jonge, belovende Soendaneesch volkstoneel —, zij verscherpen slechts de schrijving van hard gemis.

De oorzaken van dit verschijnsel blijven hier onbesproken, ook welke maatregelen van sociaal- economischen aard of op onderwijsgebied in verband daarmee wenschelijk te achten zijn. Slechts wordt de vraag gesteld of er onder de bestaande omstandigheden toch nog aesthetische perspectieven te ontdekken zijn, zoo ja welke.

Moet men als vooruitzicht een verwestersching der Indische kunst aanvaarden? Een verdringing van wajang door toneel, van gamelang door orkest, van Javaansche teekening door Europeesche schilderij?

Het ware geen perspectief maar een grafwand. Want, welke betekenis onderlinge beïnvloeding van stijl en kunstopvatting ook heeft, — een kunst die eigen volkskarakter verliest sterft onherroepelijk weg.

En toch? Meenen niet vele jongere Javanen iets moois te bereiken door het opvoeren van Europeesch toneelwerk, het meespelen in een Europeesch strikje, en door het schilderen van

landschap en figuur geheel in Europeeschen trant?

Verklaarbaar is het. En naast beoefening van eigen volkskunst kan het van vermaak of nut zijn. Maar zoodra het uitsluitend, of zelfs in hoofdzaak geschiedt, valt dergelijke ontrouw aan den landaard allerminst te loven. Niet alleen omdat het gekozen muziek- of toneelstuk gewoonlijk, wegens onbekendheid met de muziek- en toneellitteratuur, van mindere waarde is, maar de stijl waarin het wordt gespeeld blijkt bovendien vrij zwak. Natuurlijk! Hoe kan een musicus of acteur met Oostersch gemoed, Westersche emoties zuiver vertolken?

Hetzelfde geldt van de schilderkunst. De voorbeelden, welke door verscheidene jonge Javaansche schilders naarstiglijk worden gevolgd, zijn op zichzelf reeds niet superieur. Zij herinneren vaak al te zeer aan het dorre werk van den echten teekenmeester. En ook dat is weer begrijpelijk wegens onbekendheid met den rijken schat van Westersche schilderijen. Maar dan nog. Hoe kan een Oostersch schilder Oostersch land en volk zien en weergeven in de zelfde visie als een Westerling de Westersche natuur aanschouwt?

Zeker, het algemeen-menschelijke leeft in beide, maar het bijzonder-menschelijke, het ras-karakter, evenzeer. En een schoonheidszoeker die dat karakter verloochent, schept nimmer iets anders dan meewarige makelij.

Waarom toch zulk een veel te veelvuldige verloochening? Waarom niet de glorie van eigen nationaliteit in het verleden aanschouwd met het verlangen om deze in de toekomst weer te doen schitteren?

Er zijn in hoofdzaak drie opvattingen mogelijk, wanneer men van de hierboven bedoelde voorkeur voor import-kunst afziet.

Men kan ten eerste de slooping der oude cultuur bevorderen om, wanneer de meeste

resten daarvan verdwenen zijn, met het opbouwen van een nieuwe aan te vangen.

Een dergelijke houding ontstaat als reactie op die, welke de oude cultuurwaarden nagenoeg onveranderd wil doen voortleven, ook nu de sociale basis daarvoor, — tenzij aan enkele ingeklemde vorstenhoven —, ontbreekt.

Ook deze beide houdingen drijven naar den cultureelen dood. De eene door te laten wegsterven wat slechts door gestadige vernieuwing in leven blijven kan, de ander door jong leven te verstikken in oude schaal.

Het leven der kunst kan dan ook op Java slechts worden gered door hare oude tradities kloek in jonge over te voeren. Dat wil de derde opvatting.

Maar hoe?

De vraag schijnt velen onoplosbaar.

Zij stellen de wajang naast de moderne toneelstukken, de gamelang naast het moderne orkest, de figuurteekeningen naast moderne schilderkunst, en achten het bij die contrasten onmogelijk Java's kunst verder in de richting der moderne te ontwikkelen. Die vormt naar hun zienswijze een afgeslotenheid waaruit de schepende ziel van den Javanen niet meer kan worden bevrijd.

Ten onrechte!

Vooreerst kan men uit het onloochenbaar contrast tusschen Javaansche en modern-westersche kunst nooit besluiten dat de eerste geen ontwikkelingsmogelijkheden bevat. Wie dat doet, — en het gebeurt helaas veel —, maakt er zich weer aan schuldig geen andere mogelijkheid tot Indië's ontwikkeling te erkennen dan een waarbij het meer gaat voldoen aan Europeeschen norm. Op kunstgebied beteekent zulks, alleen dat als evolutie op te vatten wat dichter opvoert tot de „blanke” kunst.

Wie zich echter van het dogma der alomgeldigheid van den Europeeschen maatstaf bevrijd heeft komt tot een andere conclusie.

Onweersprekbaar toch is het dat met het toenemend wereldverkeer de afgescheidenheid tusschen de volkeren afneemt, en aller cultuur, dus ook aller stijl, tot bijzondere schakeering wordt van de algemeene wereldcultuur en wereldstijl. Iets waarbij in het midden wordt gelaten of cultuur en kunst uit zuiver aesthetisch enthousiasme kunnen ontstaan of eerst na religieuse inspiratie.

Een dergelijke stijlveralgemeening zag men in Europa sinds eeuwen op kleiner schaal: Een algemeene West-Europeesche stijl kwam op, verbijszonderd naar streek of school.

Wel zal er, in de toekomst, in sommige landen of groepen nog een vorm van schoonheid blijven bestaan welke als rest van een vroegere locale kunst moet worden beschouwd. Maar ook dat treft men in Europa aan. De muziek der Roomsche-, de schilderkunst der Grieksch-katholieke kerk zijn er evenzeer voorbeelden van als het Zeeuwsche zilverwerk, of het Meissener porcelein.

Maatstaf van groei is dus niet of de Javaansche kunst tot de Europeesche nadert dan wel de Westersche tot de Oostersche. Neen, van groei is slechts sprake naarmate er zich een algemeene Wereldkunst ontwikkelt waarvan elke volksgroep overeenkomstig haren aard een bepaald aspect, een meer of minder superieure stijlschakeering toont.

Dit inzicht maakt het mogelijk het probleem van de herleving der Javaansche kunst duidelijker te formuleeren.

De Jong-Javaansche kunst moet zich oriënteeren op de wordende Wereldkunst. Doet zij dit niet, dan blijft zij geïsoleerd achter, op den duur slechts de waarde behoudend van een fraaie merkwaardigheid waaraan de stroom van nieuwe schoonheid is voorbij gegaan.

In deze formulering kan men nu het probleem tot een practische oplossing brengen.

Want men heeft thans slechts drie vragen te beantwoorden.

Wat zal het karakter zijn der komende Wereldkunst?

Zal het mogelijk wezen de Javaansche kunstvormen in de richting dier kunst verder te ontwikkelen?

Leeft er in de Javanen voldoende geestkracht om die verderontwikkeling te volbrengen?

Als antwoord op de eerste vraag kan, generaliseerend, worden geconstateerd dat de Westersche kunstenaars zoeken naar vergeestelijking en radicale vernietiging der natuurillusie. Hiermede streeft men naar de sfeer waarin het Oosten reeds vele eeuwen schiep, zij het uiteraard op nog „primitieve” wijze, dat wil hier zeggen naar bezinning en techniek nog niet doordrongen van den modernen tijd.

Zulks is met tal van voorbeelden toe te lichten, maar die volgen later.

Hier zij het genoeg er aan te herinneren hoe de voormannen der Westersche moderneren: Gauguin, Toorop, Picasso, Huszar, Marc, Kandinsky, om slechts van enkele der voornaamste landen een schilder te noemen, en tal van anderen, hetzij naar het Oosten reisden, — hieronder ook vattende het gebied der Polynesische kunst —, om zich in te leven in de geestesfeer van waaruit de Oosterling schept, hetzij van verre in die sfeer zijn ingetreden.

Hetzelfde geldt van de musici, de schrijvers, de bouwers. De moderne muziek, litteratuur, architectuur wordt steeds meer wezensverwant met die van het oude Oosten.

Die Oostersche kunst primitief!

Maar toont niet nog Gerard van Eckeren in de laatste ontvangen Gulden Winckel hoe de kunst der toekomst zal wezen die van het essentieele dus sober, die van de oergevoelens dus kosmisch, kortom die van wat hij noemt het Primitief Gebaar, zij dan ook dat gebaar van een nieuw stijlbewustzijn vervuld?

De Oostersche kunst niet realistisch, niet natuurgetrouw!

Neen, goddank niet. Want het realisme is verstorven. De natuurvorm later wij ter afbeelding aan den fotograaf. Van den artiest verlangen wij de omzetting van natuur in geest, in beeldenden vorm gemanifesteerd, van ding tot symbool.

En dat verlangen voert den modernen artist regelrecht naar het Oosten.

Hoor slechts Theo van Doesburg in zijn Drie Voordrachten (1919 p. 41 en 29).

„In de Oostersche kunstwereld is deze (beeldende) vorm reeds sedert eeuwen erkend en dient als hoogste stof der uitbeelding, vandaar dat de kunst der Javanen, Chinezen en Japaners meer karakter vertoont dan de Europeesche.

Tot Cézanne was de schilderkunst een werken van buiten naar binnen, dat beteekent, dat de schilders, uitgaande van den uiterlijken vorm en de kleur der dingen, steeds meer naar het karakter zochten. Toen het wezen der natuur dat met betrekking tot de schilderkunst als beeldende kunst niet anders zijn kan dan het zuiver aesthetische of beeldende, gevonden werd (door het geometrische temperament: Cézanne en door hen die na hem kwamen: de kubisten),

werd de schilderkunst een werk van binnen naar buiten.

Dit is de moderne kunst, haar wezen en de kern harer aesthetische zelfstandigheid.

De vraag is bij het aanschouwen van een (modern) kunstwerk niet, zijn er zoo (in de natuur), maar de vraag moet zijn: drukt deze kleur de geestelijke atmosfeer uit, die de artist met zijn werk wilde teweegbrengen? Scheppen is abstraheeren: het begrip van de natuur, den geest van de stof. Bij het aanschouwen eener artistieke schepping hebben wij dus in de eerste plaats met een geesteshouding en niet met een natuurmoment te doen. Wanneer een Hindoesch kunstenaar den god Indra geheel van goud voorstelt, dan zal hij dit doen uit innerlijke noodwendigheid, omdat hij anders nooit geraakt tot de expressie van zijn goddelijke vereering.

Alles wat de moderne kunst van heden inhoudt, was reeds eeuwen lang in de Oostersche kunst voorhanden.

De natuur is voor den kunstenaar niet meer dan aanleiding”.

Tot zoover Theo van Doesburg in zijn zang naar de toekomst.

Als tegenzang daartegenover enkele woorden van R. M. Noto Soeroto (Indië Oud en Nieuw 1920 p. 265 e.v.).

Het stylistische, dat in de Westersche schilder en teekenkunst als uitzondering kan (beter: kon) genoemd worden, is bij den Javaan regel. Westerlingen, die niets van de schoonheid in de wayang-beeldkunst weten na te voelen, zullen denkelijk ook even koud blijven voor de kunst van een Beardsley, een de Nerée tot Babberich en anderen, bij wie stijl en ornament hoofdzaak zijn en het navolgen der uiterlijke natuur (als bij de wayang figuur) slechts hulpmiddel is tot stoffelijke uitdrukking hunner fantaisieën.

.....Men mag nimmer uit het oog verliezen dat bij de wayang elk uiterlijk teken van een innerlijke eigenschap wordt geaccentueerd.

.....Als derde factor in de ontwikkeling van den wayangstijl noem ik het feit dat de Javaan, — als Oosterlingen in het algemeen zijn —, wars is van alle realisme. En waarom zou hij nu een schildersmodel dag aan dag begluren en beturen, waar zijn opdracht in de wayang is: niet in de eerste plaats den fysieken mensch,

maar wel karakters en eigenschappen te belijnen, in lijnen te verzichtbaren?

.....Karakters en geestelijke eigenschappen ziet hij niet met het stoffelijk, doch wel met zijn geestesoog, — en daarom is in de wayangbeeldkunst voor alles kenmerkend, het zich geheel en al afwenden van de natuurlijke vormen van den fysieke mens.

.....In de wayangbeeldkunst heeft de Javaansche wayangschilder zich tot taak gesteld, ideële dingen in vormen te symboliseeren en de natuur slechts noodzakelijkerwijs tot materie moeten kiezen ter benadering van geestelijke waarden”.

Aldus Notosoeroto.

Klinken hier zang en tegenzang niet harmonisch in één tot een samenzang ter aankondiging der nieuwe Wereldkunst? Al staat daarbij natuurlijk vast dat, Avond- en Morgenland eenmaal in een gezamenlijk kunststreven vereenigd, die kunst zelf weder verschillende fasen van spiritualisme — naturalisme — spiritualisme beleven zal.

De tweede vraag, of Java's kunstvormen wel een verderontwikkeling in de richting der komende kunst kunnen ondergaan is nu in beginsel tevens bevestigd. Want juist de beelding van sensatiën, de expressie van doorlevingen welke de Javaansche dansen, muziek, wajang-figuren enz. genieten doen, is in wezen hetzelfde als hetgeen door de moderne kunst wordt gezocht.

Wat den Javaanschen artist dus, behalve natuurlijk zuivering van zelfbezinning, welke steeds voor elken kunstenaar het voornaamste was, te doen staat is, zie ik goed, het omgekeerde van evengenoemde Westersche kunstenaars: Hij moet zich op zijn beurt, inleven in hun werk, zooals zij zich inleefden in het Javaansche, in het Oostersche.

Dan komt men tot onderling verstaan, — nu tracht hoofdzakelijk alleen de Westersche artist den Oostersche te begrijpen. — Dan groeit het besef van een gezamenlijk ideaal, doordat het Oosten niet enkel zijn schatkamers van versterkende kunstperioden opent, maar ook bronnen van nieuwe oorspronkelijkheid, om met het Westen te samen nieuwe schoonheid te doen ontstaan.

Eerst door actieve medewerking der Oosterlingen, hier speciaal der Javanen, kan uit den

nog chaotischen, jongen kunstdrang in het Westen, en de diepe klaarte der eeuwenoude schoonheid van het Oosten, een werkelijke Wereldkunst oprijzen.

De laatste en allesbeheerschende vraag is nu, of bij de Javaansche tooneelspelers, musici, schrijvers, bouwers, schilders, decoratieve kunstenaars enz. voldoende geestkracht voor zoodanige medewerking aanwezig blijken zal.

De in den aanvang genoemde feiten stemmen te dien opzichte ietwat sceptisch, maar er zijn enkele andere die de toekomst geenszins hopeloos maken, al moet in elk geval wel worden geconstateerd dat zonder volhardend idealisme de opgang der Javaansche kunst twijfelachtig zal zijn.

Het eerstbemoedigende is de groote, werkelijk bewonderenswaardige vaardigheid der Javanen tot het aanleeren van nieuwe technieken. Olie- en waterverf leeren zij even gemakkelijk hanteeren als cello of piano, zij drukken zich even vlot in modern proza uit als in modern gebaar.

Evenwel, dit geldt slechts het reproductieve, het herscheppende. Omtrent het goddelijk vermogen der scheppingskracht zelf, bepaalt technische vaardigheid immers niets.

Omtrent die scheppingskracht laat zich weinig bevroeden. Zij is, bij ieder en overal, mysterie. Hoogstwaarschijnlijk heeft de overheersching, ook in het onderwijssysteem, veel oorspronkelijkheid weggedrukt. Een waarschijnlijkheid die bijna tot zekerheid wordt, wanneer men, als op de onderwijstentoonstelling tijdens het N.I.O.K. de vorige maand te Weltevreden gehouden, de resultaten ziet van teekenenonderwijs als in Siak, waarbij de kinderen vrij worden gelaten. De originaliteit welke daarbij opkomt zoodra het, de Oostersche geest vaak verminderende, zelfs doodende Westersch-intellectualistisch leersysteem verdwijnt, is blij verrassend als de frische opbloei van gras en bloemen bij de eerste regens na den drogen tijd.

Wie zich daarbij herinnert hoe op Java in het verleden verscheidene kunstvormen zijn ontstaan van een sterk eigen karakter, die verwacht bij de Javanen aesthetische daadkracht.

Wat bovendien hoopvol stemt is het volgende.

In Indische Stemmen en De Taak, vooral in

het eerste van 16 Aug. 1919, wees ik er op dat men er op bedacht moest wezen het innerlijke, spiritueele, nog levende in de Indische kunst, niet eerst tot een XIX eeuwsch realisme te laten veruiterlijken en vermaterialiseeren, doch dit zoo gaaf mogelijk in het huidig streven naar vergeestelijkte kunst over te voeren, dat dus het aesthetisch probleem aldus moest worden gesteld:

Hoe ontwikkelt men de stylistische of expressionistische oude Javaansche (Indische) kunst direct tot de eveneens stylistische, of expressionistische moderne kunst? ¹⁾

Door zulk een ontwikkeling toch, zou het niet noodig wezen de oude Javaansche tradities door een periode van romantiek en naturalisme als die der vorige eeuw, — in Indië door Raden Saleh vertegenwoordigd, en begeleidingsverschijnsel van het individualisme —, ten volle heen te laten gaan.

In beide gevallen zou dus een ontwikkelingsfase ten deele worden overgeslagen. In zooverre dit gelukt zou Indië bij Europa niet steeds een fase achteraan komen, maar spoedig „bij” zijn.

Een zelfde probleemstelling treft men aan in bovenvermeld artikel van R. M. Noto Soeroto.

Daarin schreef hij onder meer „Niet Raden Saleh echter zou ik tot voorbeeld willen aanwijzen voor toekomstige Javaansche schilders. In de richting van Raden Saleh kan een Javaan het zeer wel heel ver brengen maar niet zal daardoor een eigenlijke Javaansche schilderkunst ontstaan.

.....De toekomstige Javaansche schilder dient zich hiervan bewust te zijn dat zijn taak niet ligt in het uitsluitend navolgen

1). Korthedshalve worden hier de onderscheidene moderne scholen met den enkelen naam van expressionistisch aangeduid, welke tevens het karakter der Javaansche kunst goed typeert.

der uiterlijke natuur, maar in (naar het woord van Abanindro Nath Tagore, den aanvoerder der hedendaagsche schilders in Britisch-Indië) „to cultivate a habit of mindseeing”, en dat zijn roeping, wil er van een Javaansche schildersschool sprake zijn, ligt in de bestudeering en de ontwikkeling van de wayangbeeldkunst uit hare verstarde vormen”.

Deze instemming van Javaansche zijde geeft hopelijk vertrouwen dat de Jong-Javanen den sprong zullen aandurven van den top van Java's oude kunst, over het naturalisme heen, naar de door de toekomstzon beschenen toppen der moderne Wereldkunst.

In een volgend nummer ben ik door de Djoworedactie welwillend in de gelegenheid gesteld met eenige afbeeldingen de bedoeling van het vorenstaande op het gebied van schilderkunst en tooneel nader te verduidelijken. Want over het mooie spreken is eigenlijk altijd uit den boeze. Men moet het scheppen of in aanschouwing doorleven, — stil.

Weltevreden, Oudejaar 1920.

Naschrift. De hierboven aangeduide ontwikkelingsgang blijkt van verschillende zijden te worden gezocht.

In de Javabode van 4 Januari 1921 komt een brief voor van Henri Borel d.d. 30 November t. v. over het Museum Petrucci voor Chineesche en Japansche kunst, te Amsterdam gesticht, Gelijktydig, aldus de heer Borel is opgericht een vereeniging, genaamd „Kring Petrucci.” Deze Kring nu stelde zich ten doel „het geestelijk verkeer te bevorderen tusschen Oosterlingen en Westerlingen om de hoogere gedachte-eenheid voor te bereiden, waarin de eenzijdige accentueering van Oostersch en Westersch denken is opgeheven”.

Aldus het concept der Statuten. Onder „eenheid” wordt hier niet verstaan een „vermenging” zonder meer, waarbij dus het Oosten zich min of meer zou „aanpassen” aan het Westen en het Westen aan het Oosten, maar de volledige overgave van beiden aan een voor beiden geldend supereem Beginsel.”

SOENDASCHE KINDERLIEDEREN EN -SPELEN

door de deelnemers aan den Soendaschen taalcursus te Weltevreden.

Het is zeker van belang voor wie studie maakt van de Soendasche taal en letterkunde, om kennis te nemen van de kinderliederen in die taal. Daarin toch zijn dikwijls oude woorden of oude gebruiken, toespelingen enz. bewaard gebleven. Soms is een lied oorspronkelijk niet voor kinderen bestemd geweest, maar eerst later door kinderen overgenomen, dikwijls zonder dat zij de juiste strekking van het lied begrijpen. Daarbij zijn soms de woorden zóó vervormd of verbasterd, dat de juiste bedoeling niet meer is na te gaan, hoewel het ook wel eens mogelijk is, door vergelijking met een vorm van het lied op een andere plaats het oorspronkelijke woord te herstellen. Het opteekenen van deze liederen is van te meer belang, daar ze langzamerhand in onbruik raken, en wellicht geheel zullen verdwijnen.

Van de hieronder volgende liederen zal—voor zoover dat mogelijk is—een vertaling worden gegeven. De woorden en zinnen, die ons niet duidelijk zijn, kunnen wellicht door anderen worden verklaard. Waar de plaats van herkomst niet nader is aangegeven, komen de liederen door de geheele Preanger voor.

1.

Ajang² goeng-goeng.

Ajang² goeng = den arm om elkaars hals slaan. In deze zin heeft 't zeer waarschijnlijk een andere beteekenis in verband met de beteekenis van den volgenden zin, nl. „hajang agoeng” = een hooge betrekking willen bekleeden.

Druk op de gong slaan ('t is overal bekend).

Gong goöngna ramè-mè
Bale Bandoeng paseban (Smd.).
Mènak ki Mas Tanoe-noe
Parakan moentjang tjetjendet (Smd.).

De adellijke Mas Tanoe.

Noe djadi Wadana-na
Boreté hideung beureum (Smd.) ¹).

Hij is Wedana.

Naha mana kitoe-toe.
Toekang olo²-lo.
Loba anoe giroek-roek.
Roeket ka Koempeni-ni.

Waarom is hij zoo?

Een hoogmoedige.

Velen haten hem.

Hij tracht zich bemind te maken bij de compagnie.

Hij wil ambtenaar worden (Hiermee wordt zeker bedoeld hooge ambtenaar).

Zijn oneerlijkheid komt aan 't licht.

Op de komst van den Regent wachten. (of: Hij verwacht, regent te worden).

Nijat djadi pangkat-kat.
Katon kagorèngan-ngan.
Ngantos Kangdjeng Dalem-leni.
Lempa lempi lempong ngadoe pipi djeung noe ompong.

De twee oudjes, die geen tanden meer hebben, zoenen elkaar. (Jullie zijn al oud, blijft maar liever thuis).

Lempa lempi lempong djalan ka Batawi ngemplong (Tj).

1). Te Soemedang worden ook de met (Smd) aangegeven regels bij gevoegd. Het lied is daar uit met „beureum”. Ook de melodie is daar eenigszins anders.

Duidelijkheidshalve volgt hier onder de vertaling:

De Wedana Mas Tanoe was overal bekend, als een oneerlijke en hoogmoedige ambtenaar. Op allerlei manieren trachtte hij zich bij de compagnie bemind te maken, teneinde een hooge betrekking te kunnen krijgen, hetgeen echter mislukte, omdat zijn oneerlijkheid iedereen bekend was. We zullen maar de komst van den Regent afwachten (of: Hij verwacht regent te worden). Ik zou hem willen aanraden, om thuis te blijven en geen moeite meer te doen, om vooruit te komen, want hij en zijn vrouw zijn al oud.

Het bovengenoemde lied zingende, loopen eenige kinderen van een jaar of acht bij mooi weer tegen zonsondergang op een stillen weg of op een plein niet ver van hun huis, naast elkaar, terwijl ze de armen om elkaars hals geslagen houden. 't Is werkelijk een genot de vroolijke gezichten te zien en de liefelijke stemmen van den Inl. jeugd te hooren. Na „bedoeg magrip” houden ze op met spelen, daar zij meenen, dat dan de „sanèkala's (de geesten van schemering) beginnen rond te waren, tengevolge waarvan niet zelden ongelukken voorkomen.

Naar men vertelt, is 't bovenstaande gedicht opgesteld door den bekenden Soendaneeschen dichter wijlen Radèn Hadji Moehamad Moesa, Hoofd Penghoeloe te Garoet, toen hij den Wedana van Soetji wilde bespotten. 't Schijnt, dat 't in de smaak van Soendaneezen viel, want overal, waar men in de Preangerlanden ook kwam, hoorde men vroeger dat lied zingen, al was 't ook in eenigszins afwijkenden vorm, zooals boven is aangegeven.

2.

Evenals 't eerste was ook 't hieronder genoemde lied eenige jaren geleden onder de Soendaneesche kinderen in zwang. Door wie 't gemaakt is, is ons echter onbekend. Voorzooover wij weten, wordt 't alleen door meisjes gespeeld. In de middaguren tegen den ondergang van de zon gaan ze naar 't veld. Een tiental meisjes zit gehurkt in 't gras terwijl er tegenover, op een afstand van ongeveer 20 passen, een meisje eveneens gehurkt zit. Dit kind wordt „aki” (grootvader) genoemd. Nu begint „aki” aan „nini” (een van 't tiental; nini = grootmoeder) te vragen:

„Ambil ambilan toeroegtoeg hajam samantoë.

Nini: „Saha noe diambil-ambil tëja, kami mah teu boga intjoe didijeu mah ngadji kokoro”.

Aki: „Nji Oeti² (of Idjah enz.) gē daëk poerah noetoe poerah ngēdjo poerah ngasakan baligo”.

Nini: „Njerieun soekoena katjoegak koe kaliagè”.

Aki: „Aja oebarna oerat goeling sampoeragè tigoeling njojolan dagè.

Ik wil een meisje hebben als schoondochter. Voor „hajam” lezen wij „hajang”, in verband met het volgende).

Wie wil je hebben, ik heb immers geen kleindochter, en bovendien ben ik zeer arm.

Nji Oeti wil ik ook wel hebben als padi stampster, rijst kookster en baligo (n.v.e. vrucht) bereidster.

Zij heeft pijn aan haar voet, doordat zij op een kaliagedoorn heeft getrapt.

O, Ik heb een heilzaam medicijn daarvoor, n.l. 't blad van de „kioerat”. Mocht zij onderweg vallen, dan krijgt zij van me, om de pijn te vergeten „dagè”. (het eenige dagen weggezette overblijfsel van uitgeperste klapper, pi-tjoeng enz.).

Nu nini de vraag van aki niet meer kan beantwoorden, moet 't gevraagde meisje hinkende naar aki gaan, en naast hem gehurkt gaan zitten. Zoo gaat 't door, tot dat nini geheel alleen overblijft. Woedend loopt nini naar aki toe, om haar kleindochters terug te vragen. Bang voor de grootmoeder, loopen de meisjes met aki naar alle kanten weg, totdat een van haar door nini gepakt wordt. Nu wordt dat meisje aki, terwijl 't spel opnieuw begint. Zoo gaat 't door tot magrip.

't Volgende spel wordt aldus gespeeld: De kinderen (gewoonlijk jongens) staan achter elkaar, terwijl ze met de beide handen de buikband of 't einde van 't baadje van den voor hen staanden speelkameraad vasthouden. Kronkelend als een slang loopt de rij voort, terwijl de voorste jongen (hoeloe genoemd) zingt:

Oraj orajan

Als een kruipende slang.

De tweede jongen (beuheung genoemd) vraagt zingende aan de hoeloe:

„Oraj naon?”

Hoeloe: „Oraj Boengka”.

Beuheung: „Boengka naon?”

Hoeloe: „Boengka laoet”.

Beuhung: „Laoet naon?”

Hoeloe: „Laoet njanggoet”.

Beuheung: „Njanggoet naon?”

Hoeloe: „Njanggoet Dipa?”

Beuheung: „Dipa naon?”

Hoeloe: „Dipandœuri.

Wat voor een slang?

Een boengkaslang.

Wat voor Boengka?

De Boengkaslang, die in de zee leeft.

Welke soort van Boengkalaoet?

Die kan bijten.

Wat (wie) bijt zij?

Zij bijt Dipa.

Welke Dipa?

Die aan 't eind van dit geld staat.

't Kan ook zijn de slang die haar staart in den bek heeft.

Wanneer de laatste vraag van de beuheung reeds beantwoord is, moet de hoeloe „kok-kok” zeggende, de boentoet pakken. (Op dit oogenblik lijkt die „oörajan” een slang, die haar buit wil omstrengelen.). Deze wordt nu hoeloe, en zoo gaat 't door.

4.

't Vierde lied wordt tijdens den regen door eenige kinderen in koor gezongen, opdat de regen spoedig ophoude. Aldus luidt het:

Trang-trang kolentrang, si londok paèh noendoetan, tikoësroek kana doeroekan mesat pedang kabaijoetan, njèh prot, njèh, njèh prot, hetgeen in 't Hollandsch ongeveer zal luiden: Een indut tende kameleon, trekt een heilige sabel valt voorover in een hoop, in brandstaande, brandstof, zoo-dat het dood gaat.

5.

't Volgende lied — dat alleen te Tjiandjoer voorkomt — wordt door kinderen tijdens het doen van een groote boodschap in de kali gezongen, terwijl zij een rivierslak in de hand houden, met de bedoeling, 't beest uit haar schelp te doen te voorschijn komen. Aldus luidt 't lied:

Soesoeh² geura midang, midangna Ka Waroengkondang, diketoekan di goöngan, doeg-doeg mong doeg-doeg mong = Ga uit wandelen met fraaie kleeën naar Warongkondang (een onder-district in Tjiandjoer) vergezeld van de gamelan.

De laatste Kawih is opgesteld door een onbekenden dichter, oorspronkelijk bestemd voor de landbouwers:

Ojong² bangkong-kong.

Kong parangkat njamboet.

De kikvorschen zwemmen dicht op een op de sawah.

De tijd ter beploeging van de sawah is aangebroken.

Boeten boewah beunjing-njing.
Njingsat ka tjawènè-nè.
Nejang noe ngadjoeroe-roe.

Roengkat sadjadjagat-gat.
Gatrik toempak moending-ding.
Dingklang ka landeuhkeun-keun.

Keuna kana boerang-rang.
Rangkek naèk djambè, bè.
Bèjo mènta kèdjò, — djo.
Djohar maling oejah. ⁴⁾.

De beunjing vruchten zijn nog niet openge-
gaan.

De padi begint vrucht te zetten.

We gaan nu na, of de padi vrucht begint te
dragen.

Nu is de tijd van het padisnijden aangebroken.

Men bergt de padi in de leuit ¹⁾ (rijstschuur).

Uit de leuit wordt de padi in de „lisoeng”
(rijstblok) gelegd.

Daarin wordt ze met stampers ²⁾ gestampt.

De rijst wordt nu gekookt ³⁾.

Dan heb je gekookte rijst.

Je eet de rijst met zout.

-
- 1). De leuit heeft den vorm van een karbouw.
 - 2). Hier „boerang” genoemd.
 - 3). Op een voorwerp, dat den vorm heeft van een djambèboom.
 - 4). Op sommige plaatsen luidt het slot aldus: Djahar walijoellah-lah, Laha dina bilik-lik, lika beunang ngoe-seup-seup, Seupan leuntja ngora-ra, Ratib ngan sorangan-ngan, Ngantos Toean Besar-sar, Sareng Kangdjeng Da-lem-lem, Lempa lempi lempong djalan Ka Batawi ngemplong.

EENIGE VOORBEELDEN VAN GEHEIME TAAL IN HET JAVAANSCH

door JASAWIJATA en KARTADARMADJA.

Evenals men in sommige gevallen gebruik maakt van geheim schrift, bezigen enkele personen ook een geheime taal, om elkaar iets mee te deelen, dat niet voor anderen bestemd is.

Hieronder volgt een korte samenspraak op vijf verschillende wijzen veranderd volgens bepaalde regels van een geheime taal.

De variaties onder I en II zijn te Solo meest bij kinderen van 10-15 jaar in gebruik. Ze zijn vrij eenvoudig.

Moeilijker zijn de wijzigingen van de woorden in de voorbeelden III en IV. Deze zijn ontstaan onder de paranjai (vrouwelijke bediende van eenigen rang aan 't hof; holjuffer) in de kraton en later overgenomen door tandak (publieke danseressen) en anderen. No. IV is nog veel in gebruik buiten de kraton te Soerakarta. (Het gebruik in de kraton is in den laatsten tijd verboden).

Het moeilijkst is de wijziging beneden onder No. V behandeld. Deze komt voor te Keboemen.

VOORBEELD.

- A. Kowé arep menjang ngendi, B.?
B. Arep menjang ngaloen-aloen, nonton gambar idoe.
A. Gambar idoe. Apa betjik lakonē?
B. Betjik banget. Seri film, Roesia koentji".
A. Entēnana, akoe mèloe!
B. Ajo, rikat. Wis mèh main.
A. Wis rampoeng. Ajo mangkat.

GEHEIME TAAL.

- I. A. Woké raep njemang dengi, B.?
B. Raep njemang langoen-laoen, tonon mbagar dioep.
A. 'm Bagar dioep? Paa tjobik kaloné?
B. Tjobik ngabet. Rési film „Soeria tjoengki".
A. Teēnana, kaoe lēmoe!
B. Jao, kikat. Wis mèh amin!

A. Wis paroeng. Jao kamat.

De beginmedeklinkers van de eerste twee lettergrepen worden verwisseld. De klinkers behouden haar plaats en waarde. Soms wordt een kleine wijziging aangebracht, ter vergemakkelijking van de uitspraak. Eenlettergrepige woorden blijven onveranderd.

ko-wé: wo-ké,

mèh: mèh,

roe-si-a: soe-ri-a,

koen-tji: tjoeng-ki.

II. A. Wéko repa njangme dingen, B.?

B. Repa njangme loengga-loena, tonon barga doepi.

A. Barga doepi? Paa tjikbe konlané?

B. Tjikbe ngetba. Risé film „Siroea tji-koen".

A. Ténennaa, koea loemè!

B. Joa, katri. Wis mèh inma!

A. Wis poengra. Joa katmang.

Als I, maar hier worden ook de klinkers van de beide lettergrepen verwisseld.

ko-wé: wé-ko,

mèh: mèh;

roe-si-a: si-roe-a,

koen-tji: tji-koen.

III. A. Kosewésé aseresep mesenjasang ngesendisi, B?

B. Aseresep mesenjasang ngaselosoen-ase-
losoen. Nosentoson gasembasar isendo-
soep.

A. Gasembasar isendosoep? Asempasa be-
sentjésik lasengkosonésé?

B. Besentjésik basengeset. Séserisi fése-
lésim „Roesesisiasa koentjisi".

A. Esentèsēnasenasasa, asengkoesoē mese-
loesoē!

B. Asejoso, risengkasat. Wéseésis meseè-
sèh maseésin!

A. Wéseésis rasemposoeng. Asejoso ma-
sengkasat.

Achter de eerste lettergreep wordt se ge-
voegd, achter de tweede s + de klinker van

die lettergreep. Een woord met meer dan twee lettergrepen wordt gesplitst. Soms wordt een neusklank tusschen gevoegd. Een eenlettergrepig woord wordt tweelettergrepig gemaakt.

ko-wé: ko-se — wé-sé,
film: fé-lim: fése-lésim,
mèh: mèèh: mèse — è-sèh,
en-tèn a na: en-tèn + a-na.
en-tèn: e-sen — tè-sèn,
a-na: ase — na-sa.

IV. A. Kosewis aserep mesenjas ngesendis,
B.?

B. Aseres mesenjas ngaseloes-aseloes.
Nosentos gasembas isendoes.

A. Gasembas isendoes? Asempas besentjis
lasengkosnis?

B. Besentjis basenges. Séseris féselis. Roe-
sisisias koesentjis".

A. Esentèsènasenos, asengkoes méseloes!

B. Asejoes, risengkas. Wésels mèseès ma-
seis!

Als III, met afkorting van de laatste letter-
greep:

ko-se-wé-sé: ko-se-wis,
a-se-re-sep: a-se-res,
Me-se-nja-sang: me-se-njas.

V. A. Winé rinep njinang dini, B.?

B. Rinep njinang linoen-lioen, tinon binar
dinoep.

A. Binar dinoep. Pina tjinik kinoné?

B. Tjinik nginet. Rini linem (serie film)
sina tjini.

A. Tinènana, kinoe linoe.

B. Jino, kinat. Winis minèh inin!

A. Winis pinoeng, Jino kinat.

Weglating van de eerste lettergreep. Het
overblijvende woorddeel krijgt het invoegsel in:
kowé-wé- — winé.

lakoné-koné — kinoné.

„OUD EN NIEUW UIT DE JAVAANSCH E LETTERKUNDE”.

Intreerede van Prof. Dr. G. A. J. HAZEU.

door. Dr. H. Dj.

Aan de hoogscholen in Nederland is het gebruik, dat een hoogleeraar bij de aanvaarding van zijn ambt. een rede in het openbaar houdt over eenig onderwerp uit het gebied zijner studie. Prof Dr. G. A. J. Hazeu heeft zijn ambt. als hoogleeraar in de Javaansche taal- en letterkunde aan de Rijks universiteit te Leiden aanvaard met eene rede over bovengenoemd onderwerp, uitgesproken den 12den Januari van dit jaar.

Prof. Hazeu begon met te wijzen op de belangrijkheid van de Javaansche taal en letteren voor de Indologie: de Javaansche taal met hare over ongeveer twaalf eeuwen naspeurbare ontwikkeling voor de taalvergelijking, de Javaansche litteratuur, zich over een duizend jaar uit strekkende, voor de philologie, de geschiedenis en de ethnologie; maar voor de Nederlanders, meent Hazeu, treedt meer nog dan dat op den voorgrond de cultuur-historische beteekenis, zijnde het Javaansch de taal van het volk, dat van ouds een belangrijke rol heeft gespeeld in den Oost-Indischen Archipel. In het kort memoreert hij dan die rol zoowel in het verleden als in het heden, en hij verwacht, dat ook in de verdere ontwikkeling van Indonesië de Javanen een beïdend aandeel zullen hebben. Waar nu door de historie aan Nederland de taak is opgelegd om de volkeren van Indonesië in hun tegenwoordig streven naar materiele en geestelijke verheffing te steunen en hiertoe in de eerste plaats noodig is hun geestesleven te kennen en te begripen, daar hebben de Javanen dus wel zeer bijzondere aanspraak op de warme belangstelling der Nederlanders.

Een gelukkige omstandigheid is het dan, dat de Javaansche litteratuur een lange geschiedenis heeft en omvangrijk is. Ook de Javaansche letterkunde immers is door vele eeuwen heen afspiegeling van den Javaanschen geest geweest, en tot voor betrekkelijk kort nog geheel gebonden aan oude traditioneele opvattingen begint thans ook zij, onder invloed van de he-

dendaagsche stroomingen zich te moderniseeren.

Hiermede komt de hoogleeraar aan het onderwerp zijner rede, die van de zoo straks aangeduide evolutie der Javaansche letterkunde eenig denkbeeld bedoelt te geven. Hiertoe geeft hij eerst, ter kenschetsing van de oudere literatuur eene korte karakteristiek van de Javaansche geschiedschrijving, vervolgens een schets van het leven en werken van een der laatste literatoren van de oude traditie om ten slotte op te merken, hoor door Westerschen invloed nieuwere inzichten ook in dezen kring zich baanbreken.

Hazeu memoreert hoe de babads, waarin de historische literatuur is vervat, in die gedeelten, welke Java's nieuwere geschiedenis bevatten, inderdaad wel den naam van geschiedwerken verdienen, doch in de begingedeelten, die Java's oudere geschiedenis pretendeeren te beschrijven, een samenstel van uit zeer verschillende bronnen afkomstige verhalen, nythen en legenden bevatten. Hoe de Javanen er toe gekomen zijn dat alles als de oude geschiedenis van hun land te aanvaarden, wordt vervolgens kortelijk verklaard, voornamelijk aan de hand van de onderzoekingen van Brandes, die het probleem het eerst in zijn vollen omvang onder de oogen heeft gezien. De geschriften n.l. waaruit de over Java's oudere geschiedenis handelende gedeelten der babads moeten zijn ontstaan en verder gegroeid, zijn in oorsprong en bedoeling niet anders geweest dan een soort van verzamelwerken, door Brandes gekenschetst als „handboeken voor de Javaansche letterkunde, speciaal ten gebruike van degenen die zelf fraaie literatuur producten willen samenstellen”. Onder den invloed van verscheidene factoren, waaronder niet het minst de verbreking van de continuïteit der traditie ten gevolge van de op het verval van Madjapahit volgende langdurige periode van strijd en woelingen, waarin tevens een nieuwe godsdienst, de Islam, werd gepropa-

geerd, moeten die verzamelwerken ten slotte als bronnen voor Java's oudere geschiedenis aanvaard en benut zijn.

Na gewezen te hebben op de in vele punten treffende overeenkomst tusschen deze Javaansche geschiedsschrijving, en die van West-Europa tijdens de middeleeuwen komt Prof. Hazeu tot de Javaansche letterkundigen, tevens geleerden, van dien tijd, die, wederom evenals in middeleeuwsch Europa, veelal aan de hoven der vorsten werden gevonden: de boedjangga's die in den Madjapahitschen tijd min of meer officieele geleerden geweest schijnen te zijn, doch daarnaast ook een geestelijke functie hadden. In den Kartasoeraschen tijd waren de boedjangga's of poedjangga's niet meer „geestelijken“, doch uitsluitend „geleerden en schrijvers“ wier hoofdtaak was de beoefening van de oude Javaansche geleerdheid in haar ganschen omvang, in het bijzonder de literatuur en de oude taal. Als na de splitsing van Kartasoera een periode van vrede en rust is ingetreden en de Javaansche letteren in 't bijzonder te Soerakarta tot opbloei zijn gekomen, zijn het de poedjangga's, die de middelpunten van het opgewerkte literaire leven vormen. Tot een eind in de 19de eeuw waren de poedjangga's nog de officieele geleerden, hofdichters en tevens kroniekschrijvers. Prof. Hazeu vermeldt de meest bekenden van hen: de beide Josodipoero's, vader en zoon, op wier naam de beste nieuw Javaansche bewerkingen van de classieke oud-Javaansche gedichten staan, om dan wat langer stil te staan bij Ronggowarsito, kleinzoon van Josodipoero II, ook wel „de laatste der poedjangga's“ genoemd. Over diens levensloop (1803 — 1873) en persoonlijke eigenaardigheden deelt hij eenige nog niet bekende bijzonderheden mede, ontleend aan hetgeen Prof. Hazeu zelf tijdens zijne herhaalde bezoeken aan Solo over hem heeft vernomen. Vervolgens geeft hij eene korte typeering van Ronggowarsito's hoofdwerk: de Poestaka Radja, het Vorstenboek, en hij vestigt er de aandacht op, dat hierin voor het eerst in de Javaansche literatuur, sporen van Westerschen invloed zijn aan te wijzen. Inderdaad, zoo gaat Prof. Hazeu voort, valt Ronggowarsito's leeftijd ongeveer samen met de periode, waarin Nederlanders begonnen zich meer opzettelijk op het Javaansch toe te leggen en is Ronggowarsito wel de eerste poedjangga geweest, die door omgang met belangstellende Europeanen

in eenigszins beduidende mate gelegenheid heeft gehad Westersche opvattingen te leeren kennen. In zijn hier en daar merkbaar streven om de oude Javaansche traditie in harmonie te brengen met wat hem van Westersche voorstellingen bekend werd, ligt, meent Prof. Hazeu, een onmiskenbare aanwijzing, dat de wijze van beoefening der Javaansche letteren, waarvan de poedjangga's eeuwenlang de dragers waren geweest, haar tijd had gehad en dat de Javaansche literatuur en de Javaansche wetenschap op het punt stonden in nieuwe banen geleid te worden door kennismaking met de resultaten van naar Westersche methode ingestelde onderzoeken. Hierin ligt tevens de verklaring van het feit, dat er naar Javaansch oordeel na Ronggowarsito geen „echte“ poedjangga meer geweest is.

Sedert werd er op literair gebied in den ouden trant weinig van beteekenis geproduceerd. Te Solo ging in navolging of op aansporing van Europeanen de beoefening der letteren zich richten op taalstudie in engeren zin (het vaststellen van grammaticale regels, het gebruik der taal-soorten enz.) Grammaticale onderwerpen vormden ook den hoofdschotel op de bijeenkomsten van het in het laatst der vorige eeuw gestichte Javaansche Genootschap voor de taal- en letterkunde „Pakoempoelan Radja Poestaka“. In dezen kring waren er die het onomwonden uitspraken, dat wat de poedjangga's hadden verricht, voor de toekomst niet meer kan bevredigen. Men zoekt nieuwe wegen en wilde gaarne kennis nemen van de geschriften der Nederlandsche Javanici, zooals Kern en Brandes.

Inmiddels was een nieuwe vorm van Javaansche literatuur aan het opkomen: het moderne Javaansche proza; eerst wat stijf en dan verbeterde het geleidelijk zoowel in gehalte als in vorm. Van beteekenis is reeds werk van Wiro-poestoko, die niet alleen een lijvige Javaansche grammatica schreef, maar o.a. ook een frissche, levendige beschrijving gaf van de zeden en gewoonten der Solosche Javanen.

Sedert den aanvang dezer eeuw is die moderne Javaansche prozaliteratuur snel in omvang toegenomen; naar mate de jongeren, vooral door degelijker kennis van het Nederlandsch, eene ruimere algemeene ontwikkeling hebben verworven, wint ook de inhoud van hun werk aan beteekenis. Door de Commissie voor de Volkslectuur, door de Regeering ingesteld onder

leiding van Dr. Rinkes, wordt de samenstelling van Javaansche prozawerken in verschillende richtingen krachtig bevorderd.

Tot slot stelt Prof. Hazeu de vraag, of nu spoedig voor de Javaansche letteren een nieuw bloeitijdperk zal aanbreken. Hieromtrent thans reeds een besliste uitspraak te doen acht hij voorbarig en liever dan zich aan altijd onvoorzichtige voorspellingen te wagen wil hij de aandacht vestigen op twee feiten, die in dit verband van beteekenis zijn.

In de eerste plaats brengt hij naar voren, dat het bereids duidelijk is gebleken, dat de Javaansche taal op den duur wel degelijk zich zal kunnen aanpassen aan door het moderne leven gestelde nieuwe eischen. Verder stelt hij vast, dat Westersche opleiding de Javanen allerm minst heeft gevoerd tot onverschilligheid of minachting voor de eigen taal, zooals door velen werd gevreesd. Integendeel, juist diegenen onder hen, die zich op Westerschen grondslag hebben ontwikkeld, beijveren zich het krachtigst voor hun opbloei van de eigen cultuur, van hun nationaal geestesleven.

Dit streven is onafscheidelijk verbonden met de nationalistische idealen, welke alle ontwikkelde jongeren op Java bezielen en eene eerste openbare uiting hebben gevonden, in het voor ruim twee jaren te Solo gehouden „Congres voor Javaansche cultuur-ontwikkeling”.

Van deze evolutie zal de studie van het Javaansch en de Javaansche letterkunde in toenemende mate den weerslag ondervinden. Een moderne Javaansche literatuur, draagster van nieuwe idealen, en voertuig van nieuwe denkbeelden gaat zich vormen. Tegelijk brengt de nationalistische gedachte de Javanen tot actieve belangstelling in hun verleden, dat zij opnieuw willen leeren kennen en begrijpen om daarop te kunnen voortbouwen in de richting, door het thans, dank zij Westersche ontwikkeling, verkregen ruimer inzicht hun aangewezen.

Hierin nu ligt een welkom aanknoopingspunt tusschen Jong-Java en de oude Leidsche Universiteit, van waaruit immers de wetenschappelijke bestudeering van Java's taal, oudheden, literatuur en kunst voornamelijk is uitgegaan. Ook in Javaansche kringen weet en erkent men dat, en wordt o.a. de naam Kern met eerbied genoemd. Zoo kan ook in de toekomst een hechte geestelijke band onderhouden worden tusschen intellectueel Java en Nederland. En wanneer op Java

zelf een wetenschappelijk centrum zal zijn verzezen, waar de Indologische wetenschappen de haar toekomstige plaats zullen innemen, dan zal een vreedzame wedijver, een vruchtbare samenwerking verzekerd zijn tusschen de op het gebied der Oostersche studien beroemde Leidsche Universiteit en die jongste zuster in het verre Oosten.

Met de gebruikelijke toespraken tot de curatoren hoogleeraren en studenten besluit Prof. Hazeu zijn rede.

Wij achtten de rede belangwekkend genoeg om daarvan in dit tijdschrift een excerpt te geven. Misschien had de hoogleeraar, waar hij bij Rongowarsito en het literaire leven te Solo in diens tijd en daarna verwijlde, ook melding dienen te maken van Mangkoenegoro IV (1811 — 1881). Immers ook deze, wiens werken over het algemeen nog graag gelezen en zeer gewaardeerd worden, is evenals Ronggowarsito wel als een typeerend representant te beschouwen van de Javaansche beoefening der letteren te Solo tijdens het midden der vorige eeuw.

Behalve als beoefenaar nam hij ook als beschermmer der woordkunst in beduidende mate deel aan het literaire leven van zijn tijd. Hij stond aan het hoofd van een soort rederijkerskamer tot welker hoofdpersonen o.a. Ronggowarsito behoorde, dien hij in alle opzichten steunde.¹⁾

Maar het is niet zoozeer naar aanleiding van den inhoud, dat wij aan het excerpt der professorale rede eenige opmerkingen wenschten toe te voegen, als wel over den geest, over de aan de geheele rede ten grondslag liggende opvatting, die de nieuwe hoogleeraar in de Javaansche taal en letterkunde van zijn wetenschappelijke en leeraarstaak heeft. Deze opvatting blijkt al aanstonds in het begin zijner rede, waar hij, op het gewicht wijzende van de Javaansche taal en letteren voor de Indologie den nadruk legt op de beteekenis ervan als middel tot het leeren kennen en begrijpen van het Javaansche geestesleven. Dit doel stelt hij zich ook als docent. Aan het slot zijner rede, in de toespraak tot de studenten, met name tot diegenen onder hen, die zich voor practische doeleinden, met 't oog

¹⁾. Zie Dr. D. A. Rinkes. Bij het portret van Prins Mangkoenegara IV (in de Notulen van het Bat. Gen. v. K. en W. 1919 p. 179).

op een toekomstigen werkkring in Indië op de studie van het Javaansch toeleggen, zegt de hoogleeraar o.m. „van welken aard die werkkring ook zij moge, hoofdzaak is toch, dat Ge U zulke kennis verschafft, die U later in staat zal stellen Uwe Indische omgeving niet alleen naar de letter doch vooral ook naar den geest te begrijpen. Alleen dan zal voor onverschilligheid, voor misverstand en vooroordeel, voor rassenwaan en andere wanbegrippen geen plaats, de weg, die voert tot het zoo onontbeerlijke wederzijdsch vertrouwen daarentegen voor U gebaad zijn..... Het zal mijn streven wezen bij mijn onderwijs in 't Javaansch dat hoofddoel nooit uit het oog te verliezen". En in overeenstemming met zijne opvatting der Indologie omschrijft hij ook de studie van de candidaten in de Indische letteren als „de studie van het geestelijk leven der Indonesische werken in al

zijne uitingen". Achter het doode studiemateriaal zoekt de hoogleeraar het levende element; de studie is voor hem middel tot het verstaan van het leven. Zoo heeft hij dan ook in zijn inaugureele rede zijn onderwerp behandeld tot in het tegenwoordige Javaansche leven en streven en heeft hij zelfs aan factoren voor de toekomst aandacht geschonken. Kan dit ons verwonderen van hem, die hier te lande zijn door wetenschappelijke studie verworven kennis ten dienste stelde van de levende practijk, en zelf te midden van de Javaansche evolutie, allerminst als onverschillig toeschouwer stond?

Het stemt niettemin tot blijdschap te weten, dat Hazeu ook in zijne nieuwe functie voortgaat een juist inzicht in het hedendaagsche Javaansche geestesleven te verspreiden.

H. Dj.

UIT DE JAVAANSCHЕ CULTURBEWEGING

SOBO KARTI.

In het eerste nummer van „Djowo” is ongetwijfeld op haar plaats de vermelding van eene, evenals het Java-Instituut zelf nog jonge vereeniging, wier streven zich in de zelfde richting beweegt: het wekken van belangstelling voor en het bevorderen van de Javaansche volkskunst.

In het bijzonder op de herleving van het Javaansche tooneel legt „Sobo Karti” te Semarang zich toe. Deze vereeniging, die naast den arbeid van haren volijverigen Secretaris Mohammad Joesoef den steun heeft van den Heer Ir. Thomas Karsten, heeft aan de plaats van hare vestiging, Semarang, in het afgeloopen openluchtspeel-seizoen een aantal kunstavonden verschaft, waar zij met groote voldoening op mag terugzien. Wij vermelden den openingsdag op 22 Augustus 1920, den wajang-gedog-avond in

October, de wajang-golek in November, en de laatste uitvoering in het begin van December 1920, die de Odyssee van de Hanoman-figuur naar voren heeft gebracht.

Van af December — regen tijd — werden geen voorstellingen gegeven, doch wel voordrachten gehouden: o.a. door Prins Koesoemodiningrat op 22 December j.l. over „wajang” en „djoged” (dans) en door den Heer R. Soemarsono in Februari '21 over „toonkunst” (gending).

Zulke prestaties in den tijd van enkele maanden verdienen dankbare erkenning van wie zich voor den wederopbloei van het wajangtooneel interesseert en met groote instemming brengen wij deze doelverwante vereeniging onze hulde. Voor het komende seizoen mogen wij van haar werk veel verwachten!

OVERZICHT UIT BOEKBESPREKINGEN.

Karl With: Java. Brahmanische, Buddhistische und eigenlebige Architektur und Plastik auf Java. Hagen, Folkwang Verlag, 1920, door Prof Dr. N. J. Krom, in Ned.-Indië Oud en Nieuw, 5e Jrg. afl. 6 (Oct. 1920), blz. 188-191.

Een ernstige, welgedocumenteerde, goed geïllustreerde studie over de Hindoe-Javaansche kunst, zich in de eerste plaats ten doel stellende die kunst in haar wezen, in de voor haar eigenaardige oplossing van bouw-en beeldhouwkundige problemen, te verklaren. Een zeer belangwekkende poging, zoowel in hetgeen zij wist te bereiken, als waar zij te kort schoot.

Als grondslag van het onderzoek dienen de wijsgeerige principes, die aan de Indische kunst het aanzijn gaven, en waaraan dus een karakteristiek dier kunst kan worden ontleend. Dit hoofdstuk lijkt ons niet het best geslaagde. Het draagt al te zeer de sporen dat het gebezigde bronnenmateriaal veel te beperkt en den schrijver daarenboven slechts uit de tweede hand bekend was.

Vandaar een eenigszins onbevredigend resultaat, dat het eerste deel van het boek ongetwijfeld beneden het vervolg doet staan.

In dat vervolg worden dan vooreerst de „Formprobleme der Architektur” gesteld, dan de verhouding tusschen architectuur en plastiek besproken, en ten slotte zeer uitvoerig de plastische problemen behandeld. In een opklimmende reeks gaat de schrijver het ornament, de aaneengeschakelde reliefs, het reliefbeeld als paneelvulling, de Bauplastik en de Bildplastik na, en toont op overtuigende wijze aan, hoe dat alles in opzet ten nauwste samenhangt, en teruggaat op den bouw van het wijsgeerig systeem. Hierop den nadruk te hebben gelegd en het aan allerlei voorbeelden te hebben gedemonstreerd, is Dr. With's niet geringe verdienste. Nog in een ander opzicht achten wij zijn opvatting zeer gelukkig, waar hij namelijk den grooten invloed weet aan te geven, die bij de verdere ontwikkeling dezer kunst is uitgegaan van het Indonesische element. Reeds in den aanvang (pag. 6) lezen wij: „Wer die innere schöpferische Anteilnahme des javanischen Geistes an den Werken dieser von Indien getragenen Kunst übersieht, wird dem Besten und Innerlichsten dieser Kunst nicht gerecht” en hoewel in den loop van het betoog deze waarheid wel eens wat uit het oog schijnt te worden verloren, zien wij aan het slot der beschouwingen (pag. 120) toch weder de treffende definitie: „im Anfang indische Kolonialkunst auf javanischem Boden, am Ende malaiisch-javanische Volkskunst auf indischem „Boden”, d. h. auf dem Moränenschutt

des indischen Kulturstromes”. In zooverre het boek den lezer deze beide zaken inprent, den oorspronkelijken harmonischen samenhang der monumenten, en de betekenis van inheemsche invloeden op het verloop der kunst, mag het zeker welgeslaagd heeten

Niet minder dan 159 platen vormen met 13 plattegronden en andere teekeningen het illustratiemateriaal. De uitvoering is over het algemeen voortreffelijk; de keuze was eenigszins beperkt door het bestaande reproductie-verbod van nog ongepubliceerde opnamen van den Oudheidkundige Dienst. Niettemin verkrijgt men een goed denkbeeld van de Hindoe-Javaansche kunst als geheel. Noode missen wij een afbeelding van Tjandi Kidal. Had den schrijver voor eigen opnamen het museum te Batavia inplaats van dat te Leiden ten dienste gestaan, dan zou zijn keuze inzake de losse beelden wel anders zijn uitgevallen

Ten slotte mag, waar de platen van zooveel goeden smaak getuigen, een woord van protest tegen den afschuwelijken band van het boek niet achterwege blijven.

Alles tezamen genomen mogen wij dus de verschijning van dit werk met ingenomenheid begroeten. Menigeen zal wellicht beginnen het zich aan te schaffen „om de plaatjes”. Hij late zich door den zwaren tekst niet afschrikken; na dien te hebben doorgewerkt zal hij zich, ondanks de (ten deele inderdaad zeer hinderlijke) fouten een beter inzicht in de Hindoe-Javaansche kunst hebben eigen gemaakt, dan tot dusver door eenig ander boek mogelijk was.

W. Fruin-Mees: Geschiedenis van Java. Uitgave Volkslectuur, door Soemarsono in Wederopbouw, 3e Jaarg. No. 4 (April 1920, blz. 83-85).

Met voldoening en met stijgende aandacht hebben we dit boek over de geschiedenis van ons land gevolgd. Van af de eerste bladzijde tot de laatste toe is er een zekere charme van eenvoud.

Objectief staat de schrijfster voor de gegevens en materie ter verwerking, hoewel op menig punt ze dikwijls stuit op duisterheden, die ze wijselijk aanduidt met een vraagteken, in de hoop, dat de toekomst daarop een verhelderend licht zal doen schijnen

Nogmaals zeggen we dank aan den initiatiefnemer en bewerkster van dit onvergetelijk boek

Geschiedenis van Java door W. Fruin-Mees, met een inleidend woord van Raden Dr. Hoessein Djajadiningrat. Deel I: Het Hindoetijdperk (met 30 platen en 3 kaarten), Uitgave v. d. Comm. voor de Volkslectuur. Weltevreden 1920, door A. Lafeber in Ned.-Indië O. en N. 5e Jg. afl. 2 (Juni 1920) blz. 61-63.

Een waarlijk schoon boek van een zeer nuttige strekking: om al wat de wetenschap der groote Hollandsche geleerden vooral in de laatste decennien door ijverig vorsch en werken van de geschiedenis van Java ontdekt heeft bij het groote publiek meer bekendheid te verschaffen. De geleerden werken min of meer onopgemerkt door de groote menigte en hunne resultaten, vaak het werk van jaren moeizaam speuren, blijven, hoe belangrijk ook soms, dikwerf den meest belanghebbenden onbekend. Om zelf hun werk voor de groote massa smakelijker en verteerbaarder te maken ontbreekt hun de lust en vooral de tijd, want deze wordt geheel in beslag genomen door het vorsch waartoe de begeerte om hun werk te volmaken hen voortdrijft. De wetenschap is nimmer ten einde; altijd weer duiken er nieuwe problemen op, wier oplossing alle krachten des geestes vordert.

Daarom is het een zeer dankbaar werk, dat zoowel ter eener zijde bij de geleerden als ter ander zijde bij het publiek waardeering vindt, om de wetenschap te populariseeren.

En deze secundaire werkzaamheid eischt evenals ieder andere arbeid hare bijzondere geschiktheden; nevens zin voor nauwkeurigheid vooral een goede gave van vertellen. En zulk werk is bovenal dantes van ontwikkeling wel toevertrouwd. We weten niet of schrijfster uit eigen aandrifft zich aan het werk zette, of dat ze door de Commissie voor Volkslectuur daartoe uitgenoodigd was, maar is dit laatste het geval geweest, dan blijkt uit dit eerste deel reeds dat hare keuze niet voortreffelijker kon geweest zijn. Het is een zeer leesbaar en interessant boek geworden. Niet dat er niets aan te laken zoude wezen — het is nog vere van volmaakt, maar we zijn de laatsten om deze tekortkomingen aan de schrijfster te wijten

In enkele punten wijken wij van de meening van schrijfster af. Vooreerst dat het Maleisch-Polynesische stamvolk ijzer zou gekend hebben.

..... Ook wil het er bij ons niet in dat Yawadwipa „Gerst-eiland” zou beteekenen

Al wat we gezegd hebben beschouwe de schrijfster als een bewijs van belangstelling. Het komt ons voor, dat ieder ook buiten den kring van personen, die zich omtrent Indië interesseeren, met genoegen dit werkje zal doorlezen. De fraaie illustraties zullen hem een goed denkbeeld geven van de schoonheid van de Indische bouwstijl, die zich vaak tegenover de Europeesche verhoudt als vrije bouwstijl tegenover dienstbare. Maar bovenal wenschen we het werkje — waartoe het trouwens in de eerste plaats bestemd is — in handen te zien van Javanen, die hier wellicht voor de eerste maal iets omtrent de vroegere grootheid van hun land vernemen

Uit de bespreking door Prof. Dr. N. J. Krom (Leiden) in Museum, 28en Jrg. No. 4, Jan. 1921, kolom 88-92 van.

W. Fruin-Mees, Geschiedenis van Java. Deel I, Hindoetijdperk. Weltevreden, Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur. 1920.

Een „inleidend woord” van Dr. H. Djajadiningrat brengt ons ervan op de hoogte, met welke bedoeling dit werk geschreven is. De steeds toenemende belangstelling in de oude Javaansche cultuur deed in ruimen kring het gemis gevoelen van een populaire samenvatting der vele verspreide gegevens, welke ons thans voor de reconstructie der Hindoe-Javaansche geschiedenis ten dienste staan. Indertijd is een dergelijk overzicht, naar den toenmaligen stand der wetenschap, gegeven door Veth in zijn standaardwerk „Java” doch juist na den tweeden druk van dat werk, uit 1896, heeft het historisch en archeologisch onderzoek zijn groote vlucht genomen en in allerlei opzichten nieuwe gezichtspunten geopend. Het werd inderdaad tijd, de verkregen uitkomsten eens in hun samenhang binnen het bereik der belangstellenden te brengen (behalve in het uit den aard der zaak beknopte overzicht in de nieuwe uitgave der Encyclopaedie v. Nederl. Indië, s.v. Java, was dat nog nergens beproefd), en zoo heeft dan Mevrouw Fruin-Mees zich tot taak gesteld het materiaal te verzamelen, samen te vatten, en in eenvoudige taal weder te geven, als „volksboek”, vooral met het oog op Inlandsche lezers, voor wie het werk niet in de laatste plaats bestemd is. In dezen niet gemakkelijken arbeid is de schrijfster ongetwijfeld geslaagd; dit aangenaam geschreven, voor ieder begrijpelijke boek blijkt een over het algemeen zeer betrouwbare gids te zijn. Een gelukwensch aan Mevr. Fruin is dus zeker op zijn plaats: daarnaast dient ook de Commissie voor de Volkslectuur herdacht te worden, die tot de uitgave het initiatief nam en het werk op royale wijze deed verschijnen, met een dertigtal illustraties en de noodige stamtafels en kaarten. Het is jammer, dat haar zorg zich niet tot de correctie der proeven schijnt te hebben uitgestrekt

Onze ingenomenheid met deze publicatie sluit echter niet in, dat wij tegen de gevolgde werkwijzen geen enkel bezwaar zouden hebben. Zich niet in staat achtend om de waarde der bronnen zelfstandig te beoordeelen, heeft de schrijfster af moeten gaan op de meeningen der moderne geleerden. Door een voorzichtige keuze harer leidlieden is het haar gelukt de combinatie van deze gegevens vrij te houden van groote fouten, doch het is haar klaarblijkelijk niet altijd mogelijk geweest om uit te maken, wat in de artikelen, die zij gebruikte, geacht kon worden vast te staan, en wat slechts op min of meer waarschijnlijke veronderstellingen berustte. Waar twee meeningen tegenover elkander stonden, was het natuurlijk haar goed recht er één van te kiezen en den lezer niet te verwarren met allerlei tegenstrijdige opvattingen; met het weglaten dier laatste kunnen wij ons dus vereenigen, ook al rijst weleens de vraag, welke gronden eigenlijk

tot de keuze hebben geleid. Maar wat ons bepaald een nadeel van de methode lijkt, is dat hier en daar zuivere hypothesen zonder waarschuwing als vaststaande feiten worden verteld.....

In een ander dreigend gevaar, over dingen, waarvan eigenlijk niets bekend is, toch te schrijven, is de schrijfster niet vervallen, of het moest zijn (en dan nog in zeer geringe mate) in de beide eerste hoofdstukken, die het stamland der bewoners van Java, en de oudste tijden (voor de komst der Hindoe's) behandelen. Wel wat heel kinderlijk is hetgeen van het animisme gezegd wordt (bl. 3), en de overgang van ijzergebruik tot het vervaardigen van steenen werktuigen (bl. 6) lijkt ons voor bestrijding vatbaar, evenals wat verder de bewering (bl. 13), dat de Soendanezen tot de laagste kaste werden gerekend; zouden zij niet veeleer kasteloos geweest zijn? De toch niet zoo onbelangrijke megalithische overblijfselen op Oost-Java hadden ook wel vermeld mogen worden.

Aan eigen gissingen heeft de schrijfster zich slechts zelden gewaagd, en ze nergens naar den voorgrond gebracht.....

Een paar verschrijvingen als de drie Boedhabeelden van den Mendoet (b. 26) en Mandjoecri, „de komende verlosser” (bl. 78) zal de lezer gemakkelijk verbeteren. Ook de vertalingen van bekasih (bl. 14) en akoewoe (bl. 47) blijven voor rekening van de schrijfster! Terecht wordt opgemerkt, dat het syncretisme geen speciaal Javaansch verschijnsel is (bl. 23), maar op wat er verder over de verhouding der beide groote eerediensten wordt medegedeeld is nog wel wat af te dingen, en de bewering, dat een Boedhistisch koning alleen om die reden waarschijnlijk niet de stichter zou zijn geweest van een Çiwaitischen tempel (bl. 31) achten wij onhoudbaar.

Na de beide reeds genoemde begin-hoofdstukken wordt de aanraking van West-, Midden- en Oost-Java met de Hindoe's behandeld, en dan, van Hoofdstuk VI tot XXII, in bijzonderheden de Oost-Javaansche geschiedenis verteld, met tusschenvoeging van een hoofdstuk (XX) over bouw- en beeldhouwkunst; ten slotte worden in Hoofdstuk XXIII de Soendalanden van de 5e tot de 16e eeuw besproken. De beschikbare stof heeft bij de indeeling der hoofdstukken en hun uitgebreidheid natuurlijk den doorslag moeten geven; de samenhang komt echter overal duidelijk uit, en het geheel is juist wat het zijn moest; een prettig leesbaar, aaneengeschaald verhaal.....

Enige punten, waarin ons de in het boek gehuldigde opvattingen minder juist toeschijnen, mogen hier nog volgen; misschien kan er bij een nieuwen druk — of een verkorte bewerking ten behoeve der Indische scholen? — rekening mee worden gehouden. Tegen de schrijfster zijn deze opmerkingen natuurlijk allerminst gericht; zij volgde slechts haar autoriteiten met een alleen wat al te groote aanhankelijkheid

Onze vraagtekens dan betreffen vooreerst den zeer hoogen ouderdom van de wajang (bl. 7), tenzij men zich een hoogst primitieve oer-wajang mag voorstellen; wat men thans onder wajang verstaat, laat zich (afgescheiden van de stof) o.i. het best verklaren als product van den Hindoe-Javaanschen tijd, en in

verband met de ontwikkeling van het zoogenaamde wajang-type der beeldende kunst. Voor de herkomst van de oudste Hindoe-kolonisten (in tegenstelling tot de latere) o.a. uit het brongebied van Kistna en Godawari (bl. 12), is er geen enkele aanwijzing, evenmin als tijd of schrift van den Diëng gegevens in die richting bevatten (bl. 19); het is het Javaansche Boeddhisme, dat uit die streken afkomstig is of schijnt, mede tengevolge van het gebruik in genoemd gebied van een met het Javaansche overeenkomend Nagari, hetwelk allerminst tot Noord-West-Hindoestan beperkt is gebleven (bl. 20). Het eigenaardig karakter reeds der oudste Hindoe-Javaansche kunst doet het ons hoogst onwaarschijnlijk achten, dat de kunstenaars van Kalasan uit Voor-Indië gekomen zouden zijn (bl. 25) en de bewering dat Tjandi Bima „bepaaldelijk” den stijl der Bombay-Girnar-streek vertoont (bl. 27) is onbewezen en o.i. onverdedigbaar. Even stellig meenen wij de „zekerheid” eener nieuwe instrooming van Hindoe's in de 13e eeuw (bl. 98) te moeten ontkennen; kunst en Boeddhisme van het Singasarische tijdperk kunnen veel beter opgevat worden als de voortzetting van de overeenkomstige verschijnselen uit den lateren Midden-Javaanschen tijd, zonder inwerking van buiten, doch met inachtneming van de noodzakelijke veranderingen, die zich, in overeenstemming met het verloop der geheele Hindoe-Javaansche cultuur, gedurende de vier tusschenliggende eeuwen moeten hebben voltrokken

De duisterheid der eeuw na Erlangga (bl. 41) ligt, dunkt ons, meer aan onze beperkte gegevens dan aan een inzinking in werkelijkheid; zoodra op een der figuren uit dezen tijd eenig nieuw licht geworpen kan worden, gelijk dat onlangs geschiedde ten opzichte van Kameçwara I, krijgt men toch den indruk van een bloeiend rijk met een opgewekt kunstleven. In zake de Radjapatni (bl. 69, 76, 78) volgen wij zonder voorbehoud de mededeelingen van den Nagarakertagama — verbindingsstreepje dichter, enz.....

Enige stamtafels verduidelijken den tekst; die van bl. 77 is typographisch niet bijster gelukkig uitgevallen en zal menig lezer misschien een puzzel lijken. Een bijzonder goed denkbeeld was het dit werk zoo fraai te illustreren; behalve de bekende koningsbeelden en historische heiligdommen, die natuurlijk niet mochten ontbreken, vindt men zodoende een representatief overzicht van de kunst van verschillende tijdperken. Bij plaat 7 had wel vermeld kunnen worden, dat niet de hoofdtempel van Sewoe, doch een bijtempeltje is afgebeeld; plaat 15, waar men van den onder den Oosterschen plantengroei verscholen tempel zoo goed als niets kan onderscheiden, en plaat 25, naar een leelijk gipsafgietsel genomen, had zonder schade gemist kunnen worden.

Bovenstaande opmerkingen doen niets af aan onze waardeering voor het werk als geheel, bij welks opzet verschil van opvatting in de details, en zelfs het insluipen van fouten, onvermijdelijk was. De Commissie voor de Volkslectuur wenscht er natuurlijk in de eerste plaats Indische lezers mede te bereiken, doch ook hier te lande (Holland) zal een groote groep belangstellenden, vooral onder de studeerenden, die zich

voor een Indischen werkkring voorbereiden, er veel profijt van kunnen hebben. Door er te dezer plaatse de aandacht op te vestigen, hopen wij er toe mede te werken om Mevr. Fruin's welgeslaagd boek in veler handen te brengen.

Darah Bharata: Collection of Headfigures out of Wayang Poerwa. Weltevreden, 1919, door C. O. Blagden in *Journal of the R. Asiatic Society*, 1920 p. 653.

..... Het zal Indischen geleerden belang inboezemen te zien, hoe personen uit hunne groote heldendichten behandeld zijn in dit afgelegen deel van de Indische invloed sfeer. Men kan niet vaak genoeg herhalen, dat in de geschiedenis der Aziatische beschavingen de rol, die Indië gespeeld heeft, nooit ten volle zal worden verstaan of juist zal worden gewaardeerd, als wij onze aandacht bepalen tot Britsch-Indië zelf en niet letten op Indo-China en den Indischen Archipel. Daarom heet ik dit werk welkom

..... De eenige aanmerking, die ik kan maken, is spijt uit te drukken, dat de Engelsche tekst van dit mooie boek niet is nagezien door een Engelschman

Babadipoen Pandawa, hanggittanipoen J. Kats lan Tjakradibrata (Jav. tekst met 37 gekleurde figuren). Commissie voor de Volkslectuur Weltevreden 1919, door A. Lafeber Jr. in *Ned.-Indië O. & N. 5e. Jg. afl. 7* (Nov. 1920) bldz. 223-224.

Wie het Javaansche volk wil leeren kennen moet bovenal met de Wajang vertrouwd zijn. Dit is echter uiterst moeilijk. Vooreerst door den grooten omvang van het repertoire en de lange lijst van personen en de avonturen, welke deze doormaken. De wajang-poerwa, deze is de belangrijkste en omvangrijkste, maar niet de meest Javaansche der wajangsoorten, gaat terug op het grootste en schoonste dichtwerk, dat menschenharten ingegeven is, het Mahabharata, dat typische oerbosch van poëzie uit Hindustan

Geen dichtwerk leeft zoo in een volk als dit Mahabharata onder de Javanen; in Hindoestan zelve is deze algemeen verbreide kennis te loor gegaan. Het Javaansche volk is een volk, dat de schoonheid dient.

Men begrijpe nu eenigszins de moeilijkheden voor een vreemdeling om geheel in het Javaansche gemoedsleven door te dringen

Wat een groote kennis van het Javaansch en van den Javaan is er noodig om dit alles te kunnen volgen. Er is nog geen boek over de wajang geschreven — door een Europeaan — om dit alles te vertellen; wat door Hollanders tot dusver beschreven is zijn slechts enkele uitwendigheden. Mogelijk, neen, waarschijnlijk is het niet één persoon gegeven, om een eenigszins bevredigend werk over de wajang te produceeren en dus is het zaak dat velen dien arbeid gezamenlijk doen

Het poppenspel — het is volgens onderzoekingen van de laatste jaren gebleken — is internationaal en over een groot deel van Europa en Azië verspreid geweest, maar zijn invloed op het tooneelspel van levenden is nog nimmer gedemonstreerd. Maar echt Javaansch is in de wajang dat hoogst artistiek geheel, dat zoo buitengewoon afsteekt bij het poppenspel in andere deelen der wereld.

Zelfs in de naaste omgeving van Java kan alleen de Balineesche figuur eenigszins met de Javaansche vergelijken worden, maar ze mist het fijne, elegante, dat juist wat de Javaansche tot een waar kunstwerk maakt, want ze is op een lageren trap van ontwikkeling teruggebleven, zooals wij kunnen bespeuren door de nieuwe vormen met oudere Javaansche te vergelijken, zooals deze op tempels, enz. werden afgebeeld,

De Javanen zelve zijn ten allen tijde van de groote hoogte van deze kunst onder hen overtuigd geweest, en het geheele volk leeft er in mede, kleine jongetjes teekenen de figuren na en er is stellig geen Javaan, die geen wajangfiguren kan afbeelden. Er zijn echter wajangfiguren en wajangfiguren, — maar het Europeesche oog heeft lang oefening noodig om het deugdzame en het schoone van het gebrekkige en leelijke te kunnen onderscheiden. Meestal heeft men nog nimmer goede figuren kunnen zien; — nu komt dit Javaansche werk deze leemte aanvullen

Men mag deze figuren hier klassiek noemen, zoo behooren wajangfiguren te zijn. Elke figuur heeft haar eigen houdingen, versieringen en attributen niet alleen, maar ook eigen aard. Deze laatste is eerst bij voortgezette studie en beschouwing voor Europeanen waarneembaar.

Bij de hooge kunstwaarde van deze 37 platen is de prijs van dit werk f 6. — een wonder van billijkheid ...

HET JAVA-INSTITUUT.

Beschermheer Z. E. de Gouverneur Generaal van Nederlandsch-Indië.

BESTUUR.

Eerevoorzitter.

K. G. P. A. A. P. Prangwedono.
Hoofd van het Mangkoenegorosche Huis.

Voorzitter.

Dr. R. A. Hoesein Djajadiningrat.

Secretaris-Penningmeester.

S. Koperberg Weltevreden, Kanarilaan 13.

Gedelegeerd lid in Holland.

P. J. Gerke, Dept. Koloniën, Den Haag.

Bestuursleden.

Dr. F. D. K. Bosch.

Dr. B. J. O. Schrieke (Bat. Gen. v. K. en W.).

P. A. J. Moojen. } Bond v. N. I. K.

J. W. Teillers }

Mr. B. ter Haar Bzn.

K. P. A. Hadiwidjojo VII, Narpo Wondono.

Ir. Th. Karsten.

Ir. H. J. Kiewiet de Jonge.

Pastoor F. van Lith.

K. P. A. Soeriodiningrat, (Prinsenbond).

R. M. A. A. Koesoemo Oetojo,

Regent van Japara.

R. A. A. Tjokroningrat,

Regent van Bangkalan.

} Regenten Bond.

R. Sastrowidjono Boedi Oetomo.

R. Ng. Poerbatjaraka.

R. O. S. Tjokro-aminoto C. S. I.

STATUTEN VAN DE VEREENIGING „JAVA-INSTITUUT”

Goedgek. bij Gouv. Besluit ddo. 17 Dec. 1919 No. 75.

Artikel 1.

De Vereeniging draagt den naam van „Java-Instituut” en is gevestigd te Soerakarta.

Artikel 2.

De Vereeniging is opgericht voor den tijd van 29 jaren, ingaande op 4 Augustus 1919.

Artikel 3.

Het doel der Vereeniging is de ontwikkeling van de inheemsche cultuur, in den meest uitgebreiden zin van het woord, van Java, Madoera en Bali te bevorderen.

Artikel 4.

De Vereeniging tracht dit doel te bereiken:

- a. door het verzamelen en toegankelijk maken van zoo volledig mogelijke gegevens omtrent alle uitingen der Javaansche cultuur, zoowel in het heden als in het verleden;
- b. door het bevorderen van kennis van en inzicht in de Javaansche cultuur door middel van congressen, tentoonstellingen, voordrachten, lezingen, cursussen, prijsvragen en geschriften;
- c. door het steunen van elk ernstig streven van anderen in de richting door de Vereeniging voorgestaan;
- d. door alle andere wettige middelen, welke der Vereeniging ten dienste staan en aan het door haar beoogde doel bevorderlijk kunnen zijn.

Artikel 5.

De Vereeniging bestaat uit gewone leden, eereleden, corresponderende leden en begunstigers.

Vereenigingen en instellingen van welken aard ook kunnen als leden of begunstigers tot de Vereeniging toetreden.

Artikel 6.

Het gewone lidmaatschap en het begunstigerschap worden verkregen door eenvoudige aangifte bij het bestuur.

De corresponderende leden worden benoemd door het Bestuur.

Aan personen, die zich op het gebied, waarop de Vereeniging zich beweegt, bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt, kan bij besluit eener algemeene vergadering het eerelidmaatschap worden aangeboden.

Artikel 7.

Het Bestuur bestaat uit ten minste vijf leden, door de Algemeene Vergadering gekozen uit gewone of eereleden, geen vereenigingen of instellingen zijnde; de Voorzitter wordt zoodanig gekozen.

Bovendien kunnen vereenigingen en instellingen, die lid of begunstiger zijn, door de Algemeene Vergadering worden gemachtigd elk ten hoogste twee vertegenwoordigers in het Bestuur als leden zitting te doen nemen, welke machtiging door de Algemeene Vergadering weder kan worden ingetrokken. Het besluit tot machtiging eener vereeniging of instelling tot deze bevoegdheid dan wel tot intrekking eener machtiging is slechts geldig, indien het is genomen met ten minste $\frac{3}{4}$ der uitgebrachte stemmen. De door vereenigingen of instellingen aangewezen vertegenwoordigers, die nog geen lid zijn van het Instituut, worden door de aanvaarding van hunne benoeming lid van het Instituut.

Het getal der door de Algemeene Vergadering gekozen bestuursleden is steeds ten minste één

meer dan het getal der in het Bestuur aangewezen vertegenwoordigers.

De bestuursfuncties worden door het Bestuur in onderling overleg verdeeld. Voor de dagelijkse leiding der werkzaamheden kiest het Bestuur uit zijn midden een Dagelijksch Bestuur van ten minste drie leden, waarvan de Voorzitter van het Bestuur als zoodanig deel uitmaakt.

Artikel 8.

Het Bestuur vertegenwoordigt de Vereeniging in en buiten rechten en is bevoegd in haren naam te handelen. Namens het Bestuur treden Voorzitter en Secretaris op.

Artikel 9.

Bij huishoudelijk reglement worden de organisatie en de werkwijze der Vereeniging in overeenstemming met deze Statuten nader geregeld.

Het reglement wordt op eene algemeene vergadering vastgesteld bij meerderheid van mondeling uitgebrachte stemmen. Staken de stemmen dan beslist het lot.

Artikel 10.

Veranderingen kunnen in deze Statuten niet worden aangebracht en tot tusschentijsdsche ontbinding van de Vereeniging kan niet worden overgegaan dan krachtens een besluit van eene algemeene vergadering, op voorstel van het Bestuur of van minstens $\frac{1}{4}$ der leden, en genomen met minstens $\frac{3}{4}$ der ter vergadering uitgebrachte stemmen.

Het besluit tot ontbinding is bovendien slechts geldig, wanneer de volstreckte meerderheid der leden daarin toestemt.

Artikel 11.

In geval van ontbinding van de Vereeniging wordt, met inachtneming van Artikel 1665 van het Burgerlijk Wetboek, in eene algemeene vergadering over de bestemming van de eigendommen beslist.

CONGRES BANDOENG 17 — 19 JUNI 1921.

Commissie van Ontvangst.

A. J. H. Eyken, Resident Preanger Regentschap-
pen, Eerevoorzitter.
S. A. Reitsma, Bufgemeester van Bandoeng,
Voorzitter.
R. T. Wira Nata Koesoema, Regent v. Bandoeng
Ir. M. H. Damme, Hoofd vertegenw. der N. V.
Insulinde Olie fabrieken.

Feestcommissie.

Raden Ajoe Wira Nata Koesoema.
K. P. A. Hadiwidjojo.
K. P. A. Soerjodiningrat.
Ir. H. J. Kiewiet de Jonge.

De Redactie heeft gemeend goed te doen met hieronder een plaats in te ruimen voor eenige bijzonderheden aangaande de op het a.s. Java-Congres uit te brengen prae-adviezen, alsmede aan de circulaire inzake de aan dat congres te verbinden tentoonstelling van inheemsch houtsnijwerk.

PRAEADVIEZEN.

Door het Bestuur zijn de volgende personen bereid gevonden om op het a.s. congres praeadvies uit te brengen over de onderstaande vragen:

a. Over de noodzakelijkheid van Geschiedenis-onderwijs.

Praeadviseurs R. Darna Koesoema.
 M. W. Dwidjosewojo.
 Mevrouw W. Fruin-Mees.
 R. Hassan Soema di Pradja.
 R. M. Soetatmo Soerio Koesoemo.
 Z. Stokvis.

GESTELDE VRAGEN:

- 1e. Vooropgesteld dat het mogelijk en gewenscht is om de verspreiding van kennis der geschiedenis van Java te doen strekken ten bate van de ontwikkeling van het Javaansche volk, hoe kan dan dit doel worden nagestreefd, zoowel in het algemeen als in het bijzonder bij het onderwijs?
- 2e. Hoedanig zal met name bij het onderwijs de bijbrenging dier kennis naar methode en inhoud zijn in te richten en over welke categoriën van onderwijsinstellingen moet dit onderricht zich uitstrekken?
- 3e. Op welke wijze kan de geschiedvorsching van Java, mede met het oog hierop, worden bevorderd, en welke maatregelen zijn noodig zoowel ten aanzien van het bereiken van wetenschappelijke resultaten als ten aanzien van de verspreiding der verworven kennis?
- b. Over de ontwikkelingsmogelijkheden van de Muziek op Java.

Praeadviseurs I. S. Brandts Buys.
 R. T. Djojodipoero.
 Mevrouw S. Hofland (Linde Bandara).
 J. Kats.
 R. M. A. Soerjo-Poetro.
 R. M. Wreksodiningrat.

GESTELDE VRAGEN:

- 1e. Wat is Uw oordeel over den huidige toestand van de toonkunst op Java, vergeleken bij den vroegeren?
Door welke oorzaken heeft de tegenwoordige toestand zich uit dien vroegeren ontwikkeld?
- 2e. Wat valt er in de toekomst van die toonkunst te verwachten en in welke richting dient hare ontwikkeling naar Uw oordeel plaats te hebben?
- 3e. Wat kan er gedaan worden om het behoud en de ontwikkeling dier toonkunst te verzekeren?
- 4e. Zijn meer in het bijzonder maatregelen in het belang der toonkunst op Java gewenscht vanwege de overheid, het Java-Instituut of andere openbare lichamen, en welke zijn deze maatregelen?

TENTOONSTELLING HOUTSNIJWERK.

TENTOONSTELLINGSCOMMISSIE.

HOOFDCOMMISSIE.

- P. A. J. Moojen, Voorzitter.
S. Koperberg, Secretaris.
K. G. P. A. A. P. Prangwedono.
G. Bagoes Djilantik, Stedehouder van Karang Asem.
R. M. A. A. Koesoemo Oetojo.
J. W. Teillers.

GEWESTELIJKE-COMMISSIES.

West-Java.

1. R. T. Wira Nata Koesoema
Regent van Bandoeng.
2. R. A. A. Achmad Djadiningrat
Regent van Serang.
3. R. T. A. Ganda Nagara
Regent van Poerwakarta.
4. R. M. A. Pandji Ariodinoto
Regent van Cheribon.
5. Dr. R. A. Hoesein Djadiningrat
6. H. J. E. F. Schwartz
7. R. Abdoel Rachman, Wedana t/b. Buitenzorg.

} Weltevreden.

Midden-Java.

1. K. G. P. A. A. P. Prangwedono
Hoofd van het Mangkoenegorosche Huis.
2. K. G. P. A. A. P. Soeriodilogo,
Hoofd van het Pakoe Alamsche Huis.
3. K. P. A. Hadiwidjojo, te Solo.
4. P. A. A. Danoeredjo
Rijksbestuurder van Djokja.
5. R. A. Djojonegoro
Rijksbestuurder van Solo.
6. R. M. A. A. Koesoemo Oetojo
Regent van Japara.

7. R. M. A. A. Dhipokoesoemo
Regent van Batang.
8. R. M. A. A. Poerboadiningrat
Regent van Semarang.
9. P. T. A. Koesoemo Joedo
Regent van Ponorogo.
10. R. M. A. Notodirodjo.
11. Ir. L. J. Polderman.
te Pekalongan.

Oost-Java.

1. J. E. Jasper
Ass. Resident van Pasoeroean.
2. R. T. Soejono
Regent van Pasoeroean.
3. R. A. A. Tjokroningrat.
Regent van Bangkalan.
4. R. T. Kromo Adinegoro
Regent van Modjokerto.
5. R. T. Djojjo Adhiningrat
Regent van Rembang.
6. R. T. Mohamad Notohadisoerjo
Regent van Banjoewangi.
7. T. Ottolander
Landbouwindustriëel te Banjoewangi.

Bali.

1. G. Bagoes Djilantik
Stedehouder van Karang Asem.
2. R. Tjokorda-Raka, Oeboed.

Palembang.

1. C. J. Batenburg, Palembang.

Weltevreden, Januari 1921.

Een van de belangrijkste en toch nog weinig bekende vormen van Javaansche kunstsniijverheid is het houtsniijwerk.

Voortbrengselen van batikkunst en vlechtarbeid bijvoorbeeld werden herhaaldelijk in boeken besproken of op tentoonstellingen bijeengebracht, doch over Java's houtsniijkunst schreef bijna niemand noch zag er goedgeordende verzameling van.

Het onlangs opgerichte Java-Instituut nu, heeft gemeend in dit gemis eenigzins te kunnen voorzien door aan het Java-congres, in Juni a.s. te Bandoeng te houden, een tentoonstelling van Soendaneesch, Javaansch, Madoereesch en Balisch draai- en houtsniijwerk te verbinden.

Het Instituut stelt zich voor deze tentoonstelling zoo volledig mogelijk te maken en van elke soort een zoo volledige mogelijke groep samen te brengen.

Als voornaamste groepen kunnen worden genoemd op het gebied van den woningbouw versierde stijlen van pendopo's, dak en deurversieringen; op dat van het huisraad, gesneden kisten en kasten, kamerschermen (aling-aling) muurpaneelen, gamelang-snijwerk, vogelkooitjes enz. Wagenversieringen kunnen vertegenwoordigd worden door houtsnijwerk van pedati's, tjikars, grobaks, glindings. Op het gebied van de scheepvaart zullen verschillende prauwen, hetzij in hun geheel, hetzij alleen de voor- of achtersteven en andere deelen er van worden tentoongesteld. Ten slotte zullen krisgevesten, plangki's, topengs, houten beeldjes enz. een waardevol deel der verzameling vormen.

Hiermee is niet een poging tot volledige opsomming gedaan; slechts is de aandacht gevestigd op het vele dat bijeen kan worden gebracht, en ongetwijfeld nog met andere voorwerpen kan worden aangevuld.

Om een dergelijke verzameling tot stand te brengen, en een der mooiste volkskunsten de eer te geven welke haar toekomst, is natuurlijk de samenwerking van velen noodig.

Deze samenwerking kan worden onderscheiden in twee gedeelten. Eerst is het gewenscht dat van vele zijden inlichtingen worden verstrekt omtrent hetgeen er voor merkwaardig draai- en houtsnijwerk in een bepaald streek aanwezig is, en voor opzending naar de tentoonstelling in aanmerking komt. Nadat de commissie aldus een overzicht heeft verkregen van hetgeen er is, kan zij met de verschillende personen nopens de inzending van bepaalde voorwerpen in overleg treden.

Deze inzending zal kunnen geschiedenis met de bedoeling het voorwerp of op de tentoonstelling te verkoopen, of daar slechts te laten aanschouwen.

In bijzondere gevallen zal de commissie wellicht maatregelen kunnen treffen opdat tot aankoop van een stuk houtsnijwerk worde overgegaan, of daarvan een foto of tekening worde gemaakt.

De kosten voor vracht heen en terug alsmede voor de verschillende assuranties tijdens de tentoonstelling worden door de commissie vergoed.

Indien het bestuur daartoe aanleiding vindt zullen wellicht ook diploma's worden uitgereikt voor de fraaiste stukken van elke soort nieuw werk als kasten, vogelkooitjes, wagenversieringen, prauwen, topengs enz.

Het Java-Instituut doet een beroep op allen om medewerking en steun tot het doen slagen van deze expositie welke een nieuw bewijs van de groote beteekenis der kunstnijverheid op Java en Bali kan wezen en verzoekt zoo spoedig mogelijk schriftelijke mededeeling, ongeveer in onderstaanden vorm.

Gewest
Afdeeling
Straat

Van het draai- en houtsnijwerk in deze streek aanwezig komen voor opzending naar de tentoonstelling in aanmerking:

- Deze voorwerpen zullen wanneer dit aan de eigenaars wordt gevraagd vermoedelijk wel:
- kosteloos in bruikleen worden afgestaan.....
 - ten verkoop worden ingezonden tegen ongeveer
 - alleen worden gegeven indien zij worden gekocht tegen ongeveer.....
 - beschikbaar worden gesteld om er foto's of teekeningen van te maken

In te zenden: Secretariaat; Kanarielaan 13, Weltevreden.

PROEVE EENER OPGAVE VAN BOEKEN EN TIJDSCHRIFTARTIKELEN

in hoofdzaak betreffende taal-, land- en volk van Java, verschenen
in 1920 (enkele in 1919).

ALGEMEEN.

ENCYCLOPAEDIE van Ned.-Indië. 2e druk, onder redactie van D. G. Stibbe 3e Deel: N—Soema, 's Gravenhage 1919. gr. 8°.

JAARBOEK van Ned.-Indië samengesteld bij de Afd. Handel van het Dep. van Landbouw enz. Buitenzorg 1920. Met pl. en kaarten 8°.

GESCHIEDENIS.

W. FRUIN-MEES, Geschiedenis van Java. Met een inleidend woord van R. Dr. HOESEIN DJAJADININGRAT. Deel I: Het Hindoetijdperk. (Met 30 pl. en 3 kaarten). Deel II: De Moham-medaansche rijken tot de bevestiging van de macht der Compagnie. (Met 24 pl. en 1 krt.). Batavia 1919—20. gr. 8° (Serie uitgaven door bemiddeling der Commissie voor de Volks-lectuur No. 326 en 326a).

Deel I besproken door A. LAFEBER Jr. in Ned. Indië Oude en Nieuw, 5e Jrg. afl. 2, Juni 1920, blz. 61—63, door SOEMARSONO in: Wederop-bouw, 3e Jrg. No. 4, blz. 83—87 en door Prof. Dr. N. J. KROM in: Museum, 28e Jrg. No. 4 (Jan. 1921, 88—92).

W. CARELSE, Korte geschiedenis van Ned-Indië van de vroegste tijden af. Voor de hoogste klassen der lagere school Mulo en middelbaar onderwijs, 2e veel verm. druk. Amsterdam 1920. Met afb. en kaart. 8°.

PROF. Dr. N. J. KROM, Sumatraansche periode der Javasche geschiedenis. Rede Univ. Leiden 1919. 8°.

C. O. BLAGDEN, The Empire of the Maharaja, King of the Mountains and Lord of the Isles. (Journal Straits Branch R. A. S. No. 81, March 1920, p. 23-28).

Dr. E. B. KIELSTRA, De Vestiging van het Ned. gezag in den Indischen Archipel. Haarlem 1920. 8° (Volksuniversiteitsbibliotheek 5).

JAN PIETERSZ. COEN. Bescheiden omtrent zijn bedrijf in Indië, verzameld door H. T. COLENBRANDER. Deel I. 's Gravenhage 1919. Met 2 portr. gr. 8°. (Uitgegeven door het Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië).

Uitvoerig besproken door Dr. F. DE HAAN in: Tijdschrift Bat. Genootschap deel LIX, 1920, afl. 4 blz. 327-350.

N, De Gouverneurs-Generaal van Oost-Indië XI—XX. Met portr. (Indië, 3e Jrg. afl. 41 tot 4e. Jrg. afl. 22).

XI. Carel Reiniersz (afl. 41, 7 Jan. 1920). XII. Joan Maetsuyker (afl. 42, 14 Jan. '20); XIII Rijklof van Goens (afl. 43, 21 Jan. '20); XIV Cornelis Speelman (afl. 47, 18 Febr. '20); XV Joannes Camphuis afl. 52, 24 Maart '20); XVI Willem van Outhoorn (afl. 53, 31 Maart '20), XVII. J. van Hoorn (4e Jrg. afl. 5, 4 Mei 1920). XVIII Abraham van Riebeeck (afl. 8, 26 Mei, 20). XIX Cph. van Swol, (afl. 15, blz. 226-7 G. XX Hendrik Swaarde-kroon (afl. 22 blz. 338-9).

DAGH-REGISTER gehouden int Casteel Batavia. anno 1681. Uitg. door het Bat. Genootschap onder toezicht van Dr. F. DE HAAN. Batavia 1919. gr. 8°.

S. KALFF, Posthouders, opzieners en gezagheb-bers onder de O. I. Compagnie. (Koloniaal Tijd-schrift, 9e Jrg. No. 4, blz. 394-415).

S. KALFF, Isaac de St. Martin, een verdienstelijk Compagniesdienaar. (Bijdragen voor Vaderl. Ge-schiedenis en Oudh. 5e R. d. VII blz. 37).

S. KALFF, Javaansche hoofdamtbenaren. (Kolo-niaal Tijdschrift, 9e Jrg. No. 5, blz. 493-517).

Dr. J. DE HULLU, Het Oost-Indische Sacspie-geltje (1684). (Bijdragen Kon. Instituut, deel 76 afl. 1-2, blz. 172-202).

GLANOR, Een brokje geschiedenis van een klein stukje Jacatraschen grond. Met afb. (De Reflector, 5e Jrg. No. 12, 20 Maart 1920).

GLANOR, Een wandeling langs het Molenvliet naar Tanah-Abang. Met afb. (De Reflector, 5e Jrg. No. 20-21, 15 en 21 Mei 1920).

GLANOR, Oud-Bataviasche sprokkelingen. Met 3 afb. (De Reflector, 5e Jrg. No. 41, 9 Oct. 1920, blz. 944-946).

BOSBOOM (H. D. H.), Oude woningen in de stad Batavia. Met toestemming van het Bat. Gen. v. K. & W. herdrukt uit Tijdschrift voor I. T. L. en V. deel 40. Batavia 1920. Met 3 uitsl. pl. en 4 vignet-ten. 8°. Aangeboden door het Int. Ingen. Congres ter gelegenheid van de tocht door oud-Batavia 8 Mei 1920.

v. L., Oude huizen in Batavia. Met afb. (Het Indische Leven, 2e Jrg. No. 7-8, 2-9 Oct. 1920, blz. 130-132, 144-145).

Dr. F. DE HAAN, Mijn schenkpiring (met 2 pho-to's). (Tijdschrift Bat. Gen. deel LIX, 1919, afl. 1-2, blz. 1-20).

D. VAN MULLEM, Een souvenir van Oud-Batavia (gedenkbord van de la Parra) Met afb. (De Reflector, 5e Jrg. No 18, 1 Mei 1920).

HANS VAN DE WALL, Nog een terugblik in het Bataviasche kunstleven van vroegere dagen (Het Indische Leven, 1e Jrg. No. 36 en 37, 24 Apr. en 1 Mei 1920).

GLANOR, Rampspoedig Batavia in 1811. Met pl. (De Reflector 5e Jrg. No. 24, 12 Juni 1920).

K., Batavia „ een halve eeuw geleden” (De Reflector, 5e Jrg. No. 20-21, 15 en 21 Mei 1920).

NOTO SOEROTO, Beknopt geschiedkundig overzicht van het sultanaat Jogjakarto. Hoofdstuk I. Inleiding: het huis Mataram. Met 5 afb. II. Het sultanaat Jogjakarto. Met portr. (Ned.-Indië Oud en Nieuw, 5e Jrg. afl. 7-8, Nov.-Dec. 1920).

VERKLARING van de namen der schepen (van de) Kon. Paketvaart Maatschappij. Batavia 1920. 12°.

Het reizen in Indië in vroeger dagen (Tijdschrift voor Economische Geographie, 11e Jrg. No. 6, 15 Juni '20, blz. 237-239).

F. BAUDUIN, Het Ned. eskader in O.-Indië 1914-1916. Met kaart en pl. 's Gravenhage 1920. 8°.

Besproken in: Indische Gids 42° Jrg. d. I, blz. 279-281.

PERSOONSBESCHRIJVING.

S. KALFF, Een zoon van Tollens te Batavia (Indische Gids 42e Jrg. deel I blz. 321-334).

K. VOS, Waarom Eduard Douwes Dekker naar Indië ging. (Vragen van den Dag, 35e Jrg. Juni 1920).

S. KALFF, Multatuli en Insulinde (Indische Gids, 42e Jrg. d. I blz. 193-208).

S. KALFF, Multatuli als ambtenaar (Koloniaal Tijdschrift, 9e Jrg. No. 2, blz. 129-149).

K. VOS, Waarom Multatuli ontslag nam. (De Tijdspiegel, 77e Jrg. deel I blz. 105).

Prof. Dr. G. W. KERNKAMP, Multatuli en de ethische koloniale politiek. (De Groene Amsterdammer, No. 2227, 28 Febr. 1920).

MULTATULI (ps. van ED. DOUWES DEKKER), Max Havelaar of de Koffy-veilingen der Ned. Handelmaatschappij. Uitgegeven naar den druk van 1875, met alle door den schrijver later bijgevoegde noten, naar aanwijzing van M. Douwes Dekker-Hamminck Schepel. Ingeleid door J. PRINSEN J.Lz. Geïllustreerd naar oorspr. afb. en portr. Amsterdam 1920. kl. 8°.

H. WURZ, Max Havelaar. Ein Gedenkblatt für Multatuli. (Deutsche Revue, Mai-Juni 1920).

J. DE GRUYTER, Het leven en de werken van Eduard Douwes Dekker (Multatuli). Met 10 illustr. Amsterdam 1920. 2 deelen. 8°.

J. VAN DEN BERGH VAN EYSINGA, Multatuli. Geïllustreerd naar oorspr. afb. en portr. Amsterdam 1920. kl. 8°. (De Meulenhoff-editie. Onze groote Schrijvers).

H. PADBERG S. J., Multatuli. De mensch, de denker, de literator. Nymegen-Antwerpen 1920. 8°.

Ook verschenen in: Studien, tijdschrift voor godsdienst enz., Jan.-Maart 1920.

H.G. CANNEGIETER, Multatuli-literatuur (Eigen Haard, 46e Jrg. No. 3, 27 Maart 1920).

S. KALFF, Resident Bekking in Rembang (Koloniaal Tijdschrift 9e Jrg. No. 1-2, blz. 95-104 en 179-190).

G. A. MEIJER, Een bestuursambtenaar, die veel voor den Inlander deed (F. Fokkens). (Ind. Gids, 42e Jrg. deel I blz. 507-536).

S. KALFF, Gouverneur-Generaal W. Rooseboom † (In Memoriam). (Ind. Gids, 42e Jrg. I, blz. 372-380).

G. G. VAN DER KOP, T. Ottolander. With a portr. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 7, p. 497-499).

G. G. VAN DER KOP, K. A. R. Bosscha With a portr. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 4, p. 257-259).

J. V., Beata van Helsdingen-Schoevers. Met portr. (Weekblad voor Indië, 17e Jrg. No. 21, 29 Apr. 1920).

Dr. HOESEIN DJAJADININGRAT, Dr. G. A. J. Hazeu. Met portr. (De Taak, 3e Jrg. No. 12-13, 18 en 25 Oct. 1919).

K., Dr. Hazeu's vertrek uit Indië. Met portr. (De Reflector, 5e Jrg. No. 11, 13 Maart 1920).

Prof. Dr. G. A. J. Hazeu, de nieuw benoemde hoogleraar in het Javaansch aan de Universiteit te Leiden. Met portr. (Indië, 4e Jrg. afl. 3, 21 Apr. 1920).

Bij het portret van Dr. G. A. J. Hazeu (Jong-Java, 5e Jrg. No. 3-4 blz. 81).

Prof. Dr. G.A.J. Hazeu (Indologenblad, 11e Jrg. No. 11, 6 Mei 1920).

NOTO SOEROTO, Prof. Dr. G. A. J. Hazeu. Met 1 portr. (Ned.-Indië Oud & Nieuw, 5e Jrg. afl. 3, Juli 1920, blz. 67).

Bij het portret van Prins Mangkoenegara IV (met bibliographie) (Notulen Bat. Gen. 1919, afl. 4, blz. 179-185).

Prins Mangkoe Nagoro VII. Door Redactie. Met 1 portr. (Ned.-Indië Oud en Nieuw 5e Jrg. afl. 2, Juni 1920, blz. 35).

G. G. v. d. K(OP), Raden Saleh. (De Taak, 3e Jrg. No. 26, 24 Jan. 20).

M. C. KOOY — VAN ZEGGELEN, De Kroonprins van Djokjakarta. Met portr. (Op de Hoogte, Maart 1920).

De Kroonprins van Jogjakarta. Door de Redactie. Met 1 portr. (Ned.-Indië Oud & Nieuw, 5e Jrg. afl. 1, Mei 1920, blz. 3).

De kroonprins van Jogjakarta. Met portr. (Panorama, 1920 No. 18).

S. K(OPERBERG), Een modern zelfbestuurder (P. A. A. P. Prang Wadana). Met portr. (De Taak 3e Jrg. No. 25, 17 Jan. 1920).

Prins Pakoe Alam VII. Door Redactie. Met 1 portr. (Ned.-Indië Oud & Nieuw, 5e Jrg. afl. 5, Sept. 1920, blz. 131).

S. SURYANINGRAT, Levensschets van Pangéran Ario Noto Dirodjo. Met portr. Amsterdam „Hadi-Poestaka" 1920. 8°. (Levensschetsen van vooraanstaande Indonesiers).

De Rijksbestuurder van Soerakarta (R. A. Djojo Nagoro). Met 1 portr. (Ned.-Indië Oud en Nieuw, 5e Jrg. afl. 6, Oct. 1920, blz. 162-163).

K., Mas Aboekassan Atmodirono †. Met portr. (De Reflector 5e Jrg. No. 31, 24 Juli 1920).

oudheidkunde.

Korte Gids voor de Archaeologische Verzameling van het Bataviaasch Genootschap van K. en W. (Met voorrede van Dr. F. D. K. BOSCH). Weltevreden 1919. Met 13 pl. 8°.

Dr. F. D. K. BOSCH, Aanwinsten van de Archaeologische collectie van het Bataviaasch Genootschap. Met 6 afb. (Oudheidkundig Verslag 1920, 2e kwartaal, blz. 57-61).

KA, WITH, Java. Brahmanische, buddhistische und eigenlebigte Architektur und Plastik auf Java. Mit 165 Abb. und 13 Grundrissen. Hagen i. W. 1920. 4°. (Schriftenserie Geist, Kunst und Leben Asiens, (Nd.-I. Besproken door Prof. Dr. N. J. KROM in Ned.-Indië Oud en Nieuw 5e Jrg. afl. 6, Oct. 1920, blz. 188-190).

P. J. PERQUIN, Eigenaardigheden van Hindoe-Monumenten I. Met 1 plaat. (Oudheidkundig Verslag 1920, 1e kwartaal blz. 24).

Dr. G. MAHN, Der Tempel von Boro-Budur. Eine buddhistische Studie. Mit Taf. Leipzig 1919. kl. 4°.

M. E. LULIUS VAN GOOR, Korte gids voor de tempelbouwwallen in de Prambanan-vlakte, het Dieng-plateau en Gedong Sanga. Met 8 foto's en 7 kaarten. Weltevreden 1919. 8°. (Oudheidkundige Dienst in Ned.-Indië).

R. Ng. POERBATJARAKA, De Batoe-Toelis bij Buitenzorg (Met als bijlage A: De Tjarita Parahyangan, Soend. tekst met Lat. karakters). (Tijdschrift Bat. Gen. deel LIX, 1920, afl. 4, blz. 380-417).

Dr. F. D. K. BOSCH, Excavations of Hindu-Javanese Antiquities at Panataran. With 16 fig. (Sluyter's Monthly, Vol. I No. 1, p. 113-121).

Dr. F. D. K. BOSCH, Oudheidkundig verslag over het 1e en 2e kwartaal 1920. Met platen. (Oudh. Verslag 1920, 1e en 2e kw. Uitg. d. h. Bat. Gen. v. K. en W. blz. 3-9 en 45-52).

Tjandi Soembarnanas. I Bouwkundige beschrijving door B. DE HAAN. II Het beeldhouwwerk, door Dr. F.D.K. BOSCH. Met platen en tekeningen. (Oudheidkundig Verslag 1920, 1e kwartaal, blz. 25-39).

Dr. F.D.K. BOSCH, Jirnodhara (in de Singosari-inscriptie van 1273). Mededeeling. Tijdschrift Bat. Gen. deel LIX, 1920, afl. 3, blz. 326).

CalLENFELS (P. V. VAN STEIN), Historische gegevens uit Balische oorkonden. (Oudheidkundig Verslag 1920, 1e kwartaal, blz. 41-43).

B. B. BIDYABINOD, Varieties of the Vishnu

Image. Calcutta 1920. With 2 pl. 4°. (Memoirs of the Archaeological Survey of India. No. 2).

AKSHAY KUMAR MAITRA, Garuda, the Carrier of Vishnu: in Bengal and Java. With 2 fig. (Rupam, No. 1, Jan. 1920, p. 2-7).

KUNST EN KUNSTNIJVERHEID.

RUPAM, an Illustrated Quarterly Journal. of Oriental Art, chiefly Indian, edited by ORD. C. GANGOLY. No. 1-3 (Jan.-Juny). Calcutta 1920. 4°.

Afl. 1 Besproken door NOTO SOEROTO in: Ned.-Indië Oud en Nieuw 5e Jrg. Afl. 5, Sept. 1920, blz. 158-160, en Wederopbouw, 3e Jrg. No. 10-12, blz. 208-211: en door T. W. R. in R. A. S. p. 389.

KEUR van werken van Oost-Aziatische kunst in Nederlandsch bezit. 1e-Serie. 's-Gravenhage 1920.

Met pl. 4°. Ook o. d. t.: Choix d'objets d'art etc. (Vereeniging van Vrienden der Aziatische Kunst. Uitgaven onder redactie van T. B. ROORDA).

NOTO SOEROTO, Wayangbeeldkunst als grondslag eener Javaansche Schildersschool. Met 9 afb. Ned.-Indië Oud & Nieuw, Jrg. 4 afl. 9, Jan. 1920 blz. 259-269).

AN. HALLEMA, W. O. J. Nieuwenkamp en zijn nieuwe prenten van Java. Met 9 afb. (Ned.-Indië Oud & Nieuw, 5e Jrg. afl. 1, Mei 1920, blz. 17-32).

S. KALFF, Iets over de (Holl.) Indische schilderkunst. Met 5 afb. (Indië, 4°. Jrg. afl. 23, Sept. 1920, blz. 356-362).

The Battick-industry in Java (Journal R. Society of Arts Vol. 68 p. 191).

J. W. VAN NOUHUYS, Geen Indonesische „batik-techniek" op „bladwerk" (tegen J. A. Loebèr Jr). Met 14 afb. (Ned.-Indië Oud & Nieuw, 5e Jrg. afl. 5, Sept. 1920, blz. 146-158).

TH. VAN LELYVELD, De kranke Indische kunstnijverheid (De Loods, 3e Jrg. No. 20 en 22).

D. VAN LOOKEREN CAMPAGNE, Sarongs and checked woven goods. With illustr. (Commercial Holland, Vol. 2, 23 Sept. 1920).

J. KATS Ian TJAKRADIBRATA, Babadipoen Pandawa, Rinenggâ hing gambar ringgit poerwa 37 hidji. Weltevreden 1919. 4°. (Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 288).

Besproken door A. LAFEBER Jr. in Ned.-Indië Oud en Nieuw, 5e Jrg. afl. 7, Nov. 1920. Ook door denzelfden met Darah Bharata onder den titel Populariseering van Klassieke wajangfiguren! aangekondigd in: Wederopbouw 3e Jrg. No. 7, blz. 133-137.

Darah Bharata. Verzameling van hoofdpersonen uit de Wajangpoerwa. Weltevreden (1919) 37 pl. met toelichting kl. 4°.

Ook met Javaanschen en met Engelschen tekst. De laatste uitgave besproken door C. O. Blagden in Journal R. As. Soc. 1920 pag. 652-653.

CONST. VAN DE WALL, Het Javaansch schimmenspel (De vereen. Tijdschriften Caecilia en het

Muziekcollege, 77e en 7e Jrg. No. 7-9, 1 en 16 Febr. en 1 Maart 1920).

Een aantekening bij de Congreswajang (Theosofisch Maandblad voor N. I. 19e Jrg. No. 6, blz. 291-292).

SOORJO POETRO, Javaansch tooneelspel. Met afb. (Mudato, Afl. 3, Sept. 1920).

B. v. H. S. (HELSDINGEN SCHOEVERS). De vorstlijke dansen van het keizerlijk Hof in (Solo) Java. (Het Indische Leven 1e Jrg. No. 49, 24 Juli 1920).

Solosche feesten. Met afb. (De Reflector, 5e Jrg. No. 33, 6 Aug. 1920).

S. KOPERBERG, A Javanese Princely Wedding (of P. A. A. P. Prangwedono VII and R. Moeriah). With 5 pl. (Stuyters' Monthly, Vol. I No. 6, p. 453-457).

MUZIEK.

J. S. BRANDTS BUYS, Over het onderzoek der Javaansche en daarmee verwante muziek. (Koloniale Studiën, 4e Jrg. No. 3, Juni 1920, blz. 455-481).

SOORJO POETRO, Van de Javaansche muziek en hare verhouding tot andere Aziatische en tot Europeesche muziek I. Met 5 afb. (Ned.-Indië Oud & Nieuw, 5e Jrg. afl. 2, Juni 1920, blz. 44-52).

SOORJO POETRO, Beschouwing over Java's nationale toonkunst. Met 4 afb. (Ned.-Indië Oud & Nieuw, 4e Jrg. afl. 7, Nov. 1919, blz. 217-224).

SOORJO POETRO, Voorloopige mededeeling omtrent het nieuwste systeem van Javaansch notenschrift. (Als vervolg:) Muziekschrift voor Java's toonkunst II. Met 2 afb. Ned.-Indië Oud & Nieuw, 4e Jrg. afl. 10, Febr. 1920, blz. 318-320 en 4e Jrg. afl. 12, April 1920, blz. 380-384)—Zie ook: Mudato I Afl. 3, Sept. 1920.

Toonkunst. (Wederopbouw, 3e Jrg. No. 9, blz. 169-176).

Toonkunst in de toekomst (Wederopbouw, 3e Jrg. No. 4, blz. 73-77).

R. SOERJOWINOTO, Beschrijving van gamelan-instrumenten. Met teekeningen van den schrijver. (Mudato, Afl. 3, Sept. 1920).

De Javaansche zang. (Wordt vervolgd). (Jong Java, 5e Jrg. No. 1-2, blz. 73-77). Vervolg van 4e Jrg. No. 11 en 12.

P. V. VAN STEIN CALLENFELS, Over de Balische bamboe gambang. (Met 1 plaat). Notulen Bat. Gen. 1919, afl. 4 blz. 191-193).

STAAT.

VERSLAG van de commissie tot herziening van de staatsinrichting van Ned.-Indië, ingesteld bij G. B. van den 17en Dec. 1918 No. 1 I. (A. B. COHEN STUART secr.) ... Weltevreden 1920 8°.

BESCHOUWINGEN omtrent de wenschelijkheid van hervormingen in de staatsinrichting van Indië. Weltevreden 1920. 8°. (Algemeene Toelichting tot

Verlag van de Commissie tot de staatsinrichting van N. I.).

MEDEDEELINGEN omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang. (Afgesloten 1 Jan. 1920). Weltevreden 1920. fol.

Mr. J. J. SCHRIEKE, Bepalingen en beginselen der Decentralisatie van 1903. Batavia 1920, gr. 8°. (Uitg. van de Commissie voor de Volkslectuur Serie No. 386).

J. H. HESLINGA, Het Inlandsch bestuur en zijn reorganisatie in Ned.-Indië. Proefschrift Univ. Leiden 's-Gravenhage 1920. 8°.

VERSLAGEN betreffende het onderzoek in zake de instelling van Regentschapsraden op Java en Madoera, ingesteld ingevolge het Regeeringsrondschrijven van 11 Jan. 1919 No. 89. Weltevreden 1919. fol. (Voor den dienst).

S. RITSEMA VAN ECK, De Regentschapsautonomie. (Ind. Gids, 42e Jrg. I, blz. 289-311).

CHR. P. VAN WIJNGAARDEN, Regentschapsraden (Locale Belangen, 7e Jrg. afl. 14, 16 Jan. 1920).

De Regentschapsraden in den Volksraad (Vrijzinnig Weekblad, 3e Jrg. No. 29, 17 Jan. 1920).

WET, RECHT.

WETTEN en verordeningen betreffende Ned.-Indië, Suriname en Curacao, uitgegeven onder toezicht van PH. KLEINTJES. 8e geheel herz. druk. Amsterdam 1920. 8°.

HANDLEIDING ten dienste van de Inlandsche bestuursambtenaren op Java en Madoera. Peminpin bagi priajati setr. No. 17, 27, 33, 35, 40, 44, 46. Uitgave van het Dep. van B. B. Batavia 1920. 8°.

No. 17 B. B. Sereh-Ordonnantie fabrieken-ordon. en ... partic. landbouwbedrijf. No. 27 L. N. H. Landbouwstatistiek en voedselvoorziening. No. 33 De opiumregie. No. 35 B. B. Het Volkscredietwezen. No. 37 O.E., Mohammedaansch-Inlandsche Zaken. No. 40 G. B. De mijnwetgeving in Ned.-Indië. No. 44 B.B., Verandering Communaal bezit enz. No. 46 F, Verponding.

PERATOERAN Inkomstenbelasting. (Ordonnantie dari 13 Sept. 1920 Staatsblad No. 678). Disalin oleh GOUW PENG LIANG. Batavia 1920. 16°.

VERZAMELING van Ned.-Indische rechtspraak en rechtsliteratuur, bewerkt door Mr. J. DUPARC, 3e Vervolg (1910-1919) bewerkt door Mr. A. S. HIRSCH. 's-Gravenhage 1920. 8°.

GESCHIEDENIS van het Wetboek van Strafrecht voor Ned.-Indië. Bewerkt naar de van regeeringswege uitgegeven officieele bescheiden. Gerangschikt door Mr. A. S. HIRSCH. Batavia 1920. 8°.

Mr. W. A. P. F. L. WINCKEL, Rechtsbedeeling onder de Inlanders en daarmee gelijkgestelde personen in Ned.-Indië. Inlandsche strafvordering, rechtsbedeeling van het Landgerecht. 2e herziene uitgaaf. 's-Gravenhage 1920. 8°.

REGLEMENT dari pengadilan Landgerecht dan lain-lain peratoeran jang perloe oleh karena ber-

hoeboen dengan reglement itoe. Disalin didalam bahasa Melajoe disertai dengan paham dan ketrangannja oleh R. B. DJAJANEGARA. Tjetakan jang ke 2. Weltevreden 1920. 8°.

Mr. H. M. B. TER HAAR ROMENY, De Landraad op Java. Met 4 afb. (Indië, 4e Jrg. afl. 26, 29 Sept. 1920, blz. 404-407).

LITERATUURLIJST voor het Adatrecht van Indonesië. Uitgegeven door de Adatrechtstichting te Leiden. Bewerkt door W. J. MULLER. 's-Gravenhage 1920. 8°.

Pandecten van het adatrecht. Deel 5: Het erfrecht. Amsterdam 1920. 8° (Koloniaal Instituut. Mededeeling No. IV Afd. Volkenkunde No. 2).

JOS. KOHLER, Ueber die malaiischen Adats (Bespreking van Adatrechtbundel I—X). (Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft Band XXXVI. 3. Heft).

P. DE KAT ANGELINO, Het Balische huwelijksrecht. (Koloniaal Studiën 4e Jrg. 1e deel, 1920, blz. 27-53).

Prof. Mr. C. VAN VOLLENHOVEN, De Indonesiër en zijn grond. Leiden 1919. 8°.

C. J. HASSELMAN, Indonesische grondrechten en Nederlandsche juristen. (Gids 1920, 1e deel, blz. 465-483).

J. C. VERGOUWEN, Agrarisch recht of onrecht? (Gids 1920, 2e deel blz. 67-96).

P. H. VAN DER KEMP, Van Vollenhoven over de voorgenomen wijziging van art. 62 Reg. reglement. (Koloniaal Tijdschrift, 9e Jrg. No. 1, blz. 1-19).

G. J. NOLST TREHITE, Van Vollenhoven's jongste agrarisch geschrift. Weltevreden 1920. 8°. (Overdruk uit Koloniaal Studiën, 4e Jrg. Febr. nummer 1920).

Mr. B. TER HAAR BZN, De Indonesiër en zijn grond. (De Taak, 3e Jrg. No. 27, 31 Jan. 1920).

Adat en rechten op den grond in Ned.-Indië (Tijdschrift voor Econ. Geographie, 10e Jrg. No. 12, 15 Dec. 1919),

L. ADAM, Het Indonesisch grondenrecht. (Koloniaal Tijdschrift 9e Jrg. No. 2, blz. 264-270).

P. DE ROO DE LA FAILLE, Over het grondenrecht onder Javaansch Vorstenbestuur. (Tijdschrift Bat. Gen. deel LIX, 1919, afl. 1-2 blz. 21-121).

Dr. B. SCHRIEKE, Uit de geschiedenis van het Adatgrondenrecht, I. De Theorie van het zgn. „Vorstelijk eigendomsrecht”. (Tijdschrift Bat. Gen. deel LIX, 1919, afl. 1-2 blz. 122-190).

MAATSCHAPPIJ.

VISSERING (G.), Muntwezen en circulatiebanken in Ned.-Indië. Amsterdam 1920. Met 24 illustr. 8°.

Besproken in Indische Gids, 42e Jrg. No. 11, Nov. 1920, blz. 1061-1064.

Prof. Dr. A. W. NIEUWENHUIS, Het oorspronkelijk ruilverkeer in O. Indië. Met afb. (Indië, 3e Jrg. afl. 49 en 50).

Besproken in: Aarde en haar volken, 56e Jrg. afl. 5, Apr. 1920 o.d.t.: Alle waarde is betrekkelijk.

Prof. J. F. NIERMEYER, De ontwikkeling der Javaansche dorpsgemeenschap in den modernen tijd. Voordracht (Ind. Genootschap, Vergadering van 16 Jan. 1920, blz. 1-27).

J. F. H. A. LATER, The Native Community in Java, Admirable relics of social organisation. With 5 pl. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 4, p. 266-271).

H., De volkswelvaart op Java (De Reflector, 5e Jrg. No. 15, 10 Apr. 1920).

COMPENDIUM (Alfabetisch). — Mindere Inl. welvaart op Java en Madoera. Alf. Compendium op de Alg. Edita der Centrale Commissie (Welvaarts-Kommissie) voor 't oorzaken- en verbeterings onderzoek ... (door H. E. STEINMETZ) ... Weltevreden 1920. 8°.

De „Indië-Weerbaar” vergadering te Bandoeng. (Rede uitgesproken door A. J. N. ENGELBERG. (Indië, 4e Jrg. afl. 17-20; 28 Juli, 4, 11, 18 Aug. 1920, blz. 265-270, 277-283, 298-300, 315-319).

J. Z. VAN DYCK, A. Glimpse of the Future A national Industry for Java's teeming millions. With 6 fig. (Sluyter's Monthly, Vol. I No. 6, p. 435-441).

VERSLAG van de Arbeidscommissie betreffende de wettelijke vaststelling van minimumloonen voor werknemers op Java en Madoera. Batavia 1920. 8°.

D. M. G. KOCH, Indische problemen (Gids 1920, 1e deel, blz. 88-128).

Dr. RADJIMAN, De maatschappelijke loop van de Javaansche (Indonesische) bevolking. Voordracht. (Ind. Genootschap, Vergadering van 27 Febr. 1920, blz. 59-86).

J. HABBEMA, Het schrikbeeld der overbevolking van Java (Indische Gids, 42e Jrg. deel I, blz. 1-6).

P. J. ZURCHER Jr., Koloniseeren. (Indische Gids, Jrg. 42 No. 12, Dec. 1920 blz. 1088-1092).

Mej. B. H. LANS, De Soendaneesche vrouw in het licht van het heden, het verleden en de toekomst. Voordracht. (Ind. Genootschap, Vergadering van 6 Febr. 1920, blz. 29-58).

Veranderingen in de Inlandsche maatschappij (Nationale Staatkundige Gids, 3e Jrg. No. 128, 21 Oct. 1920).

J. Th. PETRUS BLUMBERGER, Lezing over stemmingen en stroomingen in de Sarekat Islam. 's-Gravenhage 1920. 8°. (Vereeniging „Moederland en Koloniën”. 19e jaar 1920).

SOEBARDJO, De Jong-Javanen beweging. Voordracht. (Hindia Poetra, 2e Jrg. No. 8, Aug. 1920).

„SOEMBANGSIH.” Gedenkboek Boedi-Oetomo, 1908—20 Mei-1918. Amsterdam 1918. Met pl. 4°. (Uitgave Tijdschrift Ned.-Indië Oud en Nieuw.) Besproken in Wederopbouw, 5e Jrg. No. 3, blz. 64-58 en door H. KRAEMER in: eltheto, 73e Jrg., Jan. 1919 blz. 112-119.

Mr. P. F. FROMBERG, De Chineezzen en het nationaliteitsbeginsel. Rede voor de Ver. Chung Hwa Hui, op 4 Maart 1920. 's-Gravenhage 1920. 8°.

Overzicht hiervan in: Hindia Poetra 2e Jrg. No. 6, 1920.

THO. KARSTEN, Prae-advies uitgebracht voor het 10e Decentralisatiecongres Mei 1920 te Bandoeng over: "Indiese stedenbouw." Semarang 1920. 8°. (Locale Belangen. Mededeeling No. 40, 7e lees 8e Jaarg. Bijlage van afl. 19-20).

H. WALAARDT SACRE, Luchtverkeer in Ned.-Indië. Met 5 afb. (Indië, Geill. Weekblad, 4e Jrg. afl. 14, 7 Juli 1920, blz. 212-220).

Inlandsche ziekenverpleging. (De Taak, 3e Jrg. No. 23, 3 Jan. '20).

Toestanden op het gebied van Kraamvrouwen- en Zuigelingenverpleging in Ned.-Indië. Uitgegeven door den Vrouwenraad van Ned. Indië. Batavia 1920. Met 3 pl. 8°.

Mr. J. H. ABENDANON, Pangoengsèn. Liefdadigheids-inrichting van Mej. M. Jansz in het district Tajoe der Res. Semarang. Met 4 afb. (Indië, 4e Jrg. afl. 27, 6 Oct. 1920, blz. 420-422).

GODSDIENST.

ANT. CABATON, L'Islam aux Indes Néerlandaises (Revue du monde musulman, vol. XXXIX, Juni 1920).

L. TIEMERSMA. Het Godsbegrip der Mohammedanen en de zuilen van den Islam (De Macedonier, 24e Jrg. No. 1-6, Febr.-Juni 1920).

Dr. H. A. VAN ANDEL, De cultureele beteekenis van de Zending. (Hindia Poetra, 2e Jrg. No. 7 en No. 8, Juli-Aug. 1920).

S. KALFF. Eene Christelijke stichting op Java (Depok) (Indische Gids, 42e deel, No. 9, Sept. 1920, blz. 806-822).

C. W. NORTIER, De organisatie der (Chr.) gemeenten op Oost-Java. (Mededeelingen. Tijdschrift voor Zendingswetenschap, 64e deel 2e stuk, blz. 133-139).

VOLK.

J. C. VAN EERDE, Inleiding tot de volkenkunde van Ned.-Indië Haarlem 1920. Met 4 kaarten. Volksuniversiteitsbibliotheek I).

De VOLKEN van Ned.-Indië in monographieën door deskundigen, uitgegeven onder leiding van J. C. VAN EERDE. Geillustreerd met ruim 500 afb., 2 prenten in kleuren en 2 groote ethnogr. kaarten. Afl. 1 e.v. Amsterdam 1920 e.v. gr. 8°.

Bespreking door J. P. KLEIWEG DE ZWAAN in Tijds. K. Ned. Aandr. Gen., 2e R. deel XXXVI No. 4, Juli 1920, blz. 538-539.

VOLKENKUNDE van Ned.-Indië. Dictaat Kon. Mil. Academie (door C. SPAT.) Deel I. Breda 1920. Met pl. 8°. (Uitsluitend ten dienste van het Militair Onderwijs).

Th. J. A. HILGERS, met medewerking van C. LEKKERKERKER, Populaire schetsen over Land en Volk van Indië. Een boekje voor allen, die naar Indië vertrekken. Met een kaartje der bevolking. Amsterdam 1920. 8°. (Uitgegeven door het „Tijdschrift voor Ziekenverpleging“).

J. H. (ABBEMA) en H. B. (OSBOOM), Een boekje over onze Oost voor hen, die er niet geweest zijn. Herzien door B. J. VISSCHER. 's-Gravenhage 1920. 8°. (Vereeniging „Oost en West“, Afd. Informatie-Bureau).

REGISTER op de Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap, deel LVI (5e stuk) — LXI (1907—1919) en het Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, deel LI-LVIII (1909—1919). (Door P. GEDIKNG). Weltevreden 1920. 8°.

H. J. E. F. SCHWARTZ, Gids voor den bezoeker van de Ethnographische verzameling (in het Museum van het) Bataviaasch Genootschap van K. en W. Zaal A. Sumatra, Java en omliggende eilanden. Weltevreden 1919. 8°.

Penoendjoek djalan pada orang-orang jang hendak melihat Kamar Inten di Gedong Gadjah (Bataviaasch Genootschap van K. en W.) Batawi 1919. 8°.

J. HORNELL, The origin and ethnological significance of Indian boat designs. Calcutta 1920. With 6 pl. and 34 fig. 4°. (Memoirs of the Asiatic Society of Bengal. Vol. VII No. 3).

P. J. H. (EESTERMAN), De eed in den Ned-Indischen Archipel (Indologenblad, 11e Jrg. No. 7-9, 14 Febr., 4 en 25 Maart 1920).

S. KALFF, Indische hanegevechten (Buiten, 14e Jrg. blz. 198).

MARCEL, Een praatje over sirih (De Reflector, 5e Jrg. No. 32, 31 Juli 1920).

Javanese Curiosities (from the 14th Annual Report of the Hollands East Indian Topographical Service. With illustr. (Hollands East India, Vol. I. No. 6, 30 Apr. 1920).

H. E. STEINMETZ, Herleving van de Pasar-Gambir te Batavia (Orgaan van de Vereeniging „Indië Weerbaar“, 2e Jrg. No. 6).

O. K. S., Pasar Malam te Madioen op 16-19 Juni 1920. Met afb. (De Reflector, 5e Jrg. No. 27, 3 Juli 1920).

J. VAN BALEN, Pasar Malam (te Soerabaja). Met afb. (Weekblad voor Indië, 17e Jrg. No. 25, 26 Sept. 1920).

J. H. F. KOHLBRUGGE, Primitieve denkwijze. Voordracht I (Tijdschrift K. Ned. Aardrijksk. Gen. 2e Reeks, d. XXXVI No. 1, Jan. 1920 blz. 1-16) II: Uitstralende krachten in de Volkenkunde (T.K.N. A. G. 2e R. XXXVI No. 6, Nov. 1920, blz. 729-739).

Oostersche en Westersche mentaliteit. (Wederopbouw, 3e Jrg. No. 10-12, blz. 214-216).

Het Oostersche ideaal (Wederopbouw, 3e Jrg. No. 8, blz. 157-161).

NOTO SOEROTO, Javaansche cultuur en Indische sympathieën. (Wederopbouw, 3e Jrg. No. 3, blz. 58-61).

S. M., Congres voor Taal, Land- en Volkenkunde van Java. (Nabetrachting). (Wederopbouw, 3e Jrg. No. 2, blz. 40-44).

S. M., Toelichting (op het voorgaande) (Wederopbouw, 3e Jrg. No. 4 blz. 79-82).

(H. J.) K(IEWIET) DE J(ONGE), Het Solosche Congres (voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Java. (De Taak, 3e Jrg. No. 24).

ABDOEL RACHMAN, Het Solosche congres. (Wederopbouw, 3e Jrg. No. 1, blz. 22-24).

SOEPARDI-HANDHOKISWORO, De Heilige Gong van Lodojo (Blitar). (Jong-Java. Orgaan der Stud. Ver. „Jong-Java”, 5e Jrg. No. 3-4, blz. 124-126).

BURGA, Legende van Dewi Nawang Woelan (Het Indische Leven 1e Jrg. No. 35, 17 Apr. 1920); Laok Mas, Legende van den goudvisch (No. 35-36, 17 en 24 Apr. '20).

BURGA, De legende van Ambarawa (vervolg). (Het Indische Leven 2e Jrg. No. 5, 18 Sept. 1920).

BURGA, De Widjojo Koesoemo Legende der Keizersbloem (Het Indische Leven, 1e Jrg. 1 Mei 1920).

BURGA, De legende van de steenen beelden bij Modjokerto (Het Indische Leven, 1e Jrg. No. 25, 7 Febr. 1920).

BURGA, De spijker van Java Legende van den Goenoeng Tidar. (Het Indische Leven, 2e Jrg. No. 5, 18 Sept. 1920).

BURGA, Legende van Banjoe Wangi (Het Indische Leven, 1e Jrg. No. 31 en 32, 20 en 27 Maart 1920).

LAND.

G. GONGGRIJP, Beschaving en klimaat. (Bespreking van E. Huntington's boek: Civilization and climate, 1915). (Koloniaal Tijdschrift, 9e Jrg. No. 5, blz. 479-490).

Dr. S. BRAAK, Het Bergklimaat van Java (Natuurkundig Tijdschrift deel 79 blz. 67-114).

Dr. C. BRAAK, Het klimaat van den Idjen. Weltevreden 1920. Met afb. 4°. (Het Idjen-Hoogland. afl. 1 Monografie V).

Dr. G. J. N. HENGVELD, Geologisch overzicht van Java en Madoera. Met pl. en kaart. Weltevreden (1920) fol. (Overdruk uit De Waterstaatsingenieur 1919, No. 11).

Dr. F. W. T. HUNGER, Cocos nucifera. Handboek voor de kennis van den cocos-palm in Ned.-Indië, zijne geschiedenis, beschrijving, cultuur en producten. 2e veel vermeerderde druk Amsterdam 1920. 8°.

Besproken door A. FRANSEN-HERDERSCHEE in: Indische Gids, 42e Jrg. No. 11, Nov. 1920, blz. 1004-1007.

JAARVERSLAG van den Topographischen Dienst in Ned.-Indië over 1919, 15e jaarg. deel I. Batavia 1920. 8°.

COME to Java. Information for travellers. With 2 maps Weltevreden 1920. Illustrated. 8° obl. Issued by the Official Tourist Bureau 1920-1921.

Oud-Bantam en Serang met hunne bezienswaardigheden. Met afb. (De Reflector 5e Jrg. No. 35, 28 Aug. 1920, blz. 823-825).

G. G. VAN DER KOP, Tandjong-Priok, the entrance gate of the Garden of the East. With 4 pl. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 3, p. 198-203).

Y. R., Oude mijnen in het Krawangsche bij Plered. Met afb. (De Reflector, 5e Jrg. No. 4, 24 Jan. 1920).

J. L. J. F. EZERMAN, Beschrijving van den Koan Iem-Tempel „Thiao-Kak-Sie” te Cheribon. Batavia 1920. Met 24 pl. gr. 8°. (Bataviaasch Genootschap van K. en W. Populair-wetenschappelijke serie. No. II).

Dr. W. DOCTERS VAN LEEUWEN, The Botanical Gardens (at Buitenzorg). With 11 fig. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 1, p. 20-27).

J. B. DOORMAN, In de Preanger III. Sindang-laja. Met 4 afb. (Ned.-Indië Oud & Nieuw, 5e Jrg. afl. 2, Juni 1920, blz. 36-43).

A. W. NIEUWENHUIS, Bandoeng. Met 2 plattegr. en 9 afb. (Indië, 4e Jrg. afl. 17, 26 Juli 1920, blz. 260-265).

Bandoeng, the Mountain-city of the Preanger With 6 fig. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 1, p. 28-32).

Bandoeng and the Industrial Fair 1920. Illustrated (Holland's East India, Vol. I No. 4, 15 March 1920). Preanger excursions. Met afb. (De Reflector, 5e Jrg. No. 5, 31 Jan. 20).

H. FRANSSEN VAN DE PUTTE, Van de zuidelijke Preanger-regentschappen. (Op de Hoogte, Jan. 1920).

BIJL DE VROE, Het bergmeer Telaga Pateng-gang. Met 7 foto's (Ned.-Indië Oud en Nieuw 5e Jrg. afl. 5, Sept. 1920, blz. 132-139).

Garoe. With 6 pl. (Picturesque Neth. East-Indies. Vol. I No. 8).

JEAN KAROW, A Visit to one of Java's Crater Regions (Garoe). With 1 fig. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 2, p. 111-112).

F. STRATER, Noesa Kembangan. Met afb. (Mededeelingen St. Claverbond, 1920, afl. 3 (Maart).

E. R., Het meer Kaboejoetan. Met afb. (De Reflector, 5e Jrg. No. 27, 3 Juli 1920).

D. POL, Midden-Java (I Inleiding. II Het land en zijn bewoners) (De Maedoniër, 24e Jrg. No. 5-10, Juni-Oct. 1920).

De warme bron bij Pingit (Banjoemas). Met 4 afb. (Het Indische Leven, 2e Jrg. N. 12, 6 Nov. 1920, blz. 232-233).

G. B., Bad Krakal (Keboemen). (Het Indische Leven, 2e Jrg. No. 15, 27 Nov. 1920, blz. 294-295).

TYRA (DE) KLEEN, Stalactit-Grotto's (near Gombong) and eatable Swallow Nests (at Karang-bolong) With drawings. (Sluyter's Monthly, Vol. I No. 6, p. 429-432).

Eetbare vogelnestjes op Java en eetbare aarde. (Tijdschrift voor Ecom. Geographie, 11e Jrg. No. 5, 15 Mei 1920, blz. 188-190).

C. M. VISSERING, Naar het dal van Kedoe. (Onze Eeuw, Febr. 1920) slot (Beschrijving van Boroboedoer Maart 1920).

A. ALTING VON GEUSAU-BARTELINK, Penkrassen van den Boro-Boedoer. Met afb. (Eigen Haard, 46e Jrg. No. 36, 4 Sept. 1920).

JEAN KAROW, Relics of the Past. Just a Glimpse of famous Borobudur. With 3 pl. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 5, p. 347-349).

M. en R., Een Diëngtocht in vier dagen. Met afb. (Het Indische Leven, 1e Jrg. N. 33, 27 Maart 1920).

H. C. KAKEBEEKE, Semarang future Ocean Harbour. With 4 pl. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 5, p. 359-362).

De Merapi in werking. Met 3 afb. (Indië, 4e Jrg. afl. 28, 13 Oct. 1920, blz. 446-447).

De Merapi in werking. Met afb. (Weekblad voor Indië 17e Jrg. No. 20, 1920).

De verhoogde werking van den Merapi. Met afb. (Het Indische Leven 2e Jrg. 2, 28 Aug. 1920).

Uit Java's midden (stad Djokja). (Orang Peladang, 7e Jrg. No. 5, Febr. 1920).

Iets over Jogjakarta (Panorama 1920, No. 18).

The Principalities of Djocjakarta and Soerakarta, by a Planter. With 4 fig. (Sluyters's Monthly, Vol. I No. 3, p. 217-221).

Het Solosche Zelfbestuur. Met portr. (Weekblad voor Indië, 16e Jrg. No. 47, 29 Febr. 1920).

VAN DEN ECKHOUT, Het graf van Dipo Negoro. Met afb. (De Nieuwe Amsterdammer 12 Juni 1920).

J. BEUMEE, Een bezoek aan de modderbron Kesongo (Rembang). Met afb. (De Tropische Natuur, 9e Jrg. afl. 3-4, Maart April 1920).

De Lawoe, door een Inlandschen medewerker (Weekblad voor Indië, 16e Jrg. No. 46. 22 Febr. 1920).

D. M., Een tocht naar den Lawoe. Met afb. (Weekblad voor Indië, 17e Jrg. No. 16, 18 Juli 1920).

De Uitbarsting van den Kloet. Album bevattende 30 reproducties naar fotografieën Amsterdam 1919. 4° (Uitgave de N. V. tot exploitatie van het Tijds. Ned.-Indië Oud en Nieuw).

De Kloetrampe in 1919. Door Redactie. Met 32 afb. (Ned.-Indië Oud & Nieuw Jrg. 4 afl. 11, Maart 1920, blz. 323-352).

De onheilen van den Kloet. Met afb. (Maandblad der vier samenwerkende Zendingscorporaties, 3e Jrg. No. 10, 1 Oct. 1920).

Eruption of Mount Kelot (The Broom), May 19, 1919. With fig. (Picturesque Neth. East-Indies ... Vol. I No. 5).

Dr. B. G. ESCHER, De Kloet van een geomorfologisch standpunt beschouwd (Natuurkundig Tijdschrift voor Ned.-Indië, deel 79, afl. blz. 1 120-127).

J. E. A. DEN DOOP, Over geomorphologie van den Kloet. (Natuurkundig Tijdschrift voor Ned.-Indië, deel 79, afl. 2 blz. 172-179).

P. M. VAN BOSSE, De Kloet en de Mte Pelée. Eigenaardige uitingen van vulkanisme bij eenige vulkanen in Ned.-Indië. Met 2 foto's. (Tijdschrift K. Ned. Aardr. Gen., 2e R. deel XXXVI No. 3, Mei 1920, blz. 311-316).

J. KONING, De uitbarsting van den Goenoeng Kloet. Een herdenking 1919 — 20 Mei — 1920. (Koloniaal Weekblad, 20e Jrg. No. 22-21, 27 Mei en 2 en 9 Juni 1920).

Reisherinneringen uit Indië: Soerabaja (met illustr.) (Indië, 3e Jrg. afl. 43, 44 en 46; 21, 28 Jan. 11 Febr. 1920).

C. F. KRUISINGA, Reisherinneringen uit Java: Van Soerabaja naar Lombok. Met afb. (Indië, 4e Jrg. No. 4, 28 Apr. 1920).

De Haven van Soerabaja Met pl. en plattegr. (Het Ned. Zeewezen, No. 10 Oct. 1920).

G. W., De watervallen van Senggoeroeh en Tjoanrondo. Met afb. (Weekblad voor Indië, 17e Jrg. No. 19, 15 Apr. 1920).

Reisherinneringen uit Java: Malang en het Tenggergebergte (slot). Met afb. (Indië, 3e Jrg. afl. 48, 25 Febr. '20).

J. K., Een lusthof in de bergen (Nongkodjadjar, Tengger). Met afb. (Weekblad voor Indië, 17e Jrg. No. 23, 12 Sept. 1920).

K. VAN DER MEER, De Lamongan en het meer van Klakah. Met afb. (Het Indische Leven 1e Jrg. No. 36, 1 Mei 1920).

M. E. REITSMA-BRUTEL DE LA RIVIERE, De S. S. pasangrahans te Klakah en Padalarang. Met afb. (Indië, 4e Jrg. afl. 25-26; 22 en 29 Sept. 1920, blz. 388-390 en 407-409).

Dr. HERM. TEN KATE, Op het Janggebergte. Oud reisfragment. Oct. 1897. (Ind. Gids, 42e Jrg. dl. I. (1920) blz. 403 409).

B., PRINSEN. Een reisherinnering uit Indië. Naar het Idjen-Plateau. Met afb. (Indië, 3e Jrg. afl. 53, 31 Maart 1920).

E. L. K. SCHMULLNG, Eene belangwekkende beklimming van den vulkaan Raoen in Oost-Java. Met afb. (Indië, 3e Jrg. afl. 51-52, 17 en 24 Maart 1920).

BALI.

C. LEKKERKERKER, Bali en Lombok. Overzicht der litteratuur omtrent deze eilanden tot einde 1919. Uitgave van het Bali-Instituut. Rijswijk (Z. H.) 1920. 8°.

H. J. E. F. SCHWARTZ, Gids voor den bezoeker van de Ethnographische verzameling (in het Museum van het) Bataviaasch Genootschap van K. en W. Zaal B. Bali en Lombok. Batavia 1920. Met 13 pl. 8°.

Ch. F. H. DUMONT, The island Bali and its inhabitants. With. Illustr. (Commercial Holland, Vol. 2 No. 23, Sept. 1920).

Jkvr. D. v. SCHMIDT AUF ALTENSTADT, Bezoek van den Gouverneur-Generaal van Ned.-Indië aan Bali. Met 18 afb. (Ned.-Indië Oud en Nieuw, 5e Jrg afl. 6, Oct. 1920, blz. 164-187).

TAAL.

RENW. BRANDSTETTER, Architektonische Sprachverwandschaft in allen Erdteilen. Luzern 1920. 8°.

Prof. Mr. C. VAN VOLLENHOVEN, Taalfamiliën en rechtsfamiliën. Amsterdam 1920. 8°. (Overdruk uit Jaarboek der Kon. Acad. van Wetenschappen).

Dr. N. ADRIANI, Indonesische rechtstaal (Verslagen en Mededeelingen Kon. Acad. der Wetensch. Afd. Letterkunde, 5e Reeks, 4e deel 3e stuk).

HOLLANDSCH IN INDIE.

S. KALFF, Koloniale Idiomen, (Comp. taal 17e en 18e eeuw). (De Nieuwe Taalgids, Jrg. 14, blz. 88).

P. VAN DER BIJL, Taalbederf en taalbehoud (De Banier, 21e Jrg. No. 27, 2 Juli 1920).

Mr. H. G. KOSTER, Indische causerieën III. Van taal, taalvorming en taalverwording (over Koloniaal Nederlandsch) (De Amsterdammer, No. 2244, 26 Juni 1920).

CHR. PFEIFFER, Jongen. Amsterdam 1920. Met 1 pl. kl. 8°.

M. A. REITSMA-BRUTEL DE LA RIVIERE, Een korte spanne tijds. Bandoeng 1920. 8°.

INDISCHE LETTERKUNDE.

STEN KONOW, Das indische Drama Berlin-Leipzig 1920. 8° (Grundriess der indo-arischen Philologie und Altertumskunde, II. Band, 2 Heft D).

M. WINTERNITZ, Krsna-Dramen (Z. D. M. G. Band 74 Heft 1, S. 118-144).

MALEISCH.

C. SPAT, Maleische taal. Overzicht van de grammatica 4e gewijzigde druk. Breda, Kon. Mil. Acad. 1920. 8°.

J. KATS, Spraakkunst en taaleigen van het Maleisch. Deel I-II. Weltevreden 1919-1920. 8°.

A. H. J. G. WALBEHM, Beknopte Maleische spraakkunst op den grondslag der spraakleer van H. C. Klinkert Sr. Leiden 1920. 8°.

P. VAN DER MEULEN, Inleiding in het Maleisch, zooals dat in Indië dagelijks wordt gesproken, voorafgegaan door een vluchtigen blik op de Indische Maatschappij ... 5e druk. Amsterdam (1920). 8°.

J. SIDOWA, Maleisch in het dagelijksch leven ... 2e druk. Amsterdam 1920. 8°.

K. J. VERMEER, Selamat djalan. Populaire handleiding voor de Maleische taal in de practijk. Met voorwoord van Bag. Dahlan Abdoellah 's-Gravenhage 1920. 8°.

R. O. WINSTEDT, Dictionary of colloquial Malay (Malay-English & English-Malay). Singapore 1920. 8° min.

Dr. E. VON ZACH, Beiträge zum malayischen Wörterbuch. (Tijdschrift Bat. Gen. deel LIX, 1920, afl. 3 blz. 202-208).

Listen regeeren de sterken. Maleische dwergheer verhalen vertaald door B. Th. BRONDGEEST. (Indië, 3e Jrg. afl. 41, 7 Jan. 1920; No. 50, slot in 4e Jrg. No. 7, 19 Mei 1920).

Hikajat Garing-Gandroeng. Dengan 4 gambar. (Almanak Melajoe, Mal. almanak 1920, Buning, Djokja).

Dr. H. N. VAN DER TUUK, Maleisch leesboek. Uitg. door het Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië, 7e Druk, 's-Gravenhage 1920. 8°.

PROBITAS ps., Harta yang terpendem atawa tjeritanja Njai Marsina. Batavia 1920. 2 djilid. 8 min.

„Hati wadja” atawa Pemboeroe yang gagah brani. Disalin dari boekoe bahasa Olanda. Batavia 1920. 12°.

„THANS” ps., Pemandangan di waktoe malem tentang kaadahannja negri Japan Batavia 1920. 12°.

ALMANAK bahasa Melajoe, boewat tahoen 1920 1. Dikeloearkan yang ke XLIV tahoen. Menoeroet Almanak dikeloearkan Kandjeng Gouvernement. Djokjakarta (N. V. W. Buning) 1919. D. g. 8° min.

„TAKWIN-Sarekat Islam” 1920, Tahoen 1. Diterbitkan oleh perhimpunan „Centraal Sarekat Islam.” Dikarang dan dihimpun oleh BROTOSE-HARDJO c.s. Soerabaja 1920. D. g. 12°.

VERSLAG officieel pendek dari vergadering oemoem dan tertoeetop dalam Nationaal Congres yang ke IV dari perkoempoelan C. S. I. di Soerabaja 28 Oct. sampai 2 Nov. 1919. Teroetama oentoek perhimpunan Locale S. I. dan lid S. I. Soerabaja 1919. 8°.

SEMAOEN, Penoeentoen kaoem-boeroeh. (Dari hal Vakbond-vakbond). Semarang 1920. 8°.

SETTEN (D.J.G. VAN), Pengadjaran yang ringkas tentangan hal bertanam para Disalin oleh S. M. Latif. (Tjetakan yang ke 2). Weltevreden 1920. Dengan gambar. 8°. (Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel).

VEER (K. VAN DER) dan SOFJAN, Goeroe toelisan tjepat. (Tjepat kaki ringan tangan). Buitenzorg 1920. 8°. (Dikeloearkan oleh „De Steno-graaf”).

NUYS (CHR.), Hikajat ringkas dari pembrontakan di Rusland Disalin oleh LIANG BONG BONG. Grisee (1920). 8°.

(Maleische) Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 193, 258a-b, 260a, 285, 303, 316, 346, 353, 376, 393, 424, 445, 460, 471, 475, 480, 483, 484, 499. Batavia-Weltevreden 1920. 8° en 12°.

No. 193. Hikajat Michiel Adr. de Ruyter dan Maarten Harp. Tromp.

258a-b. Dr. B. VRIJBURG, Soeloeh menternakkan hidoep-hidoepan. Bah. II-III. Dengan gambar.

260a. M. T. SOETAN LEMBANG 'ALAM, Berbagai-bagai kepertjajaan orang Melajoe Bag. ke II. 285. P. DE ROO DE LA FAILLE, Kota Betawi semasa dahoeloe D. g.

303. HECTOR MALOT, Sebatang kara, djilid 1.

316. J. F. OLTMANS, Gembala domba, Bag. I.

346. J. KATS, Het alcoholkwaad enz. Bahaja minoeman keras serta daja oepaja mendjaoehinja.

353. MOEHAMAD KASIM, Hikajat Niki Bahlera, D. g.

376. P. VISSER, Kesengsaran nachoda Heemskerck di poelau Nova Zembla, D. g.

393. Volksalmanak Melajoe 1920 Tahoen ke II.

424. Pantoen Melajoe.

445. 'Ilmoes keséhatan.

460. SOETAN MACHOEDEOM, Djaoekanlah dirimoe dari pada tjandoe.

471. A.SASTRA-PRAWIRA, Tjermijn kanak-kanak. Diperbaiki dan ditambahi.

475. B. DJAMALOEDIN RASAD, Pintoe rezeki.

480. Awasi! Penyakit infleunza, D. g.

483. H. SOETAN IBRAHIM, Tjériteri Si Kantan dan Sjair Poelau-Belitoeng.

484. Dr. F. W. VAN HAEFTEN, Penyakit perempuan.

499. R. SOERADI DIRDJASOEBRATA, Koerban angan-angan.

SOENDANEESCH.

PRIJSVRAAG voor de Soendaneesche dialecten. (Uitgeschreven door het Bataviaasch Genootschap v. K. en W.) Prospectus, 3 blz. fol. — Ook in het Maleisch vertaald o. d. t. Perloembaan dari hal dialect bahasa Soenda 3 blz. fol.

(Soendaneesche) Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 195, 315, 345, 395, 428, 433, 496. Weltevreden 1920. 8° en 12°.

No. 195. R. ARDIWINATA, Dongeng warnawarna.

315. R. M. BALLANTYNE, Poelo karang. Djeung gambar.

345. J. KATS, Bab njegah nginoem arak.

395. Volksalmanak Soenda 1920. Tahoen ke II.

428. C. SCHMID, Genoveva.

433. Pitoeloeng saheulaan dina waktoe katjilakaan.

JAVAANSCH.

H. N. KILIAAN, Javaansche spraakkunst. 's-Gravenhage 1919. 8°.

Besproken door C. O. Blagden in Journal of the R. As. Soc. 1920 p. 255-256.

PRAPANCA (HetOud-Javaansche Lofdicht Narakrtagama van) (1365 A. D.). Tekst, vertaling en bespreking, overgedrukt uit de verspreide Geschriften, dl. VII — VIII van H. KERN. Met aantekeningen van N. J. KROM. (Uitgegeven door het Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde). 's-Gravenhage 1919. 8°.

H. KERN, Verspreide geschriften, 9e Deel: Spraakkunst van het Oudjavaansch, slot. Diversen Oudjavaansch, 1e gedeelte. 's-Gravenhage 1920. 8°.

P. J. ZURCHER Jr. Djawa Dipo (Indische Gids, 42 Jrg. No. 8, blz. 691-695).

ALMANAK (Javaansche) 1920. Djokjakarta (N. V. W. Buning) 1919. D. g. 8° min.

Serat Lokapālā (vervolg). Mawi gabar 4 idji. (Serat Penanggalan, Javaansche almanak 1920, Buning, Djokja).

P. DARMOSEPOETRO, Twee tjempakabloemen in den Mataramschen lusthof der middeleeuwsche scholastiek (Studiën deel 93, blz. 420).

(Javaansche) Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 188, 237, 288, 291, 293, 305, 333, 334, 377, 394, 396, 397, 405, 406, 408, 411,

432, 434, 449, 463, 464, 470, 481. Weltevreden 1920. 8° en 12°.

No. 188. M. SASTRADIHARDJA, Dongèng ketèk lan koera. R. TJITRAWASITA, Serat Tridyatmika.

237. MOEDANA, Serat tjarios lampahan ringgit poerwa.

291. A. DWIDJA-ATMADJA, Resi Boeddha. Mawi gambar.

293. M. SOETARDJA, Pepali. R. PRAWINARSA, Wangsa lan.

305. R. BOEDIDARMA, Serat tjariosipoen Sang Praboe Soebrata.

333. GAMBER alias SOESILA SASRAPRAJITNA, Serat barès-koerès.

334. M. SASRASOETIKSNA, Tig lan lor-Soeripta.

377. Dr. B. VRIJBURG, Bab nangkarake radja kaja. Djilid I. Ng. gambar 10 idji.

394. Volksalmanak Djawi 1920. Taoen ingkang kaping II. M. g.

396. R. M. H. SOERJAADIKOESOEMA, Lajang Koepija. KAMSA, Serat pitakènipoen pak Krama. REKSASOESILA, Dajaning arak.

397. Serat Dongèngipoen Soewidak-loro. Tri-daja kawarna. Dongèngé wong koena. Tjeraki. Dongèng krété.

405. JITNASASTRA, Kasah lajangan dateng poelo Papoewah. M. g. sarta kar.

406. M. Ng. WIRAPOESTAKA, Dongèng mandoen iwak-JITNASASTRA alias HARDJAWIRAGA, Dongèngé Njai Padmasoesastra. (Dongèng koena).

408. Serat pandji laras lan langendrija soengkawa.

411. WIRJASAKSANA, Serat pangoelir boedi.

432. R. B. SOELARDI, Serat rijanta.

434. R. Ng. KARTAASMARA, Pakem padalangan ringgit poerwa lampahan rabinipoen R. Soerjaatmadja.

449. Serat Pranatjitra.

463. R. ROESLAN POERWAHADIWINATA, Oemoekipoen Kahana kalijan Soemboel. M. SASTRAPRATAMA, Moelja tjarita.

464. MASDAN, Dandoen. Gelang adi.

470. R. SOERASETJA, Wawatjan Praboe Me-roesoepadma.

481. Lelara influenza.

MADOEREESCH.

(Madoereesche) Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 289, 309, 309a, 352, 366, 430, 431. Weltevreden 1920. 8°.

289. MOHAMAD JOESOEF, Raksa'anna bhàhàn.

309, 309a. Na'-kana' ko'ong kampa èdàlem alas. Djilid I, II.

352. Samporna otama.

366. Bhab malar èbin. M. g.

430. Boekoe pantangan.

431. PartoJongan momolan tomrap ka orèng se nemmo tjalaka'.

VRIJBURG (B.), Bhab malar èbin. Se njalèn ka bhasa Madhoera M. DJAJANAGARA. Djilid 1. Weltevreden 1920. Nganggoej-ghambar. 8°.

BALINEESCH.

I KETOET GELGEL, Kitab sapta-tjarita. Batavia 1920. 8°.

OPVOEDING en ONDERWIJS.

Algemeen Verslag van het onderwijs in Ned.-Indië, 1918, I Tekst. II. Staten en tabellen. Batavia 1920. Met pl., kaarten en graph. 2 deelen. 4°.

Dr. G. J. NIEUWENHUIS, Lichamelijke opvoeding en onderwijs-hervorming in Ned.-Indië (Koloniale Studiën, 4e Jrg. No. 2 en 3 April en Juni 1920), blz. 249-277 en 482-536).

(Besproken in: De Java-Post, 18e Jrg. No. 30, Juli 1920).

Dr. G. J. NIEUWENHUIS, The Root of Education. (A comparative study of systems in the Far East. With 7 fig. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 7, p. 516-521).

E. L. K. SCHM(ULLING), Noodzaak en nut van volksonderwijs voor den modernen Javaan. (Met voorwoord van Mr. J. H. ABENDANON). (Indië, 23e Jrg. afl. 43, 21 Jan. 20).

Dr. J. W. GUNNING, Nog eens Volksonderwijs in verband met Landbouw en Bedrijf. (Indische Gids, 42e Jrg. deel I blz. 114-122).

Dr. E. BONEBAKKER, Nogmaals: Volksonderwijs in verband met landbouw en bedrijf. (Ind. Gids, 42e Jrg. I, blz. 312-314).

Catalogus van leermiddelen ten behoeve van de scholen in Ned.-Indië Weltevreden 1920. 8°.

M. VAN PUTTEN, De Hollandsch-Inlandsche school te Modjowarno. (Maandblad der Zending-Corporaties, 3e Jrg. No. 4, 1 Apr. 1920).

L. A. ROOD, Het kind van Java. Met afb. (Mededeelingen leden van den St. Claverbond, afl. 3, Maart 1920).

D. G. VISSCHERS, Een kind van Java, Leesboek voor school en huis. Geïllustreerd, Nijmegen 1920. 8°.

De Jan Pieterz. Coen. Stichting te Batavia (Neerlandia, 24e Jrg. afl. 3, Maart 1920).

A. W. NIEWENHUIS, Voor de Jan Pieterszoon Coen-stichting to Batavia. (Indië, 4e Jrg. afl. 1, 7 Apr. 1920).

J. G. DUYVETTER, „Daer can in Indiën wat groots verricht worden” (J. P. Coen-stichting) (Indië, 4e Jrg. afl. 1, 7 Apr. 1920).

C. C. VAN HELSDINGEN Jr., Het Hooger Onderwijs in Indië. (Inleiding voor het debat op 3en partijdag C. E. P.) (De Banier, 12e Jrg. No. 40-42, 1-15 Oct. 1920).

(Mr.) Th. THOMAS, Preparatory University Education in Neth.-India. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 4, p. 294-297).

LEO DE GROOT, Overdenkingen op het gebied van het (Hooger) Onderwijsvraagstuk in de lijn van de Inlandsche en (Indo-) Europeesche samenleving en de door de Commissie van het Bataviaasch Genootschap opgeworpen vragen Batavia 1920. 8°.

Advies van de Technisch Onderwijs Commissie betreffende de opleiding hier te lande tot civiel, bouwkundig, werktuigkundig en scheikundig ingenieur. Weltevreden 1920. 8°.

Eindverslag der Technisch Onderwijs Commissie. Met 5 bijlagen. Weltevreden 1920. 8°.

J. KLOPPER, De Indische Technische Hoogeschool (Tijdschrift der Maatschappij van Nijverheid, 83e Jrg. No. 5, 15 Mei 1920).

Het Bandoengsche Technicum. Met afb. (De Reflector, 5e Jrg. No. 29, 10 Juli 1920).

De opening der Technische Hooge School (De Java-Post, 18e Jrg. No. 26, 25 Juni 1920).

Eveneens: Neerlandia, 24e Jrg. afl. 11, Nov. 1920.

DIJCK (J. Z. VAN), The Opening of the first University in the Dutch East Indies (at Bandoeng). With 5 fig. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 3, p. 210-215).

A. E. SITSSEN, Geneeskundig Hooger Onderwijs in Indië (Ind. Gids, 42e Jrg. I blz. 490-496).

VERSLAG van de Commissie tot hervorming van de Inlandsche Rechtsschool (ingesteld bij G. B. van 4 Jan. 1919 No. 18 C. C. VAN HELSDINGEN Jr. Secr.). Batavia 1920. 8°.

De Inlandsche Rechtsschool. Met afb. (De Reflector, 5e Jrg. No. 40, 2 Oct. 1920).

Menaiki Sekolah hakim boemipoetera jang baroe. Dengan 2 gambar. (Tjaja Hindia, Tah. IX No. 15 Oct. 1920, 1. 100-103).

Verslag van de Commissie voor de hervorming van de opleiding van Indische rechterlijke ambtenaren. 's-Gravenhage 1920. 8°.

Verslag van de Commissie voor de hervorming van de opleiding van Indische Bestuursambtenaren. Met 3 bijlagen. 's-Gravenhage 1920. 8°.

E. (L. K.). SICHMULLING, De aanhangig geworden nieuwe opleiding van Indische rechterlijke ambtenaren. (De Vrijzinnig Democraat, 7e Jrg. No. 39, 25 Sept. 1920).

Tweede Koloniaal Onderwijscongres. 's-Gravenhage 22, 23 en 34 Oct. 1910. Stenographisch verslag. Den Haag 1920. 8°.

W. H. VAN DER EYKEN, Indonesisch Congres te Lunteren, 23-26 Aug. 1920 (Orang Peladang, 8e Jrg. No. 1, 1 Nov. 1920).

W. H. VAN DER EYKEN, Verslag van het Indonesisch Congres te Lunteren 23-26 Aug. 1920. (Hindia Poetra, 2e Jrg. No. 8, Aug. 1920).

4e Congres van het Indon. Verbond enz. (Indologenblad, 12e Jr. No. 2, 26 Oct. 1920).

PANDOE SOERADHININGRAT, Het Congres (van het Indonesisch Verbond van Studeerenden) te Lunteren, 23-26 Aug. 1920. Met 1 afb. (Indië, 4e Jrg. afl. 27, 6 Oct. 1920, blz. 422-428).

Dr. D. A. RINKES, Een en ander over de Com-

missie voor de Volkslectuur (De Banier, 12e Jrg. No. 11, 27 Febr. 1920).

J. F. H. A. LATER, De Volkslectuur in Ned.-Indië. (Ind. Gids, 42e Jrg. I blz. 389-402).

Educating the Masses. Good books for a million-population still in its infancy by Journalist (J. F. H. A. LATER?). With 4 fig. (Sluyters' Monthly, Vol. I No. 4, p. 286-291).

Een weg tot Volksontwikkeling. (Openbare bibliotheken en leesalen). (Door L. F. VAN CENT. Weltevreden 1920). Met pl. 8°. (Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur, Serie No. 146).

Volksbibliotheken (Uit „Een weg tot Volksontwikkeling (Door L. F. VAN GENT). Met 6 afb. (Indië", 4e Jrg. afl. 30, 27 Oct. 1920, blz. 468-474).

Vereeniging tot bevordering van het Bibliotheekwezen in Ned.-Indië, Batavia. 1e Verslag 1916/1920 (door J. DE GROOT). Weltevreden 1920. Met pl. 8°.

C. L. LANGE, De opening der eerste openbare leeszaal en bibliotheek in Ned.-Indië (Semarang) (Bibliotheekleven, 5e deel blz. 121).

C. L. LANGE, De practijk van het bibliotheekwezen in Ned. Oost-Indië (Bibliotheekleven Jrg. 5 blz. 230).

NIEUW UITGEGEVEN DAG-, WEEK- EN MAANDBLADEN OP JAVA.

HOLLANDSCH.

Boedi Oetomo (Djokja).

Holland's East India (Buitenzorg).

Orient Dawn (Buitenzorg).

Algemeen Protestantenblad (Weltevreden).

De Revue.

Weekblad van de Handelsvereeniging te Bandoeng.

Huiselijke kunst. (Weltevreden).

MALEISCH.

Boedi Oetomo. (Djokja).

Persatoean Hindia.

JAVAANSCH.

Boedi Oetomo. (Djokja).

Sri Djojo Bojo (Solo?)

Swârâ Târnâ (Djokja).

CHINEESCH.

Tiong Hoa Gwat Po (Grisee).

JAPANEESCH.

Java Nippo. (Weltevreden).

